

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

URŠA ROZMAN

TRENINGI SOCIALNIH VEŠČIN
KOT METODA DELA Z MLADIMI

MAGISTRSKO DELO

doc. dr. Vesna Leskošek

Ljubljana, 2005

Ker je ravno ta dan lilo kot iz škafa, je dejal Tomaž Piki, da je zalivanje vendar čisto nepotrebno.

»Dobro si povedal,« je rekla Pika čemerno. »Toda jaz, ki sem vso noč budna ležala in se veselila, da bom vstala in zalivala rože, jaz se vendar ne bom dala premotiti od nekaj kapljic dežja.«

Pika Nogavička

Janez, hvala.

KAZALO

UVOD	6
1 TRENING SOCIALNIH VEŠČIN	12
1.1 Socialne veščine	14
1.1.1 Trening socialnih veščin v kazenskem pravu	17
1.2 Teoretske podlage TSV	20
1.2.1 Posameznik in družba	20
1.2.2 Sistem	22
1.2.3 Družbene norme in konformizem	25
1.2.4 Socializacija	27
1.3 Aktivno državljanstvo in socialni kapital	29
1.3.2 Socialni kapital	33
1.3.3 Povezava med aktivnim državljanstvom in socialnim kapitalom	34
1.3.4 Izobraževanje za aktivno državljanstvo	35
1.4 Izkustveno učenje	38
1.4.1 Skupinsko delo	42
1.4.2 Trening	44
1.4.2.1 Timsko vodenje	46
1.5 Metodična načela treningov socialnih veščin	48
1.5.1 Poslušanje brez vnaprejšnjih sodb	49
1.5.2 Vzpostavljanje sodelovanja in dogovarjanje	49
1.5.3 Nemoraliziranje	51
1.5.4 Krepitev moči	52
1.5.5 Aktivna participacija	52
1.5.6 Usmerjenost na rešitve	53
1.5.7 Ustvarjalnost	54
2 ANALIZA POTREB PO TSV IN NAČINOV IZVAJANJA	56
2.1 Opredelitev problema	57
2.2 Teze	57
2.3 Metoda	58
2.3.1 Konceptualizacija pojmov, ki jih uporabljamo v tezah	58
2.3.2 Indikatorji, ki potrjujejo pojme	58
2.3.3 Vrsta raziskav	59
2.3.4 Vzorec	60
2.4 Opis organizacij, ki so zajete v raziskavo	61
2.4.1 Društva	61
2.4.2 Zavodi	61
2.4.2.1 Centri za socialno delo	61
2.5 Zbiranje podatkov	62
2.6 Obdelava kvantitativnega in kvalitativnega gradiva	63
2.7 Interpretacija dobljenih rezultatov (kvantitativna analiza)	65
2.7.1 Seznanjenost s TSV	65
2.7.2 Mnenja o populaciji, vsebini in obliki izvajanja TSV	66
2.7.3 Izvajanje TSV	68
2.7.4 Število izvedenih TSV	69
2.7.5 Potreba po TSV	70
2.7.6 Vloga socialne delavke oziroma delavca	71
2.7.7 Vloga mladostnika	73
2.7.8 Socialne veščine	75
2.7.8.1 Socialne veščine za osebno rabo	75
2.7.8.2 Socialne veščine za rabo v odnosu do bližnjih	78
2.7.8.3 Socialne veščine širšega družbenega pomena	80
2.7.9 Udeleženci glede na ukrep sodišča	82
2.7.10 Način izvajanja TSV	82
2.7.11 Potrebe za izvajanje	84
2.7.12 Napotitev v druge organizacije, ki izvajajo TSV	86
2.7.13 Druge organizacije	86

2.8 Ugotovitve analize vprašalnikov	87
2.9 Interpretacija intervjujev (kvalitativna analiza)	89
2.9.1 Splošni podatki o izvajanju TSV	89
2.9.1.1 Začetki izvajanja TSV	89
2.9.1.2 Razlogi za začetek izvajanja TSV	90
2.9.1.3 Pogostost izvajanja TSV	91
2.9.1.4 Oblike izvajanja TSV	92
2.9.1.5 Prostor izvajanja	93
2.9.2 Udeleženci in izvajalci TSV	94
2.9.2.1 Udeleženci TSV	94
2.9.2.2 Način pridobivanja udeležencev	96
2.9.2.3 Prostovoljnost udeležbe	97
2.9.2.4 Starost udeležencev	98
2.9.2.5 Vloga udeležencev	98
2.9.2.6 Način ugotavljanja želja, idej in potreb udeležencev	100
2.9.2.7 Vpliv na potek in pravila	102
2.9.2.8 Vključenost udeležencev v faze TSV	104
2.9.2.9 Pričakovanja do udeležencev	104
2.9.2.10 Izvajalci TSV	106
2.9.2.11 Sodelovanje in izobraževanje	107
2.9.3 Vsebina	107
2.9.3.1 Cilji TSV	107
2.9.3.2 Razumevanje pojma socialne veščine	109
2.9.3.3 Seznanjanje z družbenimi normami in vrednotami	110
2.9.3.4 Krepitev moči posameznika	111
2.9.3.5 Učenje življenja v skupnosti	112
2.9.3.6 Ohranjanje stikov po TSV	113
2.9.4 Evalvacija TSV	114
2.9.4.1 Potek evalvacije	115
2.9.4.2 Odzivi, povratne informacije udeležencev TSV	115
2.9.4.3 Poročilo o udeležbi	115
2.9.5 Informativna vprašanja	116
2.9.5.1 Sodelovanje z organizacijami	116
2.9.5.2 Povpraševanje po TSV	117
2.9.5.3 Spremembe in potrebe	117
2.10 Ugotovitve kvalitativne analize	118
2.11 Primerjava načina izvajanja TSV pri posameznih intervjuvanih organizacijah	120
2.11.1 Ugotovitve primerjave načina izvajanja TSV v posameznih intervjuvanih organizacijah	122
3 SKLEPNE UGOTOVITVE	124
4 POVZETEK IN PRISPEVEK K DOKTRINI SOCIALNEGA DELA – IZDELAVA MODELA “TRENING SOCIALNIH VEŠČIN”	129
4.1 MODEL: TRENING SOCIALNIH VEŠČIN	131
5 VIRI IN LITERATURA	139
5.1 Literatura	139
5.2 Pravni viri	143
6 PRILOGE	144
Priloga A: VPRAŠALNIK	144
Priloga B: VODILO ALI PREDLOGA ZA INTERVJU	148
Priloga C: KODIRANJE INTERVJUJEV	150

KAZALO TABEL, SLIK in SHEM:**Tabele:**

Tabela 2.1: Poznavanje TSV	65
Tabela 2.2: Izvajanje TSV	68
Tabela 2.3: Število izvedenih TSV	69
Tabela 2.4: Potreba po TSV	70
Tabela 2.5: Vloga socialne delavke oziroma delavca	71
Tabela 2.6: Vloga mladostnika	73
Tabela 2.7: Socialne veščine za osebno rabo	75
Tabela 2.8: Socialne veščine za rabo v odnosu do bližnjih (družina, prijatelji, šola)	78
Tabela 2.9: Socialne veščine za širšo rabo v odnosu do družbe, skupnosti, države, kulture in nacije	80
Tabela 2.10: Udeleženci TSV	82
Tabela 2.11: Način izvajanja	82
Tabela 2.12: Področja pomanjkanja	84
Tabela 2.13: Napotitev v druge organizacije	86
Tabela 2.14: Poznavanja drugih organizacij, ki izvajajo TSV	86

Slike:

Slika 1.1: Kolbov opis kroga učenja	39
Slika 1.2: Teorija izkustvenega učenja	40
Slika 2.3: Poznavanja TSV v odstotkih	65
Slika 2.4: Vloga socialnega delavca oz. delavke v odstotkih	72
Slika 2.5: Vloga mladostnika v odstotkih	74
Slika 2.6: Socialne veščine za osebno uporabo v odstotkih	76
Slika 2.7: Socialne veščine v odnosu do bližnjih v odstotkih	79
Slika 2.8: Socialne veščine širšega družbenega pomena v odstotkih	81
Slika 2.9: Načini izvajanja TSV v odstotkih	83
Slika 2.10: Področja pomanjkanja v odstotkih	85

Sheme:

Shema 2.1: Predstave o TSV po kategorijah	66
Shema 2.2: Leto začetka izvajanja TSV	89
Shema 2.3: Pogostost izvajanja TSV	91
Shema 2.4: Oblike izvajanja TSV	92
Shema 2.5: Prostor izvajanja	93
Shema 2.6: Udeleženci glede na izrečen vzgojni ukrep	94
Shema 2.7: Starost udeležencev	98
Shema 2.8: Vključenost udeležencev v faze TSV	104
Shema 2.9: Izvajalci TSV	105
Shema 2.10: Sodelovanje in izobraževanje prostovoljcev oz. zunanjih sodelavcev	106
Shema 2.11: Ohranjanje stikov po TSV	113
Shema 2.12: Poročilo o udeleženci	115
Shema 2.13: Spremembe in potrebe	117
Shema 14: TSV v posameznih organizacijah	122

UVOD

Živimo v svetu izrazitega individualizma, v katerem je posameznik sposoben preživeti popolnoma sam, svoboden in neodvisen, vendar se zdi, da je cena za to visoka. To je cena, ki jo plačujemo preko osebnih stisk in nezadovoljstva, ki se kaže na različne načine. Individualizem ni samo to, da nekdo lahko preživi sam, individualizem kaže svoj obraz tudi v odnosih, v nesposobnosti upoštevanja potreb drugega človeka, aktivnega poslušanja drugega, kreiranja svoje vloge ob upoštevanju drugega. Vedno obstaja možnost umika, izolacije, ki se skriva za potrošnjo, v svetu zasebnosti in skrbi za osebno kariero. Današnje raziskave mladine kažejo, da vse več mladih ne gradi svoje identitete na stabilnih, zavezujočih odnosih, ki bi podpirali izdelano, pozitivno identiteto (Ule, 2002).

Svoboda, ki jo prinaša individualizem, torej ni dovolj, da se odrečemo bistvu tega, kar sestavlja človeško življenje, to je socialnost, saj smo socialna bitja. Z idejo svobode se srečamo v knjigah pisatelja in filozofa J. P. Sartra, ki govori, da je človek obsojen na svobodo, ne more se ji izmakniti. Tudi če se ne odloči za nič, če ostane v nejasnosti, si je v tem vendarle svobodno izbral neko pot. Vsak odnos do stvari, vsako stališče je svobodna odločitev. Zato je bivanje odgovorno in to nenehoma, zakaj odločati se je treba zmerom znova v vsaki situaciji, nobena odločitev ni dokončna (Sartre, 1975: 380). Nadaljuje z mislijo, da človek na svetu ni sam. Vsak človek na svetu je središče vsega in vsak se srečuje z drugim sočlovekom. Sočlovek je bistven za naš obstoj in naše vedenje; z drugimi smo povezani s svojo odgovornostjo. Človekova odgovornost ni le odgovornost za samega sebe, temveč hkrati odgovornost za vse ljudi. Odločati se moramo v solidarnosti z drugimi (ibid.: 382).

V svetu izrazitega individualizma moramo ljudje sami zase prevzeti odgovornost za naša dejanja. Prevzemanje odgovornosti se začne že v zgodnji mladosti. Zaradi novih paradigem življenja se moramo tudi pri delu z mladimi vprašati, kako jih lahko vključimo v delo z njimi. Razvijati moramo nove dobre prakse dela z mladimi, ki se razlikujejo od stoletje starih principov. Moraliziranje, prepovedovanje, ukazovanje in avtoritativnost v današnjem času ne prinesejo nobenega rezultata, nasprotno, vse to je vir mnogih težav.

Novi načini dela z mladimi niso lahki, potrebujejo veliko osebnega angažiranja, energije, moči in predvsem znanja.

Z razvojem koncepta adolescence kot samostojnega življenjskega obdobja, ki se je začel razvijati v 19. stoletju, so se razvile tudi vednosti o duševnih motnjah med mladimi, neustreznem preživljanju prostega časa in rastoči stopnji kaznivih dejanj. Posledica takšnega razumevanja je bil predvsem povečan nadzor mladine. Tako je nastal koncept prestopništva, ki je pomenil upiranje konformnosti. Značilnosti prestopništva so bile prezgodnja zrelost in neodvisnost od odrasle avtoritete. To so bile značilnosti, ki se niso skladale s konceptom oz. modelom adolescence. V knjigi *Zgodovina mladih* beremo, da je bila adolescenca proizvod elitnih srednjih šol. V drugi polovici 19. stol. je bilo mladinsko delo v elitnih šolah že dobro razvito, temeljilo je predvsem na kombinaciji iger in urjenja. V Angliji in kasneje v Nemčiji so se začeli spraševati, kako bi prišli do mladih izven šolskih ustanov, in tako razvili športne in druge aktivnosti, preko katerih so lahko pridobili prestopniško mladino. Vendar je bila ta oblika preveč pokroviteljska, saj je potekala tako, da so višji razredi nižjim razredom dečkov kazali, kako je potrebno živeti. Koncept adolescence, kot se je razvil med elitami, se je še pred koncem 19. stoletja omejil predvsem na znanstveno opazovanje in klinično zdravljenje vsega, kar ni bilo skladno s podobo o dobri mladini (Gillis, 1999).

Proti koncu 19. stol. se je pozornost zopet usmerila na ocenjevanje intelektualnih in telesnih zmožnosti otroka in starševske skrbi. Adolescenca je postala pomemben koncept, saj je vzdrževala blagostanje celotnega naroda. Mladi so namreč tisti, ki odločajo o prihodnosti celotnega naroda. Nastali so prvi vzgojni zavodi, kamor so otroke zapirali, da bi jih obvarovali pred nevarnostjo. Kazenska obravnava se ni ukvarjala s presojo, ali je mladostnik/-ca prestopil mejo kaznovanja, ampak se je ukvarjala z načeli pri obravnavanju mladostniškega prestopništva v ustanovah. Socialnopedagoški duh je v drugi polovici 19. stoletja pripeljal do sprejetja zakonov o nameščanju zapuščene in zanemarjene mladine v zavode (Mrgole, 1999: 211). Razvijale so se pokroviteljske oblike dela, ki so imele namen konformirati mlade na obstoječe družbene norme in niso vzpodbujale ustvarjalnega in neodvisnega mišljenja mladih. Mladi so postali podrejena in odvisna kategorija.

V današnjem času o mladosti razmišljamo drugače. Prehod v odraslost je praviloma nepovraten in enkraten proces, preko katerega se posameznice in posamezniki umeščajo v različne življenjske oblike in sestavine socialnih vlog ter v različne socialne identitete.

Mladi svoje mesto danes iščejo drugače, kot so ga v preteklosti. Danes morajo mladi sami ovrednotiti vedenjske in motivacijske vzorce, medtem ko so jim bili v tradicionalnih družbah posredovani s strani avtoritete in okoliške družbe. Mladost tako pomeni za posameznika in posameznico domeno fantazem v preteklo življenje in domeno projekcij v preteklo ali prihodnje življenje, ki pa so nujne zato, da mladi sploh prenesejo nasprotja in konflikte, ki jih povzročajo uvrščanje v status polnopravnih članov družbe. Prav to dela mladost za silno občutljivo obdobje, za prostor konstruktov socialnih vlog in statusov, predstav o smotrih življenja, vrednostnih ocen o dejanjih in dosežkih ljudi (Ule v Gillis, 1999: 240). Posameznik/-ca mora konstrukcijo sveta preizkušati na sebi, kar lahko stori le tako, da preizkuša različne možnosti, preko katerih bi se lahko individualno oblikoval/-a in zgradil/-a svoje lastno življenje. Značilno je tudi, da mladi ne sprejemajo vnaprej danih ideoloških sistemov, ampak jih spreminjajo. Tako morajo mladi prekoračiti različne tabuje in nadzor odraslih, da lahko pridejo do zanimivih izkušenj in tega, da postavijo temelje svoje življenjske poti.

Konec 19. stol. je mladost postala še posebno pomembna, saj so si države na njej gradile prihodnost. Zato je tudi delo z mladimi postalo projekt, ki je združeval načrtno vzgojo, nadzor, politiko in druge državne aparate. 20. stoletje je prineslo mnoge spremembe, povezane predvsem z razvojem znanosti, tehnike, modernizacijo družb, industrijsko proizvodnjo in potrošniško družbo. Predvsem s slednjim je nastal mladinski trg, ki je ekonomska podlaga za novo nastale mladinske kulture. Prvotno vzgojno in izobraževalno pot v družini so zamenjale različne vzgojno-izobraževalne institucije, znanost, mediji ipd. V prejšnjem stoletju se je torej zgodil proces modernizacije mladine, ki pomeni, da gibanja mladine niso več znak preobrazbe mladine iz primarno generacijsko in socializacijsko določene družbene skupine, temveč so primarna kulturna, informacijska in življenjskostilska določena skupina (Mihelj, 2002).

Pomembna sprememba, v kateri so se znašli mladi v prejšnjem stoletju, je sprememba oz. podaljševanje let izobraževanja. Izobraževalna leta so se namreč raztegnila močno čez

dvajseta leta. Po drugi strani so tudi težnje, da se otroci začnejo prej izobraževati. Vse to vpliva na mladostniška leta in po eni strani prinaša konformnost, po drugi pa mnogo težav, s katerimi se posamezniki srečujejo. Poleg formalnega izobraževanja je danes zelo pomembno tudi neformalno izobraževanje, tako se briše razlika med prostim časom in izobraževanjem. Izobraževanje ponovno prinaša konformnost, zožuje se prostor za individualno ekspresijo. Tako danes govorimo o dveh krizah adolescence. Prva se zgodi pred dvajsetim letom in je povezana z uporništvom, viharištvom, osamljenostjo. Druga kriza se pojavi po dvajsetem letu in je značilna predvsem za tiste mlade, ki se šolajo v tem obdobju. Povezana je z intenzivno osebnostno in identitetno krizo. V tej krizi se mladi manj ukvarjajo s seboj in več z družbo, v kateri živijo. To je povezano predvsem s skrbjo mladih, da bi se neuspešno identificirali z družbo odraslih in s svojimi bodočimi vlogami v njej.

Konec stoletja, kot pravi M. Ule, lahko govorimo o spremenjenem statusu mladosti in mladine. "V dvajsetem stoletju se zdi, da se končuje izpostavljen vloga mladine in mladosti. Krog je sklenjen, mladi se vračajo nazaj v zavetje podaljšanega socialnega otroštva /.../ Zmanjšuje se pomen mladosti in mladine tako v demografskem in predvsem v družbenem smislu" (Ule, 2002: 24). Mladostništvo je usmerjeno v potrošnjo, modo, imidž in oblikovanje telesa. Sistemsko gledano so v demografskem smislu mladi v manjšini glede na starejše generacije. Velik razkorak je nastal tudi na trgu zaposlovanja, kar mlade postavlja v marginalen položaj. Zaradi dolgega šolanja mladi dolgo časa ostanejo odvisni od staršev in njihove podpore. Postanejo socialno izolirani in odvečni ter izgubljajo družbeno moč in vpliv. Mladostniško obdobje je izgubilo pomen, ki ga je imelo nekoč, saj mladi nimajo več funkcije pritiska na družbo odraslih. To pomeni, da se manjša njihova družbena, ekonomska in predvsem inovacijska moč.

Današnji tehnološko in komunikacijsko orientiran svet je prinesel poudarjanje individualizacije in v tem smislu "osebne projekte", kar se pri mladih kaže v izgubljanju pomena vrstniške skupine za izgradnjo osebne identitete. Za udejstvovanje mladih je pomembna zasebna sfera in družinsko okolje, kjer ne prihaja več do pomembnejših generacijskih nasprotij in sporov. Individualizacija prinaša osamljenost in izolacijo mladih, ki jo množična potrošnja prikriva. To prinaša apatijo mladih in dovzetnost za regresivne oblike socialnih združevanj in dejavnosti. Današnja mladinska kultura pomeni hedonizem

in emocije. Nasprotno izobraževalni proces prinaša storilnost in samonadzor. Zaradi teh dveh nasprotujočih se teženj, ki sta hedonizem in storilnost, nastaja notranje protislovje teh življenjskih področij.

Zdi se, da je v današnjem svetu izredno pomembno, koliko je posameznik/-ca socialno izključen oz. vključen, kakšen status in socialne mreže ima družina mladostnika, kakšno ekonomsko podporo dobi mladostnik in na kateri univerzi se šola oz. katere zunajšolske obveznosti lahko posameznik/-ca obiskuje, ki velikokrat pomenijo elito. Opisano se mi zdi pomembno predvsem zato, ker je današnji svet poln tveganj in možnosti (ekoloških, socialnih, ekonomskih ipd.). Zato je za mladostnika pomembno ravno to, kako ravna s temi tveganji in možnostmi, da bi bolje obvladoval svoje težave.

Trening socialnih veščin je lahko ena izmed možnosti, kjer lahko mladostnik pridobiva znanje, s katerim bo lažje obvladoval svoje težave, tveganja in se naučil graditi socialne mreže. Je ena izmed možnosti "izobraževanja" mladostnikov izven formalnih ustanov in je predvsem usmerjen na delovanje v vsakodnevem življenju. Preko udeležbe lahko posameznik odkriva sebe, svojo identiteto, delovanje in odnose z drugimi. Trening socialnih veščin (v nadaljevanju TSV) je nova, netradicionalna metoda, ki temelji na vednosti o položaju mladih v sedanjem svetu.

V nalogi bomo raziskali, kakšen naj bo TSV, da bo primeren današnjemu svetu in vrednotam, kritično bomo ovrednotili tradicionalne koncepte dela z mladimi, kot je kaznovanje, behavioristično gledanje na človeka in tradicionalno socialno delo. Tako bo model TSV, ki bo opisan na koncu naloge, temeljil na dobljenih rezultatih raziskave in teoriji, ki je danes aktualna v socialnem delu.

Raziskovalni del naloge je razdeljen na dva dela. V prvem delu gre za kvantitativno raziskavo, kjer smo s pomočjo strokovnjakov/-inj na 49 Centrih za socialno delo (v nadaljevanju CSD) poskušali odgovoriti na naslednja vprašanja:

1. Kakšna je potreba po izvajanju TSV?
2. Koliko se TSV sploh izvajajo, kakšna je realna številka izvedenih TSV v zadnjih štirih letih?

3. Glede na to, da TSV pri nas ni definiran, smo spraševali po načinih izvedbe, kakšno vlogo naj pri izvajanju prevzemajo strokovnjaki in mladi in za kaj je uporaben?
4. Zakaj se TSV ne izvaja pogosteje?

V drugem delu sem intervjuvala pet strokovnjakinj/-ov iz Centrov za socialno delo in pet strokovnjakinj/-ov iz drugih organizacij, ki izvajajo TSV. Iz analize poglobljenih intervjujev je nastal pregled o praksah izvajanja TSV.

Naloga je torej usmerjena v oblikovanje teoretske podlage in praktične načine izvajanj treninga socialnih veščin.

1 TRENING SOCIALNIH VEŠČIN

Najprej moramo nekoliko razjasniti različnost poimenovanja, ki se pojavlja v slovenskem prostoru. Uporabljata se namreč dva izraza: trening socialnih veščin in socialni trening. Izbor izraza je lahko odvisen od izvajalca. Namesto polemike, kateri izraz je ustrežnejši, je koristneje pogledati, kaj stoji v ozadju TSV oz. socialnega treninga.

V nalogi sem uporabljala izraz TRENING SOCIALNIH VEŠČIN zaradi več razlogov. Eden od razlogov je uporaba besed v angleščini, kjer se uporablja "Social Skills Training"; torej vsebuje tako trening kot socialne veščine. Glede na to, da so socialne veščine pomemben, če ne najpomembnejši vidik treninga, jih velja ohranjati tudi v naslovu. Termin socialni trening je uporabljen v Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS št. 95/04). Razlog za takšno uporabo ni znan, prav tako ni znan pomen termina.

V Ameriki in tudi nekaterih evropskih državah uporabljajo metodo TSV že od 60. let prejšnjega stoletja naprej. Obstajajo različne knjige in priročniki, ki so namenjeni različnim populacijam: mladim, gluhonemim, ljudem z učnimi težavami, učencem in drugim. Literatura, ki je dostopna, ima starejše letnice izida in prebiranje nas pripelje do ugotovitve, da je socialna stroka napredovala in da je potrebno postaviti nove temelje za trening socialnih veščin, ki bodo upoštevali novejša odkritja pri delu z ljudmi.

Gotovo pa so nekatere teoretske podlage še danes uporabne in uporabljene. Avtorji Priestley, McGuire, Flagg, Hemsley in Welham (1978) so razvili model, ki razume socialne veščine v tesni povezavi z osebnim reševanjem problemov. V knjigi *Socialne veščine in osebno reševanje problemov* predstavijo svoj pristop za delo z ljudmi, ki združuje metode in principe širokih možnosti. Cilji tega pristopa so: 1) pomagati ljudem, da rešijo njihove trenutne težave; 2) izboljšati njihove možnosti za spopadanje s težavami v prihodnosti in 3) razviti nove in boljše možnosti za upravljanje z vsakodnevnimi stvarmi. Ta pristop se začne pri ugotovitvi, da se posameznik ali skupina sama odloči, da bo nekaj naredil/-a s težavo ali težavami, s katerimi se sooča/-jo v vsakodnevnem življenju, in ne izhaja iz profesionalnih ugotovitev oz. definicij o ljudeh. Ljudje torej definirajo svojo težavo na lasten način glede na konkretne situacije, npr. vrsto gospodinjstva, zaposlitev ipd. Pomemben je pristop k učenju, saj gre za učenje veščin, idej, dejstev, ki jih kasneje

lahko uporabimo za razreševanje različnih osebnih težav. Socialne veščine so definirane kot zmožnost za uspešno razreševanje katerihkoli osebnih težav v vsakodnevnem življenju. Pri tem modelu se že kaže koncept krepitve moči, saj se posameznika ali skupino ne kategorizira vnaprej. Ne postavlja se nekih vnaprej pripravljenih ugotovitev, ampak jih definira posameznik sam. Trenira, uči se veščin, ki mu bodo pomagale pri vsakodnevnem življenju, to pa je močno odvisno od tega, kakšno življenje posameznik živi, kje živi in kakšne so njegove potrebe.

Avtorji v nadaljevanju pišejo, da ima trening socialnih veščin močno povezavo z učenjem teorije in vedenjem, vendar je pomembno, da to poteka na praktičen način. Trening socialnih veščin ne stoji na teoretičnih predpostavkah o tem, zakaj smo ljudje takšni, kot smo, zakaj se tako vedemo ali zakaj smo uspešni oz. neuspešni v naših življenjih. V ozadju tudi ni nobene ideje, kako pomagati do spremembe. Aktivnosti vključujejo naslednje ključne elemente: vrednote (pomembne so posameznikove osebne vrednote), proces (okvir za akcije na sistematičen, a fleksibilen način) in programi (pisni materiali o aktivnostih iz vsake faze) (povzeto po Priestley, McGuire, Flagg, Hemsley, in Welham, 1978).

Lope in Ededlbaum iz Združenih držav Amerike velik pomen pripisujeta tistim socialnim veščinam, ki v medosebnih odnosih omogočajo pogajanje, zagotavljajo zaščito interesov posameznika in omogočajo vzdrževanje stabilnih in zadovoljujočih odnosov z bližnjimi, vrstniki in avtoritetami. Trdita, da imamo pri socialnih veščinah opravka s tremi glavnimi elementi: kognitivnim, vedenjskim in miljejskim kontekstom, zato naj metoda trening socialnih veščin vsebuje kognitivni, vedenjski in miljejski vidik. Nadalje avtorja opišeta nekaj različnih možnih oblik izvajanja treninga socialnih veščin z različnimi cilji, povezanimi z gornjimi elementi:

- a) trening za reševanje socialnih problemov, katerega cilj je naučiti mladostnike sprejemanja boljših odločitev v odnosih, prevzemanje pobud za začetek medosebnih interakcij in reševanje medosebnih konfliktov;
- b) vrstniška pomoč, kjer socialno bolj veščini vrstniki pomagajo manj veščim pri vključevanju in ohranjanju položaja v okolju, v katerem živijo;
- c) trening za posameznike v okolju, kjer živijo, če jim je otežen dostop do mest, kjer se treningi običajno izvajajo (klinike, terapije);

- d) trening upravljanja s samim seboj naj bi mladostnikom omogočil razviti sposobnost evalviranja lastnega vedenja in primerjavo lastnega vedenja z vedenji drugih;
- e) treniranje (coaching) naj bi mladostnikom omogočalo, da razvijejo mehanizme, ki jih bodo ščitili pred delikventnostjo v odraslosti.

(povzeto: <http://www.personal.psu.edu/faculty/j/g/jgp4/teach/497/socialskillstraining.htm>)

Na medmrežni strani Psychological Services Centra iz Združenih držav Amerike zasledimo naslednje uporabljene metode za treninge socialnih veščin: igre vlog, ogrevalne vaje, modelno učenje (trener kot vzor), domače zadolžitve (preizkus novo naučenih metod v realnih situacijah), inštrukcije (o uporabi novo naučenih metod), okrepitev in povratne informacije (http://www.psc.uc.edu/sh/SH_Social_Skills.htm).

1.1 Socialne veščine

Za socialne veščine se pogosto uporablja tudi pojem "živiljenjske veščine". Socialne veščine večinoma razumemo v kontekstu interakcije med posameznikom in drugimi ljudmi, soljudmi. So torej veščine, s katerimi posameznik uresničuje svoje namene, ki ga vodijo, da lahko zadovoljuje svoje potrebe v socialnem okolju (Collins, 1992: 3).

Vrednost in pomembnost socialnih veščin se najbolj pokaže takrat, ko jih ni, in v primerih, ko način izvedbe ali njihova vsebina naletita na nerazumevanje. Prisotnosti socialnih veščin navadno ne opazimo, so nekaj samoumevnega, čeprav je vedenje nekaj, česar se moramo ljudje naučiti, ker nam z rojstvom ni dano. Haralambos in Holborn (2001: 10–11) pojasnjujeta, da je naše preživetje odvisno od naučenih vzorcev vedenja. Ljudje namreč v nasprotju z živalmi, nimamo nagonov v smislu programiranih genskih navodil za določene načine vedenja. Da preživimo, se moramo naučiti veščine, znanja in sprejete načine vedenja oziroma se moramo naučiti kulture, ki je značilna za družbo, v katero smo se rodili.

Warens (<http://tc.unl.edu/tci/pdf/Developing.PDF>) razume socialne veščine kot k cilju naravnana vedenja, ki posamezniku omogočajo učinkovito interakcijo z drugimi v določenih okoljih.

Takšne definicije so izrazito tradicionalne, kjer ne gre za krepitev moči, temveč za prilagajanje in učenje sprejemljivega vedenja. Behaviorizem je pristop k preučevanju posameznikovega doživljanja, zlasti tistega vidika njegovega vedenja, ki ga lahko opazujejo drugi. Zgodovinsko je behaviorizem vstopil v psihologijo preko psihologije živali, v kateri ni bilo mogoče uporabljati introspekcije (Mead, 1997: 8). Gre za vedenja in dejavnosti, ki se odzivajo na dražljaje iz okolja in se vedno znova ponavljajo. Človek je podrejen okolju na način, da lahko njegovo obnašanje napovemo in po potrebi spreminjamo. Glavni vzroki določenega vedenja so nagrade in kazni, ne pa razlogi, uvidi, želje in drugi notranji dejavniki (Ule, 2004: 42). S takim načinom človek zmanjša občutek odgovornosti za lastna dejanja. B. F. Skinner (v Ule, 2004), ki velja za radikalnega behaviorista, pravi, da lahko zakonitosti človekovega socialnega življenja napovemo že iz opazovanja živalskega vedenja. Raziskovalec naj bi znal le raziskati sekvence dražljajev in reakcij organizmov nanje. Kritika, ki prihaja iz družboslovnih teorij, je predvsem v tem, da je potrebno pri človeku upoštevati tudi mišljenje, motivacijo, čustva in socialni kontekst. Vsekakor behaviorizma ne moremo vzeti za podlago novi teoriji TSV.

Gresham in Elliot definirata socialne veščine v okviru vrstniških skupin kot tista vedenja, ki posamezniku v določeni situaciji omogočajo predvideti in doseči naslednje cilje:

- a) vrstniško sprejetost in priljubljenost;
- b) mnenja pomembnih drugih o vedenju in
- c) druga socialna vedenja, za katera je znano, da so močno povezana z vrstniško sprejetostjo ali mnenji pomembnih drugih

(povzeto <http://www.personal.psu.edu/faculty/j/g/jgp4/teach/497/socialskillstraining.htm>).

Zurilla in Goldfried (v Frosh, 1983) pravita, da s pojmom socialne veščine mislimo na sposobnost prepoznavanja različnih možnosti dojemanja in odzivanja ter zmožnost izbire med njimi, ko se znajdemo v različnih situacijah.

Veliko starejših definicij se nanaša na prilagajanje, sprejemljivo vedenje ipd. Sodobnejše razumevanje na socialne veščine gleda drugače. Gre za veščine, katerih obvladovanje in uporaba je ob pravem času, na pravem mestu, nujno potrebna za kakovostno (so)bivanje in za ohranjanje duševnega zdravja vseh, tako nas kot drugih.

Zgornja definicija se nanaša na naslednja čustva in vedenja: empatijo, sodelovanje, dogovarjanje, poslušanje, izražanje, reševanje konfliktov, upoštevanje sebe in drugih, zmožnost uporabljanja notranjih virov posameznika.

Učenje socialnih veščin je eno izmed pomembnih področij v mladostniškem obdobju, saj ustvarja možnosti za življenje posameznika v dani družbi. Socialne veščine se mladi lahko učijo v različnih okoljih, v družini, vrstniški skupini, izvenšolskih dejavnostih idr. Možno je tudi, da nimajo okolij, v katerih bi se socialnih veščin lahko učili. Če pogledamo s perspektive preventivnega izobraževanja posameznikov, ocenimo, da je dobro, da je učenje socialnih veščin tudi načrtno. Če pogledamo s perspektive kurativnega dela z ljudmi, osvajanje socialnih veščin predstavlja enega izmed poglobitvenih procesov učenja. V Kazenskem zakoniku je v šestem poglavju definiran namen vzgojnih ukrepov za mladoletnike: “/.../ da se z mladoletnim storilcem kaznivih dejanj z varstvom in s pomočjo, z nadzorstvom nad njimi, njihovim strokovnim usposabljanjem in razvijanjem njihove osebne odgovornosti zagotavlja njihova vzgoja, prevzgoja in pravilen razvoj” (Kazenski zakonik, Ur. l. RS, št. 95/04).

Število nasilnih dejanj, storjenih s strani mladih, je v zadnjem desetletju v porastu. Optimizem prinašajo le podatki iz leta 2003, ko je prvič prišlo do prekinitve trenda naraščanja prekrškov in kaznivih dejanj. Veča se število kaznivih dejanj z obeležjem nasilja. “V primerjavi s preteklostjo je vanje vložena večja stopnja nasilja, kot bi bilo potrebno za samo dosego namena, zaradi katerega je bilo samo kaznivo dejanje sploh storjeno” (Bučar-Ručman, 2004: 37). Pogosto so kazniva dejanja storjena brez konkretnega razloga oziroma brez vidne koristi, ki bi sledila dejanju. Naraščajočo agresivnost opažajo v vseh evropskih državah. Razloge iščejo v manjši tolerantnosti do nasilnega obnašanja in posledic ter spremenjenemu pojmovanju demokracije, ki pomeni tudi pravico varnosti in dolžnosti države, da štiti svoje državljane (Mušič, 2004).

V Sloveniji so mladostniki v kazenskem pravu obravnavani na način, da se namesto kazni uporabljajo pretežno vzgojni ukrepi. Z vzgojnimi ukrepi se mladim zagotavlja pomoč, vzgoja in nadzor v razvoju in dozorevanju ter omogoča, da lahko postopoma prevzemajo svoje poklicne, družinske in družbene vloge. Vendar kriminaliteta ni samo pravni problem, zato ni utemeljeno pričakovati, da bi le s kaznovalnimi ukrepi preprečili povratništvo mladoletnikov (Brinc, 1997).

Šelih piše, da si razmerje med socialnim delom in kazenskim pravom zasluži posebno omembo zaradi več razlogov. Prvič zato, ker se socialno delo pogosto z njim srečuje, in drugič zato, ker gre za področje, ki je z vidika ene temeljnih konfliktnosti socialnega dela (pomoč ali prisila) najbolj relevantno (Šelih, 2003: 273).

1.1.1 Trening socialnih veščin v kazenskem pravu

TSV je v Sloveniji eden izmed ukrepov (Kazenski zakonik, Ur. l. RS št. 95/04), ki se lahko izreče v okviru navodil in prepovedi v mladoletniškem sodstvu.

O vzgojnih ukrepih govori 6. poglavje Kazenskega zakonika (ibid.). V 74. členu so naštetih naslednji vzgojni ukrepi:

1. Ukor;
2. Navodila in prepovedi;
3. Nadzorstvo organa socialnega varstva;
4. Oddaja v vzgojni zavod;
5. Oddaja v prevzgojni zavod in
6. Oddaja v zavod za usposabljanje.

Navodila in prepovedi obravnava 77. člen Kazenskega zakonika. Sodišče izreče mladoletniku eno ali več navodil ali prepovedi kot samostojen vzgojni ukrep, če je treba s primernimi ukrepi vplivati nanj in na njegovo vedenje. Člen taksativno našteje enajst navodil in prepovedi:

1. Osebnost opravičiti oškodovancu.
2. Poravnati se z oškodovancem tako, da mladoletnik s plačilom, z delom ali kako drugače povrne škodo, ki jo je povrnil s kaznivim dejanjem.
3. Redno obiskovati šolo.
4. Usposabljati se za poklic ali sprejeti zaposlitev, ki ustreza njegovemu znanju, sposobnosti in nagnjenju.
5. Nastaniti se pri določeni družini, v domu ali drugje.
6. Opraviti delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti.
7. Zdraviti se v ustrezni zdravstveni organizaciji.
8. Obiskovati vzgojno, poklicno, psihološko ali drugo podobno posvetovalnico.
- 9. Udeležiti se programov socialnega treninga.**

10. Opraviti preizkus znanja prometnih predpisov.
11. Prepoved vožnje motornega vozila pod pogoji, pod katerimi je mogoče to sankcijo izreči polnoletnim.

Kazenski zakonik določa tudi nosilca, ki je odgovoren za izvrševanje vzgojnih ukrepov iz 2., 6., in 9. čl. odst. 77. čl. Kazenskega zakonika; tj. "organ socialnega varstva".

77. čl. Kazenskega zakonika konkretno določa tudi naslednje:

1. Pri izbiri in izrekanju navodil in prepovedi sodišče praviloma upošteva mladoletnikovo pripravljenost za sodelovanje.
2. Navodila in prepovedi smejo trajati najdalj eno leto.
3. Sodišče lahko navodila in prepovedi med izvrševanjem spremeni ali odpravi, če bo s tem bolj dosežen namen vzgojnih ukrepov.
4. Navodilo udeležiti se programov socialnega treninga izreče sodišče zlasti, če je to potrebno za mladoletnikovo izobraževanje ali delovno usposabljanje; sodišče sme določiti to navodilo za največ štiri ure dnevno, in sicer tako, da ni moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev.
5. Izvrševanje navodil iz 2., 6. in 9. točke drugega odstavka tega člena pripravijo in vodijo organi socialnega varstva; pri njihovem izvrševanju sodeluje in nadzoruje sodnik za mladoletnike.

Sodišče izreče ukrep socialni trening na predlog strokovne/-ga delavke/-ca. Izreka se malokrat, saj ga strokovni delavci ne predlagajo, ker nimajo resursov, znanja ali možnosti za izvajanje ali za sodelovanje z drugimi organizacijami, ki ga izvajajo.

TSV v Kazenskem zakoniku zajema le določeno skupino ljudi, ki so se znašli v sistemu nadzora in kaznovanja. "Temeljni poudarek moderne penologije je namreč v tem, da je treba prestopnika poboljšati, duhovno vzdigniti, reeducirati, resocializirati, normalizirati ali vsaj korigirati njegova neustrezna stališča, vrednotne smernice, delovne navade in vedenjske vzorce, da bi po izteku kazni imel motivacijo in veščine za vključitev v normalno družbeno življenje" (Kanduč, 2003: 63). V ozadju je torej prevzgojitev v zdravega, ubogljivega, družbeno koristnega posameznika. V socialnodelavskem jeziku temu rečemo izvajanje nadzora in moči nad posameznikom ali določeno skupino.

Moč kaznovanja temelji na prepričanju, da imajo nosilci moči sredstva za prisilo in kaznovanje. Enako funkcijo kot kaznovanje ima tudi nagrajevanje. Podrejena oseba bo deležna nagrad ali kazni, če se bo držala navodil nadrejene osebe. Ne gre za vzpodbujanje svobodnih odločitev osebe, ampak ravno obratno za prilagajanje osebe brez možnosti za refleksijo in ustvarjalnost. Doživljanje moči se kaže kot zmožnost obvladovanja situacije in s tem življenja. Socialni nadzor je nadzor, ki se dogaja v odnosih. Danes se tak nadzor izvaja nad vsemi skupinami, ki so bile v nekem trenutku ranljive: begunci, ljudmi s težavami v duševnem zdravju, etničnimi manjšinami in drugimi skupinami, ki jih v neki družbi označijo za problematične, moteče, nesposobne, kriminalne, deviantne. Vse to opravičujejo z lažnimi občutki varnosti, ki jih pri ljudeh vzbujajo tisti, ki nadzor izvajajo. Nadzor se dogaja prikrito in brez refleksije. Socialni nadzor je torej sredstvo za izvajanje družbene moči.

Leskošek (1996: 76) govori o socialni kontroli, ki služi temu, da ljudi konformiramo na obstoječe norme in pričakovane specifične vloge. To je torej vsako socialno ali kulturno sredstvo, s katerim se vršijo sistematične in vztrajne omejitve posameznikovega vedenja in s katerim so ljudje motivirani, da se prilagodijo tradicionalnim vzorcem vedenja za dobro funkcioniranje v družbi.

Kot Cartwright in Zander govorimo o moči, ki jo ima neka oseba nad drugo in lahko s svojim vedenjem pri drugi povzroči spremembo. Pri tem je pomembno pogledati izvor moči in različne potrebe osebe. Izvore moči običajno predstavljajo bogastvo, znanje, informacije idr. (Bečaj, 1997: 185).

Teorije, ki vplivajo na TSV, so torej različne. Nekatere se med seboj dopolnjujejo, druge si nasprotujejo. Za nasprotovanja gre predvsem pri načinih izvajanja. Udeležence ali učijo konformiranja in jim pomagajo ali pa gre za izvajanje, kjer posameznik sam sebe definira, išče in krepi preko odnosov z drugimi. Vsekakor z vsaj malo znanja o delu z ljudmi dokaj hitro ugotovimo, da ni teorije o TSV, ki bi vključevala sodobne principe dela. Zato je najprej potrebno nekoliko razčleniti ozadja, ki stojijo za besedami **TRENING SOCIALNIH VEŠČIN**. Osvetliti moramo delovanja posameznika in družbe, norm, pravil, ki jih ta postavlja, in nato raziskati, kako pristopiti, da bi se TSV lahko izvajal, in

nenazadnje, kaj lahko iz njega iztržimo. Predvsem je za podlago dobro vzeti teorije, ki opisujejo interakcije in človeka v sistemu.

1.2 Teoretske podlage TSV

Za teoretske podlage TSV bomo najprej pogledali nekatere socialnopsihološke teorije, ki se nanašajo na človekovo delovanje z drugimi v družbi, v kateri živimo in v kateri veljajo določena pravila in norme, ki naj bi jih upoštevali. Takšen teoretični okvir nam pomaga bolje razumeti delovanje posameznika v skupini in skupnosti. Nadalje bomo navedli dva novejša koncepta, to sta socialni kapital in aktivno državljanstvo, saj so socialne mreže, izkustveno učenje, grajenje samopodobe in delovanje v odnosih temelj učenja socialnih veščin. TSV bomo povezali še z načeli socialnega dela.

1.2.1 Posameznik in družba

Ravno tako, kot se vedno znova sprašujemo, ali sta telo in duša eno ali pa sta ločena, se vedno znova sprašujemo, koliko je posameznik v današnjem svetu individuum oz. kakšen bi bil brez družbe. Psihologija za govor o posamezniku uporablja izraz osebnost. Osebnost predstavlja relativno trajno in edinstveno celoto duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti posameznika. Ta celota ni amorfna, brezlična in kratkotrajna, temveč relativno stabilna in dosledna. Pravimo, da ima osebnost svojo identiteto. Osebnost istega posameznika prepoznamo, tudi če ga srečamo v zelo različnih trenutkih in časih. Tudi zase jasno čutimo, da smo ena in ista osebnost, ne glede na čas in razmere (Musek, 1993: 22).

Številne definicije osebnosti govorijo o odnosu med posameznikom in okoljem. V tem odnosu nastajajo osebnostni potenciali in se tudi uresničujejo. Osebnost je sama v določeni meri plod delovanja okolja (zlasti socialnega) na človeka, plod našega prilagajanja temu okolju in tudi tega, kako sami okolje prilagajamo sebi.

Allport (v Musek, 1993: 39) je opredelil osebnost kot "dinamično organizacijo tistih psihofizičnih sistemov pri posamezniku, ki določajo značilne načine njegovega prilagajanja okolju". Pešič-Golubovič je Allportovo definicijo razširila. Osebnost je

edinstvena dinamična organizacija bioloških in psihosocialnih značilnosti (vključujoč temeljne človeške potrebe in sisteme vrednot), ki usposablja človeka, da stopa v družbeno komunikacijo in ustvarjalno spreminja naravo in družbeno okolje, uresničujoč se v tem procesu kot družbeno bitje in kot svojevrstna individualnost. Osebnost je relativno trajna celota psihofizičnih lastnosti pri posamezniku, po katerih se ta razlikuje od drugih posameznikov (povzeto po Musek, 1993: 39).

Kadar torej razmišljamo o posamezniku, istočasno razmišljamo tudi o družbi in obratno, kadar razmišljamo o družbi, razmišljamo o posamezniku oz. skupini, ki tvori neko družbo. Ta neločljiva povezanost posameznika in družbe traja že od nastanka človeštva; družbe, njihove ureditve in kompleksnost se sicer spreminjajo, ohranja pa se neločljivost. Že Aristotel je opredelil človeka kot družbeno žival. Bateson takšno neločljivost ali vključenost človeka v družbo imenuje sistem oziroma "ekosistem". Posameznik gradi svoje modele socialnega sveta preko drugih na različne načine, s predpostavkami in razlagami drugih oseb, svojega lastnega delovanja, s svojo predstavo o sebi. Ti modeli mu pomagajo pri delovanju v vsakdanjem življenju. Izražajo se preko govora in dejanj. "Vsak model družbene stvarnosti torej vsebuje dve bistveno povezani komponenti: model zunanje stvarnosti in model samega sebe kot subjekta doživljanja in socialnega delovanja" (Ule, 2004: 413).

Identiteta nastane takrat, ko posameznika sprejme družba kot svojega člana in ko posameznik sprejme in razume sebe s pojmi dane družbe in kulture. Identiteta se gradi skozi socialne odnose, obrede in rituale. Individualno se torej povezuje v družbeno. Tako tudi pridobivamo informacije o sebi, preko interakcije z drugimi. Ker imamo omejen dostop do lastne duševnosti, toliko bolj potrebujemo povratne informacije, ki jih dobivamo od drugih. Ko vse te povratne informacije, ki jih začnemo dobivati že kot dojenčki, ponotranjamo, pridobivamo znanje za prilagajanje okolju, ki nam služi za naše preživetje. Pri tem se naslanjamo na tri pomembne sisteme obravnavanja samega sebe (Ule, 2004: 418):

- znanje o samem sebi (zaznave, spomini, predstave, pojmovanja, zgodovina);
- motivacijo in potrebe sebstva (imamo več vrst samo - motivacij: potreba po samopotrditvi, potreba po uresničitvi svoje predstave o sebi, potreba po ustvarjalnosti, potreba po ohranjanju pozitivnega samovrednotenja, potreba po

gojenju pozitivne javne (samo)podobe, potreba po ohranjanju trdnih in skladnih koncepcij o samem sebi);

- samo - regulacijo, samonadzorovanje (višja je stopnja samonadzorovanja, višja je stopnja fleksibilnosti in kompleksnosti vedenja).

Antropologija delovanje posameznikov in medsebojnih odnosov imenuje kultura. Kultura je nekakšen kumulativni produkt zgodovine, depozit znanja, izkušenj, pomenov, verovanj, pojmovanj, navad, vrednotenj, časovnih in prostorskih odnosov itn., ki jih skupina ljudi osvoji v določenem času. Zaradi tega se kultura odraža v celotnem modelu življenja in delovanja skupine ljudi, npr. v govorjenju, navadah, splošni omiki, šolstvu, oblačilih, stanovanjih, prehrani, umetnosti, sodstvu, vojaštvu, državni upravi itn. (Trček, 1994: 26). Posamezna kultura obstaja, dokler sta vsaj dva posameznika med katerima se odvijajo medsebojni odnosi. To so nenapisana pravila odnosov, ki niso vedno racionalno utemeljena.

Ko govorimo o osebnosti, moramo omeniti tudi jezik, saj se ravno zaradi njega človek razlikuje od enostavnih simboličnih krikov iz živalskega sveta. Prek jezika se je človek povezal v bogato kompleksno osebnost. Jezik ali govor še ni komunikacija. Komunikologija, ki je veda o komuniciranju, je razumljena kot veda o nastajanju, prenašanju, posredovanju in sprejemanju različnih sporočil med posamezniki ali skupinami. Beseda komunikacija izvira iz latinščine in pomeni sporočilo, zvezo ali povezavo.

Komunikacija se kot dinamičen proces vedno povezuje z individualno perspektivo ali namenom, teži k cilju, kjer se pojavlja množica sprotih vplivov v odprtem sistemu (Trček, 1994: 42). Kadar sporočilo potuje od tistega, ki ga daje, k tistemu, ki ga prejema in razume, govorimo o komuniciranju. Zato je potreben "feedback" – povratna zveza ali krožni pretok informacij. To pomeni, da je komuniciranje socialne narave.

1.2.2 Sistem

Živa bitja so avtonomne enote, a hkrati del avtopoetskega sistema, pišeta Varela in Maturana (1998). Vsa živa bitja so povezana v avtopoetsko organizacijo, ki pomeni

organizacijo določenih odnosov. Vsak človek za svoje delovanje potrebuje drugega, saj je del sistema. V tem sistemu sta posameznik ter naravno in kulturno okolje. Med ljudmi je najpomembnejši proces komunikacija, izmenjava informacij. To pomeni, da v socialni interakciji sodelujejo osebe tako, da stalno reagirajo druga na drugo, pri tem pa skušajo svoje vedenje prilagoditi tako svojim nameram kot pričakovanim oziroma zaznanim nameram svojih partnerjev. Izmenjava med dvema osebama poteka tako, da dejanju, besedi prve osebe sledi neko dejanje druge osebe, tej zopet dejanje, besede prve osebe. Ravno zaradi svoje sposobnosti komunikacije se posamezniki povezujejo v socialne mreže, ki delujejo kot sistemi, po svojih zakonih, razmeroma neodvisno od članov, ki jih sestavljajo.

Osrednja lastnost sistema je vzpostavljanje dinamičnega ravnotežja. Nek sistem, ki je lahko tudi samo posameznik, nadzira izmenjavo z okoljem in s tem zagotavlja stabilne odnose. "V koncepciji odprtega sistema je izhodišče razumevanje družbe kot »kompleksnega prilagodljivega sistema«, ki stalno producira alternative, in ki jih potem v procesu odločanja selekcioniira. Osrednja lastnost kompleksnega prilagodljivega sistema je njegova sposobnost vztrajati ali se razvijati ob spreminjanju – včasih v temeljih lastne strukture" (Jogan, 1995: 18). V sistemu, kjer se dogaja stalna komunikacija, obstajajo interakcijske strategije, ki so po Goffmanu (1982) zlasti strategije ustvarjanja in ohranjanja dobrega vtisa o samem sebi pri drugih ljudeh. Ugotovil je, da so te strategije nastale zaradi interesa ljudi po čimbolj ugodnem vtisu javnosti in zaradi interakcije same. Upoštevanje javnih pravil obnašanja ohranja ravnotežje socialnih odnosov in naredi interakcijo gladko, tekočo in razumljivo vsem udeležencem.

Po Goffmanu so znane nekatere strategije, ki jih posameznik uporablja v socialni igri. To so (Goffman, 1982):

- samopredstavitev;
- modeliranje drugega;
- prevzemanje vlog in
- razsrediščenje subjekta.

Samopredstavitev ali tudi upravljanje z vtisi o sebi je proces vplivanja na vtise, ki jih imajo drugi o nas. To je celotna dejavnost udeleženca v neki situaciji, ki je namenjena temu, da vplivamo na druge udeležence. Največkrat se želimo pred drugimi predstaviti v pozitivni

luči in tako tudi delujemo. Vendar so možne tudi negativne samopredstavitve, na primer tedaj, ko posameznik želi drugim vlivati strah in tesnobo ali ko želi pri drugih vzbuditi usmiljenje. V vsakdanjih interakcijah venomer poteka samopredstavljanje. Nenehno poteka ocenjevanje in vrednotenje drug drugega. Zato je naše delovanje rezultat naših namer do drugih ljudi in domnev o tem, kako nas vidijo drugi.

Nasprotje samopredstavitvi je poskus oblikovanja drugega oz. *modeliranje drugega*. Pomeni poseg v drugega, ki mu je odvzeta moč za njegovo delovanje. Modeliranje drugega torej ne pomaga le izboljševati podobo posameznika in posameznice pri drugih ljudeh, temveč lahko vodi tudi do nastanka negativne samopodobe. Ena izmed oblik modeliranja drugega je razvrednotenje samopodobe drugega. To je poskus, ki je lahko bolj ali manj uspešen, odvisno od tega, kakšen je naš status in s kom smo v odnosu, vodi pa k razvrednotenju vsega, kar počnejo drugi ljudje.

Prevzemanje vloge se dogaja v vsaki interakciji. Udeleženi v interakciji najprej opredelijo, v kakšnih situacijah se nahajajo, na podlagi tega poteka nadaljnja interakcija. Z opredelitvijo situacije so podane tudi norme in vrednote, ki situacijo omogočajo. Potem, ko je situacija že definirana, lahko udeleženci v interakciji razberejo, kakšne vloge igrajo sami in kakšne njihovi partnerji. Pri tem naj poteka *razsrediščenje*, ko se človek odpove razsrediščanju na sebe in se je sposoben postaviti na stališče drugega.

O socialnem vplivu govorimo takrat, kadar imajo vsi akterji v nekem odnosu oz. socialni situaciji enake možnosti, da bodo usmerjali delovanje drugih akterjev. Vsako vplivanje pomeni, da se mora tista oseba, na katero je vpliv usmerjen, nečemu odpovedati. To naredi na podlagi svojih motivacij, na podlagi katerih se odloča, kako se bo odzvala. Cartwright in Zander (Bečaj, 1997: 186) določata šest področij motivacije:

- najpreprostejši motivaciji za spreminjanje sta želja po nagradi in izogibanje kazni;
- želja po enakosti z občudovano osebo;
- pripravljenost sprejeti vpliv zaradi določene vrednote;
- podrejanje zaradi točne informacije o obstoječi resničnosti;
- pripravljenost za prilagoditev skupini in
- notranje zadovoljstvo, ki ga takšno ravnanje lahko prinaša.

1.2.3 Družbene norme in konformizem

V vsaki družbi obstajajo družbene norme. To so navodila, ki usmerjajo vedenje ljudi v določenih situacijah in določajo sprejemljivo in primerno obnašanje v določeni situaciji. Preko procesa socializacije se učimo norm, ki veljajo v določeni družbi. Učenju določenih norm se ne moremo izogniti, ker ob njih trčimo vsak dan. Norme so lahko torej vedenjska pravila, s katerimi je določeno, katero vedenje je v določenem socialnem prostoru primerno in katero ne (Bečaj, 1997: 140). Definicija norm po Thibautu in Kelleyu (v Bečaj, 1997: 105) bi se glasila tako: norme so pravila o vedenju. Vsaki osebi povedo, kaj se od nje v določenih situacijah zahteva. So stabilne, tako da posameznik ve, kaj se v določeni situaciji od njega pričakuje danes in kaj se bo pričakovalo jutri. Temeljijo na soglasju ali konsenzu, ki reducira nujnost stalnega nadzora. Krepitev norm pogosto vključuje sklicevanje na neosebne vrednote ali na druge neosebne dejavnike, s čimer se zmanjša odpor, do katerega bi prišlo, če bi podrejanje imelo pomen vdaje močnejši osebi. Te vrednote imajo v skupini pogosto splošno podporo.

Socialne norme so: “eksplicitna ali implicitna pričakovanja in standardi socialnega delovanja, pa tudi standardi govorjenja, razmišljanja, čustvovanja posameznikov v različnih situacijah” (Ule, 2004: 288). Socialne norme se v odnosih začnejo pojavljati kot sprejeta pravila. Norme se ustvarjajo v skupini zato, da bi si njihovi člani olajšali potek socialnih interakcij in ohranjali stabilne socialne odnose. Velikokrat socialne norme niso zapisane, ampak so neizgovorjene in delujejo nezavedno. Delovanje v skladu z normami prinaša pozitivne posledice, medtem ko delovanje v nasprotju z njimi, pomeni odklanjanje večine. To prinaša socialni pritisk nad posamezniki, ki med člani skupine ustvarja uniformiranost v obnašanju, mišljenju in govoru.

Prevelikemu podrejanju in sprejemanju norm rečemo konformizem, ki je vedno posledica notranjega konflikta. Konformizem pomeni popuščanje pritiskom skupine, v primeru, ko ima oseba svoja stališča, mnenja in orientacije, ki se jim odpove. “Pomeni odpoved lastnemu mnenju pod vplivom pritiska” (Ule, 2004: 331). Velja tudi, da bolj ko je človek ustvarjal, manj je konformen. Sodobno poimenovanje konformnosti se osredotoča predvsem na vplivanje, pod katerim posameznik ali skupina deluje.

Ash (v Ule, 2004: 315) piše o treh kategorijah konformizma: individualnih oziroma osebnih dejavnikih, situacijskih, socialnih dejavnikih in družbenozgodovinskih dejavnikih. Gre namreč za individualne razlike v podleganju konformizmu. Nekatere osebe zelo hitro podležejo pritisku skupine, druge pa vztrajajo pri svojih mnenjih in so odporne na socialne pritiske. Poleg tega se iste osebe v različnih situacijah različno konformistično vedejo. Situacijski dejavniki konformizma so predvsem odvisni od skupine. Bolj, ko je skupina privlačna, večja je verjetnost, da se bo oseba prilagodila skupinskemu pritisku. Konformizem je odvisen tudi od velikosti skupine, in sicer se poveča, ko se poveča velikost skupine.

Ko delamo s posameznikom ali skupino, je dobro vedeti, zakaj je pravzaprav potrebno raziskovati konformiranost. Zavedati se je potrebno, da je posameznik, ki je drugačen, odrinjen, izključen. Zaradi moči, ki jo ima skupina nad njim, je prisiljen žrtvovati svojo svobodo. Teži k temu, da bi postal del skupine, in se prej ali slej začne konformno obnašati, s čimer izgubi svojo kreativnost in ustvarjalnost.

Podoben vpliv kot socialne norme imajo tudi socialna pravila. To so obrazci obnašanja, ki jim sledijo člani določene skupine, da razrešujejo kak problem ali realizirajo skupen cilj. Osnovna razlika med pravili in socialnimi normami je ta, da so pravila bolj odvisna od situacije kot norme. Norme so praviloma postavljene za splošne socialne situacije. Pravila se oblikujejo in razvijejo skupaj s situacijo, v poteku opredeljevanja te situacije s strani vpletenih. Pravila so tudi bolj fleksibilna od norm. Spreminjajo se skladno s spremembo situacije in velikokrat izginejo, ko neka situacija preneha (Ule, 2004: 289).

Podrejanje se zgodi zaradi socialne moči oziroma socialnega vpliva, ki ga ima neka oseba nad drugo. Moč se lahko uresniči takrat, ko se nekdo podredi, ko ima torej tudi nasprotni pol, to je šibkost. Uresničena moč je nadzor, ki je nadzor nad vedenjem drugih ljudi v določeni situaciji. Nosilec socialne moči je oseba, skupina, institucija, ki usmerja odnose, razmerja in potek socialne situacije (Ule, 2004).

1.2.4 Socializacija

Če želimo razumeti posameznika in njegovo delovanje v družbi, moramo pogledati, kako postane del kulture, kako se uči norm in pravil. Temu procesu pravimo socializacija. Giddens definira socializacijo kot proces, ko se brezmočni otroci začnejo zavedati sebe, pridobivajo znanje in veščine, ki jih lahko uporabljajo v kulturi, v kateri so rojeni (Giddens, 1993: 60). To ni proces, ko bi oseba pasivno prevzemala vse, kar bi dobivala od ljudi, s katerimi je v stiku. Gre za aktivno vlogo pri posameznikovemu konstituiranju stvarnosti, pri čemer so v pomoč drugi ljudje. To poteka preko identifikacije, prevzemanja pogledov, norm, pravil, oblik vedenja s pomembnimi drugimi in internalizacije, ki je proces ponotranjanja teh pogledov, norm, pravil ipd. Socializacija je torej najsplošnejši in najobsežnejši izraz za označevanje procesov, s katerimi se posameznik vdružblja. Je proces, v katerem posameznik osvaja kulturo (vrednote, norme, prepričanja idr.) družbe, ki ji pripada. Je torej proces, ki oblikuje človeka v družbeno bitje, v družbeno-kulturno osebnost. Pri tem je potrebno poudariti, da posameznik kulturo sprejema s svojo specifičnostjo svoje individualne osebnosti (Goričar, 1980: 66). Posameznik se v tem procesu preko stikov v družbenem okolju razvija, oblikuje in osvaja družbene pomembne oblike obnašanja in doživljanja.

Socializacija je protisloven proces, saj gre po eni strani za prilagajanje – utesnjevanje otroka v določeno kulturo, po drugi strani pa je to utesnjevanje in vraščanje v kulturo istočasno tudi pogoj za razvijanje otrokovih duševnih sposobnosti. Prepletanje utesnjevanja otroka v kulturo in družbo in razvijanje njegovih sposobnosti in osebnosti nam pokaže že primer učenja jezika. Učenje jezika, ki je v mladosti materin jezik, po eni strani otroka omejuje na osvajanje podrobno določenih zvokov, sintakse, izgovorjave in določenih jezikovnih oblik. Ko otrok jezik obvlada, postane le-to pomembno sredstvo, s katerim izraža samega sebe, komunicira z drugimi, posega v socialno okolje in ga spreminja (Giddens, 1993).

Stane Južnič govori o socializaciji in inkulturaciji kot dvema neločljivima procesoma. Gre za interakcijo med posameznikom, družbo in kulturo, usklajevanje posameznika z družbenim okoljem, ki vtisne bistvene sestavine posameznikove identitete (Južnič, 1993).

Med socializacijskimi procesi se prenaša obstoječa kultura, to so različna znanja in vrednote, načini obnašanja in ravnanja, ustrezna verovanja itn., s starejših na mlajše generacije (Goričar, 1980: 64).

Na socializacijo vplivajo različni socialni konteksti. V vseh kulturah ima v zgodnji dobi človekovega razvoja najpomembnejše mesto družina, kasneje pomembno mesto dobijo tudi drugi socialni konteksti: vrstniška skupina, šola, mediji in drugi konteksti (lokalna skupnost, delo, neformalna združenja, prostovoljne organizacije, cerkev ipd.).

Družinska skupina je prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, ki ga mora otrok internalizirati (Ččinovič Vogrinčič, 1998: 23). Otrok se identificira na način, kako se pomembni drugi do njega vedejo in kaj od njega zahtevajo. Na socializacijo zelo vpliva, v kakšno družino je otrok rojen, kakšen socialni status ima družina in kje živi. V različnih kulturah veljajo različni vzorci vzgajanja in discipliniranja, ki se manifestirajo v družinah.

Druga pomembna socializacijska skupina za človeka je vrstniška skupina. Torej skupina, kjer so otroci podobnih starosti. Pomembno vlogo imajo v tem obdobju tudi šole. Piaget (v Giddens, 1993) poudarja, da so vrstniške skupine zelo pomembne, še posebej zato, ker so odnosi bolj demokratični, kot so odnosi med otroci in starši. Vrstniški odnosi so grajeni na vzajemni privolitvi. V vrstniških skupinah so otroci zmožni preizkušati različne odnose, kjer veljajo različna pravila vodenja, ki so testirana in raziskana. Vrstniški odnosi ostanejo pomembni za celotno posameznikovo življenje, saj veliko prispevajo k obnašanju in vedenju posameznika tudi kasneje.

Bečaj (1997: 79) piše, da je posameznik dvojno odvisen od socialnega okolja. Najprej je odvisen zato, ker sam v zgodnjem otroštvu ni sposoben preživeti, potem tudi zato, ker ga lahko samo civiliziranost dvigne nad impulzivno primitivnost njegove biološke narave. S tem postane učinkovitejši, toda žrtvovati mora svojo individualno pristnost. Socializacija na ta način dobi pomen bolj ali manj upravičenega nasilja nad posameznikovo spontanostjo in enkratnostjo, saj zahteva prevzemanje določene vedenjske opreme kot pogoj, da je posameznik sprejet v družbo.

Socializacija pripomore k temu, da se vrednote individualizirajo in postanejo individualna stališča, ki odsevajo posameznikove specifične izkušnje. Vendar posameznikova stališča ne smejo biti preveč različna od kulturno oblikovanih pričakovanj, ker bi bil posameznik lahko izpostavljen določenim sankcijam, kar je potem definirano kot odklonsko vedenje.

Pomembno mesto v procesu socializacije imajo tudi druge skupine (poleg družine), kjer posameznik lahko dobiva znanja, osvaja družbene norme na reflektiven način in razvija svojo identiteto. Poleg šole ima vedno bolj pomembno mesto neformalno učenje, zato v nadaljevanju sledijo teoretični okviri o neformalnem učenju.

1.3 Aktivno državljanstvo in socialni kapital

1.3.1 Aktivno državljanstvo

Če je TSV usmerjen v učenje v skupini, skupnosti in se udeleženci učijo odgovornega delovanja in sodelovanja, potem lahko rečemo, da TSV prispeva k učenju za aktivno državljanstvo.

Ko začnemo raziskovati besedo državljanstvo, se hitro znajdemo pri začetkih nastanka države in demokracije. V antični politični filozofiji je bil človek tudi državljan, ki je odgovorno in pošteno sodeloval z odločitvami, volitvami, uradovanjem itd. v javno dobro. Veljalo je, da človek ni svoboden brez aktivnega sodelovanja in do neke mere podrejanja zasebnega javnemu. Namesto tega je suženj ljubezni do sebe, ozkosti in socialne neobčutljivosti. Tak človek je lahko prikrajšan za pristno svobodo in boljše življenje, ki izhaja iz sodelovanja v dobro vodeni državi. Aristotel je definiral državo kot moralnega izobraževalca. Politična družba obstaja zaradi plemenitih dejanj in ne le zaradi druženja. Cilj politike je bilo gojiti vrline, kot so: modrost, pogum, samoobvladovanje in pravičnost, cilj politične zveze pa najvišje in skupno dobro. Današnje definicije državljanstva ne govorijo toliko o skupnem dobrem, pomoči in dejanjih, temveč bolj o tem, kdo je državljan in kdo ni ter kakšne pravice posameznik ali skupina s tem pridobi. Vlasta Jalušič piše, da šele s pridobitvijo državljanstva človek zares lahko postane človek, ki ni samo "golo človeško bitje". Državljanstva tisti, ki ni socialno in drugače preskrbljen, ne more dobiti

(Jalušič, 2003: 12). Jelka Zorn slednje opisuje kot rasizem s strani države. Eden izmed ključnih vidikov rasizma je ravno v tem, da manifestira prepričanje, da se določene kategorije ljudi ne more inkorporirati v obstoječi nacionalni red, ne glede na vložen trud (Bauman v Zorn, 2003: 99). Rasizem torej pomeni, da so določene skupine ljudi izključene, saj so brezupno imune na nadzor in vse poskuse prilagajanja, zato morajo ostati večno tuje. Ljudje izgubijo človekove pravice, da bi bili videni in slišani, kar povzroči prikrajšanost za svobodo, življenje, enakost pred zakonom, svobodo izražanja itd. Tako prenehajo biti politično relevantna bitja in ostanejo le še "goli ljudje", ki jih nihče ne sliši, če še tako vpijejo. Človek torej izgubi pravice v trenutku, ko postane zgolj človeško bitje nasploh, brez poklica, zaposlitve, državljanstva, mnenj in dejavnosti, s katerimi bi se identificiral (Jalušič, 2003: 14). Glavna človekova pravica je pravica imeti pravice. Za pravice, ki jih zagotavlja pravna država, je potrebno dvoje: institucije, ki temeljijo na pravu in državljanska odgovornost, ki zahteva od države in političnih predstavnikov, da delujejo odgovorno. Brez tega se lahko spremenimo v brezbrizne posameznike, kjer bodo kmalu ogrožene ne le pravice manjšin, temveč tudi večine prebivalstva.

Definicijo državljanstva, ki se zdi bolj uporabna v našem kontekstu, poda Bron (v Benn, 1999: 48). Državljanstvo zajema posameznikovo delovanje zato, da bi zavestno vplival na lasten položaj in položaj drugih v demokratični družbi. Da je nekdo aktiven državljan, mora imeti določene sposobnosti, zaupanje vase in znanje.

Aktiven državljan je torej tisti, ki sodeluje v skupnosti ali javnosti. Za to potrebuje (Benn, 1999: 49):

1. Sposobnosti za:

- pogajanja in sodelovanje z drugimi;
- ustrezno ravnanje z drugačnostjo;
- ustrezno ravnanje v konfliktnih situacijah;
- konstruktivno poslušanje drugih;
- pridobivanje informacij in
- izražanje svojih zamisli in mnenj.

2. Zaupanje vase, da:

- je proaktiven;

- ima lastno mnenje, samostojno razmišlja;
- samostojno ukrepa, če je prepričan, da ima prav;
- prevzema odgovornost in
- predpostavlja, da bodo slišali in upoštevali njegov glas.

3. Znanje o tem:

- kako je družba skonstruirana;
- kako deluje lokalna vlada;
- kako deluje nacionalna vlada;
- katere so osnovne ideje vodilnih političnih strank in
- katere so politične filozofije/ideologije.

Z drugimi besedami je tak človek, ki ima zgoraj napisane sposobnosti in znanja, socialno več. Aktivne državljanke in državljani so osebe, ki so dejavne v javnosti in s svojo dejavnostjo prispevajo k splošno priznanim demokratičnim ciljem in vrednotam. To je širše od politične participacije. Po Marshallu (v Podmenik, 2003: 59) se aktivni državljani lahko udeležujejo na skoraj vseh družbenih področjih: na področju dela oziroma ekonomije, na področju civilne družbe ter na področju države in politike. Aktivno državljanstvo prispeva k spremembam v družbenem okolju in se spremembam nenehno prilagaja.

Individualne karakteristike aktivnih državljanov in državljanek je mogoče združiti v tri glavne dimenzije (Podmenik, 2003: 60):

1. posedovanje prirojenih dispozicij (z rojstvom v določeno družinsko, socialno, nacionalno okolje) in pridobljenih kapacitet (znanj, veščin, izobrazbe);
2. uspešno obvladovanje osebnih in družbenih izzivov in
3. vključenost v socialne povezave, institucije, omrežja.

Za razumevanje tretje točke pogledajmo še eno definicijo, ki jo podajata Crew in Searing (v Benn, 1999: 48). Državljanstvo razumeta kot civilno delovanje – to pomeni aktivno udeležbo v civilni družbi in ne le vključevanje v volitve in druge oblike strankarske ali državne politike. Državljanstvo vidita kot delo v prostovoljnih krajevnih organizacijah. Civilno delovanje je torej bolj vključevanje v socialne mreže, skupine, organizacije in

prostovoljske združbe, ki povezujejo državljane v njihovih skupnostih. Motiviranost za vključevanje in posvečanje pozornosti političnim in javnim vprašanjem spodbuja sodelovanje v manjših neformalnih skupinah in prostovoljnih organizacijah ter vključevanje v državljanske dejavnosti, od dobrih sosedskih odnosov do prostovoljnih organizacij in dobrodelnih akcij.

V beli knjigi Evropske komisije *Nova spodbuda za evropsko mladino* (2004: 23) je napisano, da si mladi želijo več sodelovanja v življenju skupnosti, in da bi se slišala njihova stališča do različnih vprašanj. Če je demokracija sistem političnega (so)delovanja, (so)odločanja in (samo)upravljanja, naj bodo vanj vključeni tudi mladi. V proces odločanja naj bodo vključeni na različne načine, vendar takšne, v katerih so mladi aktivni. Mladi želijo, da institucije na vseh ravneh spoznajo, da izobraževanje in usposabljanje nista omejena samo na različne tradicionalne in formalne vrste. Za mlade je avtonomija ključna zahteva. Odvisna je od virov, ki jih imajo na voljo. Na mlade ne vplivajo le politike zaposlovanja, socialno varstvo in združevanje trgov delovne sile, temveč tudi stanovanjska in prometna politika. Vse to je pomembno za hitrejše omogočanje samostojnega življenja mladih. Politike je potrebno razvijati tako, da se upoštevajo stališča mladih in njihovi interesi ter da se dobro izkoristijo izkušnje na področju mladine. Mladi hočejo postati dejavni v družbi in čutijo, da politike, ki so povezane z različnimi vidiki njihovega življenjskega standarda, neposredno posegajo mednje, zato nasprotujejo omejevanju mladinskih politik na ozko določena področja.

Tudi Nacionalni program za socialno varstvo, ki temelji na usmeritvah in priporočilih mednarodnih aktov, ki se nanašajo na mlade, je podlaga za aktivnosti v okviru družbenega in institucionalnega procesa demokratičnega vključevanja mladih v družbo. Temelji na načelih avtonomnosti, celovitosti, integralnosti, pluralnosti, participacije, solidarnosti, strpnosti in nediskriminacijske prakse. Ta program naj bi okrepil in razširil vrednote demokracije med mladimi, spodbujal osebno avtonomijo mladih in njihovo socialno integracijo ter povečal njihovo participacijo v družbi.

1.3.2 Socialni kapital

Koncept socialnega kapitala se je razvil v 90. letih prejšnjega stoletja in se veže na druge koncepte: državljansko participacijo, globalizicijo in civilno družbo. Zasnove za razvoj tega koncepta lahko najdemo že prej. Kot pišeta Dragoš in Leskošek (2003: 42), je razvoj koncepta posledica prizadevanj za razlago makroproblemov. Z individualizacijo družbene neenakosti sta nastala dva problema. Prvi problem je neenakost v razdalji med velikimi družbenimi skupinami, drugi problem je družbena struktura z razredno in slojevsko hierarhijo. Na novo nastajajo in se spreminjajo različni življenjski stili, identitete in tudi materialno stanje ljudi ter neenakost med njimi, ki je lahko medsebojno povezujoče ali ne. Zato so potrebne nove sociološke razlage, ki bodo bolje razložile nove družbene dezintegracije (Beck v Dragoš, Leskošek, 2003).

Izvor socialnega kapitala so socialne mreže. Pri tem je potrebno pogledati:

- navzočnost pomembnih virov, ki jih vsebuje določeno socialno omrežje;
- dosegljivost teh virov za pripadnike mreže in
- uporabnost teh virov za posameznike in skupine v smislu uspešnosti in učinkovitosti.

Socialni kapital torej označuje interakcijske lastnosti mrež, ki posameznikom olajšujejo ali otežujejo dosegljivost in (iz)rabo različnih kapitalskih virov. Raziskovanje socialnega kapitala je prineslo predvsem boljše razumevanje pomena človeških odnosov, omrežij in organizacijskih oblik, pomembnih za kakovost življenja, kakršne prevladujejo v današnji družbi.

V teoriji se različni avtorji naslanjajo predvsem na tri smeri opredelitve, ki razjasnujejo sam koncept socialnega kapitala:

1. Prva opredelitev temelji na delih Bourdieuja, ki ga definira kot agregat dejanskih in potencialnih resursov, ki so povezani s posedovanjem trajnih omrežij bolj ali manj institucionaliziranih odnosov vzajemnega poznanstva in prepoznavanja ali, z drugimi besedami, s članstvom v skupini, ki vsakemu od članov nudi podporo kolektivno posedovanega kapitala, priporočilo, ki jim daje pravico do zaupanja v različnih pomenih besede (Bourdieu v Makarovič, 2003: 8). Socialni kapital je investiranje v sociabilnost, ki ga omogoča omrežje obstoječih in potencialnih odnosov. Količina socialnega kapitala je

odvisna od količine in razvejanosti odnosov. Za vzdrževanje socialnega kapitala je pomembna solidarnost.

2. Drugo smer je razvil Coleman, ki je ugotovil, da je socialni kapital definiran s svojo funkcijo. Gre za niz različnih entitet, ki imajo dve skupni lastnosti. Sestavljene so iz nekega aspekta družbenih struktur in pospešujejo določena delovanja akterjev, posameznikov ali skupin, znotraj strukture. Dodaja tudi, da je tako kot druge oblike kapitalov tudi socialni kapital produktiven tako, da omogoča doseganje določenih ciljev, ki ob njegovi odsotnosti ne bi bili doseženi. Coleman se je osredotočil na socialne odnose kot vire socialnega kapitala. Po njegovem določeni tipi socialnih odnosov zagotavljajo uporabo kolektivnih sankcij in spodbujajo nastanek učinkovitih norm. To velja predvsem za zaprta socialna omrežja.

3. Tretjo pomembno definicijo je postavil Putnam, ki v svoji mezo- in makro- analizi vloge civilne tradicije in aktivnega državljanstva v regionalnem in nacionalnem kontekstu demokratizacije in razvojih perforanc končno vpelje socio - centrični pogled na socialni kapital in ponuja naslednjo definicijo. Socialni kapital se nanaša na obliko družbenih organizacij, kot so zaupanje, norme, omrežja, ki lahko izboljšajo učinkovitost družbe z olajševanjem koordiniranih delovanj (Putnam v Makarovič, 2003:8).

Lope in Ededlbaum pripisujeta velik pomen tistim socialnim veščinam, ki v medosebnih odnosih omogočajo pogajanje, zagotavljajo zaščito interesov posameznika in omogočajo vzdrževanje stabilnih in zadovoljujočih odnosov z bližnjimi, vrstniki in avtoritetami. Prostor, kjer tovrstna udejstvovanja potekajo, so socialna omrežja, katerih gradnja in vzdrževanje je pomembno povezano s posameznikovo stopnjo obvladovanja socialnih veščin. Odsotnost posameznika iz socialnih omrežij oziroma pomanjkanje socialnega kapitala pomeni tveganje, ki se v veliko primerih pokaže kot socialna izključenost in z njo povezane stiske.

1.3.3 Povezava med aktivnim državljanstvom in socialnim kapitalom

Aktivno državljanstvo in socialni kapital sta primerljiva koncepta s podobnimi cilji in strategijami. Politike imajo ista izhodišča; to so: anticipacija izključenosti določenih družbenih skupnosti, oblikovanje strategij in vizij za usposabljanje posameznikov, družin,

skupnosti ter skupin za dvig iz revščine, brezposelnosti, socialne izključenosti in skupne strategije, ki vključujejo kombinacijo vzpodbujanja individualne odgovornosti, izobraževanja in usposabljanja ter dobrodelnih in delovnih iniciativ (Podmenik, 2003: 63).

1.3.4 Izobraževanje za aktivno državljanstvo

Ker je aktivno državljanstvo večšina, ne danost, zahteva predvsem aktivno razmišljanje in izobraževanje, ki naj bo v obliki spodbujanja, bodrenja ljudi, naj bodo aktivni na področju, ki jim najbolj ustreza in na katerem so lahko najbolj koristni za skupnost in zase. Gre za ozaveščanje ljudi, naj se ne prepuščajo na milost in nemilost okoliščinam, temveč naj s svojo dejavnostjo te okoliščine spreminjajo v skupno in osebno blaginjo. Bistvo izobraževanja za aktivno državljanstvo naj bi bilo stopnjevanje zavesti, kdo smo, kaj vse zmoremo, kakšne so naše omejitve, in poglobljanje razumevanja, da storimo največ dobrega za svoje okolje in zase, če se posvečamo sebi in smo hkrati aktivni v skupnosti (Božič, 1999: 78). Demokratičnosti, socialne integriranosti in aktivnega državljanstva se mora posameznik naučiti v socializacijskem procesu, saj vanj ni rojen.

Cilj demokratične družbe je usposobiti vse državljane, da bi čimbolj sodelovali v kulturnem, ekonomskem, političnem in družabnem življenju. To dejavno vključevanje jim daje občutek in moč, da lahko vplivajo na prihodnost z lastno voljo. Državljanstvo niso samo pravice, ampak stalno sodelovanje v družbi in tega se je potrebno naučiti.

Benn meni, da se je treba državljanstva naučiti tako kot vsake druge spretnosti. Učenje ne bo tako učinkovito, če bo potekalo v okviru formalnega kurikulumu in bo učinkoviteje če bo potekalo na podlagi pozitivnih izkušenj pri vključevanju. Aktivne demokracije se človek nauči iz prakse in zato naj bi bilo izobraževanje samo po sebi izkušnja za aktivno demokracijo (povzeto po Benn, Roseanne, 1999).

Individualne karakteristike in procesi, ki so ključni za aktivne državljane in državljanke, so (v Podmenik, 2003):

1. Izgrajevanje identitete v kontekstu razvijanja družbenih, političnih in kulturnih procesov, kar se kaže v identifikaciji z določenimi skupinami, organizacijami, idejami, osebami, gibanji in podobnim.

2. Izgrajevanje odgovornosti posameznika.
3. Delovanje v smeri sprememb, doseganja ciljev in prepoznavanja razlik.
4. Doživljenjsko usposabljanje in izboljševanje osebnostnih in socialnih kapacitet.

Aktivno državljanstvo se močno povezuje z neformalnim izobraževanjem. Coombs uporablja termin neformalnega izobraževanja, ko govori o življenjskem procesu, v katerem posameznik pridobiva in kopiči znanje, veščine, svoj odnos do stvari in notranje vpogled. Neformalno izobraževanje je neorganizirano, nesistematično in včasih tudi nenamerno, predstavlja pa pomemben del posameznikovega življenja in vključuje tudi visoko šolane ljudi (povzeto po Coombs, Ahmed, 1974).

Če sledimo Illeris (2002) definiramo učenje kot proces, ki ima posledice na različnih ravneh človekovega delovanja: na kognitivnem, emocionalnem, motivacijskem, obnašanju ali v socialnem ravnanju. Illeris obravnava tri načine učenja. Najprej poudari, da ima vsakršno učenje povezave z veščinami in pomenom. To je predvsem kognitivni proces. Potem poudari, da se vsako učenje že samo od sebe dogaja na emocionalnem procesu, torej procesu, ki vključuje fiziološko raven, ki se navzven kaže kot občutki, čustva, obnašanja in motivacija. Učenje je tudi socialni proces, saj se dogaja v interakcijah med posameznikom in njegovim okoljem. Socialno učenje v povezavi z aktivnim državljanstvom ima v ozadju predvsem tri postavke, na katerih gradi: odgovornost, identiteto in učinkovitost.

Klenovšek (1999: 85) meni, da je zelo pomembno, kako bomo izobraževanje izvajali. Če je izobraževanje v obliki klasičnega predavanja, pasivizira udeleženca in negativno vpliva na aktivnejšo participacijo človeka v vsakdanjem zasebnem in javnem življenju. Neformalno izobraževanje izhaja predvsem iz človekovih osebnih potreb in ni povezano s posameznikovo poklicno ali družbeno vlogo. Zajema izobraževanje za individualne potrebe umetnosti, zgodovine in filozofije, potem za prosti čas, družbene vloge, družbeno blaginjo, varstvo okolja, mir in zdravje. To učenje omogoča ljudem, da delujejo kot politična sila in postanejo aktivno soudeleženi v družbenih procesih za individualno in skupno blaginjo.

Evropski mladinski forum (1999: 24) je koristi neformalnega izobraževanja videl v mnogih stvareh: povečana samozavest, odgovornost, kreativnost, toleranca, kritično mišljenje, pri osebni razvoju gojenje aktivnega državljanstva in participacija, skupinske in vodstvene

veščine, komunikacijske strategije in znanje o socialnih vprašanjih. V neformalnem izobraževanju je torej potrebno pustiti prostor za osebni in socialni razvoj in krepiti politično, socialno in kulturno participacijo.

Neformalno izobraževanje se razlikuje od formalnega po tem, da mladi participirajo na različnih nivojih. Pojavilo se le v 70. letih prejšnjega stoletja z namenom, da tudi zunajšolske dejavnosti postanejo prepoznavne (T-Kit, 2002: 13). Evropski mladinski forum definira neformalno izobraževanje kot pol - organizirane izobraževalne aktivnosti, ki se dogajajo izven strukture in oblik formalnega izobraževalnega sistema (1999).

Preko neformalnega izobraževanja se posamezniki učijo stvari, ki so jim koristne v vsakodnevem življenju, različne načine delovanja in interakcij v dani družbi. To pomeni, da se preko neformalnega učenja posamezniki socializirajo. Poleg tega neformalno izobraževanje ponuja tudi različne projekte, ki jih želimo uresničevati v našem prostem času, preko hobijev in novih veščin.

Značilnosti neformalnega izobraževanja so povzete v *Priročniku za trenerje* (Mladinski svet Slovenije, 2003):

- Oblika organiziranja: izobraževanje poteka izven formalne sfere v organizirani ali polorganizirani obliki; potek in izvedba izobraževanja sta manj strogo določena kot pri formalnem izobraževanju, zato se lahko gibljivo prilagajata različnim ciljem, potrebam in možnostim; udeleženci se neformalnega izobraževanja lahko neovirano udeležujejo;
- Izobraževalne metode: neformalno izobraževanje se velikokrat definira s pomočjo tipičnih metod učenja, ki so neklasične in inovativne v primerjavi z metodami formalnega učenja;
- Cilji in rezultati: razvijanje kompetenc in veščin, prilagodljivost posameznika, ustvarjalno iskanje rešitev; skratka spodbujanje aktivne participacije mladih v družbi;
- Narava izobraževanja: prostovoljna;
- Način potrditve izobraževanja: učinki neformalnega izobraževanja se pogosto sploh ne verificirajo, v nasprotnem primeru, jih ne verificira država in njene institucije;
- Izvajalci: organizacije civilne družbe, podjetja, druge skupine (politične stranke, mladinske organizacije, sindikati, profesionalna združenja).

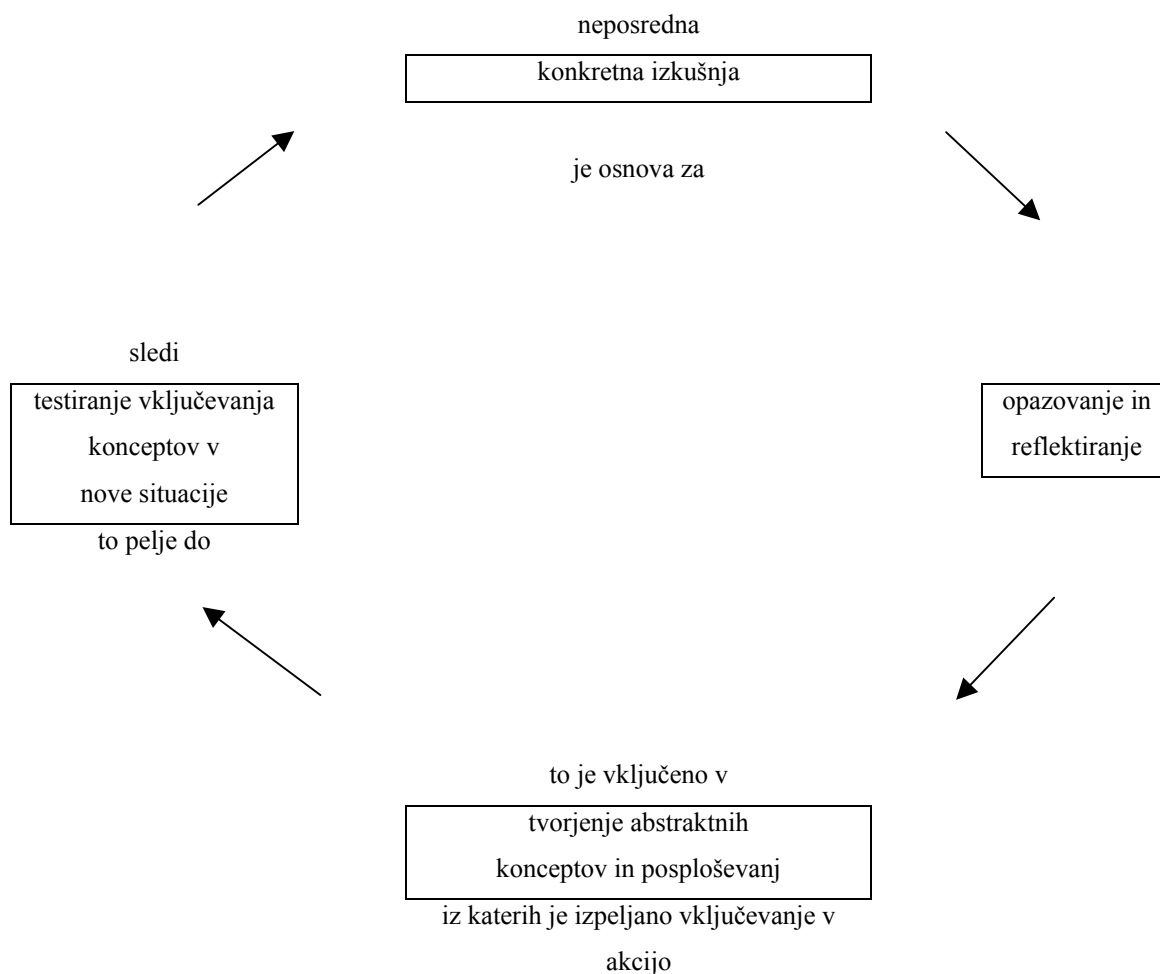
Formalno izobraževanje nikakor ne pokriva vseh sfer življenja, za katere je potrebno, da si posameznik pridobi znanja, veščine in izkušnje. V preteklosti se je neformalno učenje odvijalo drugače kot danes, preko delovanja v skupnostih, zadrugah in drugih dejavnostih. V današnjem svetu individualizma, ko skupnost ni več tako močna potrebujemo nove oblike izobraževanja, ki bodo ljudem dajale enake občutke pripadnosti, učile tolerance, različnih veščin in drugo. Vsekakor bi bilo dobro, da bi tudi formalno izobraževanje (vsaj velik del njega) potekalo kot reflektivno učenje, prav gotovo je takšno učenje potrebno vsaj za neformalno izobraževanje. V nadaljevanju je predstavljeno izkustveno učenje, ki je temelj neformalnega učenja, opisane so tudi različne oblike izvajanja.

1.4 Izkustveno učenje

Izkustveno učenje pomeni, da imajo ljudje aktivno vlogo pri lastnem učenju. Aktivna vloga ni samo način, da se ljudje učijo učinkoviteje, ampak pomeni tudi, da znanje, ki se ga učijo, umestijo v svoje življenje. Je učenje, v katerem je tisti, ki se uči, neposredno povezan z realnostjo, ki jo proučuje (Ketton, Tate, 1978: 2). Vključuje torej ne samo to, kar se proučuje, ampak tudi to, kar se s proučevanjem počne. To je na primer testiranje dinamike realnosti z vključevanjem teorije, ki smo se je naučili, z namenom, da dosežemo določene rezultate. Izkustveno učenje ima torej različne komponente: testiranje teorije, izboljšanje veščin in doseganje cilja z vključevanjem teorije.

Kolb (v Ketton, Tate, 1978) je izdelal model, ki opisuje krog učenja, v katerem so izkušnje vključene v koncepte, ki se uporabljajo kot vodilo za nove možnosti novih izkušenj.

Slika 1.1: Kolbov opis kroga učenja (Kolb v Keeton, Tate, 1978: 24)



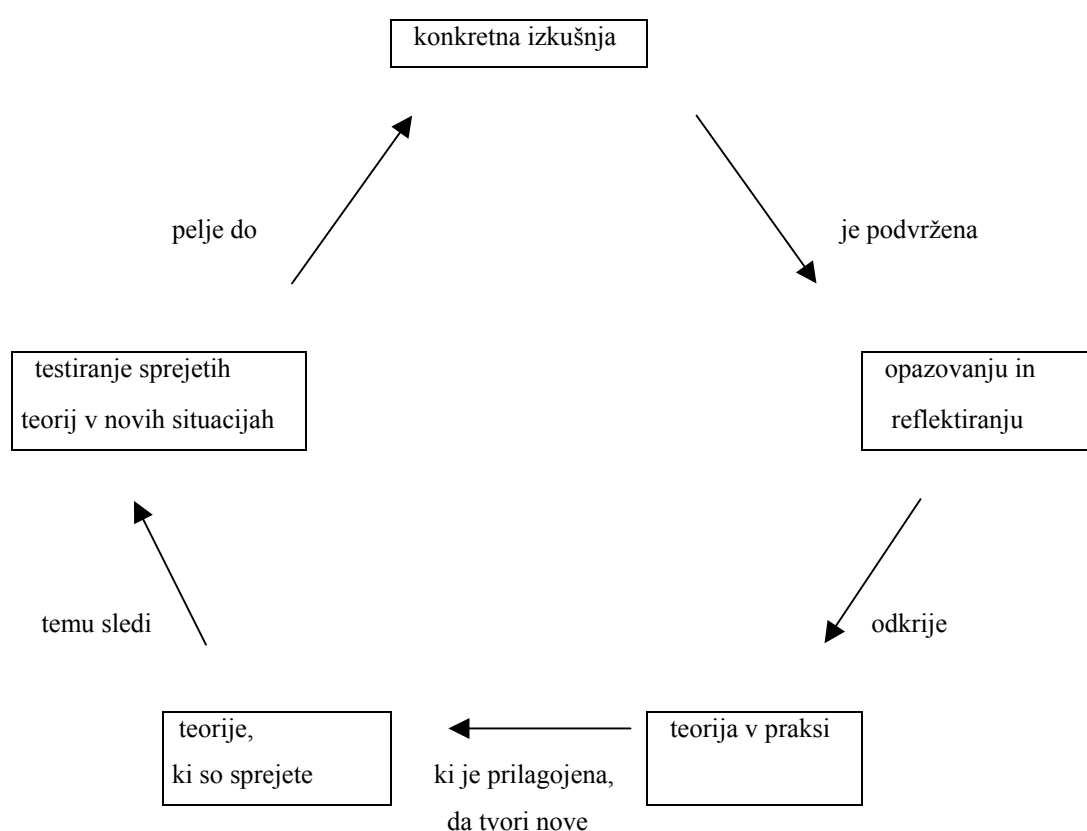
Krog učenja prikazuje, kako si različni principi učenja sledijo in povezujejo. Našo neposredno izkušnjo opazujemo in reflektiramo, nato iz tega tvorimo abstraktne koncepte in posploševanja, katere potem vključimo v akcijo. Nato to testiramo še v novih situacijah, kar ponovno preizkušamo preko konkretne izkušnje. Posamezniki delujejo po različnih principih učenja: konkretno, reflektivno, abstraktno, aktivno. Za večjo fleksibilnost je potrebno razvijati vse štiri modele učenja. Če je en model učenja slabo razvit, se lahko zgodi, da "učenec" ne zaključi kroga učenja uspešno, saj si po Kolbovi teoriji vse štiri faze sledijo.

Opisano prikazuje, da je izkustveno učenje potreben del procesa učenja. Vendar samo izkustveno učenje ni dovolj. Potrebno je, da izkušnjo reflektiramo in jo preizkusimo preko

ново osmišljenih razumevanj v novih izkušnjah. Učenje preko izkušnje pomeni učenje, ki je reflektivno, pod pogoji, ki so v določenem času resnični. Ustvarjene so lahko takšne teorije, ki vsebujejo akcijo in so testirane. Teorije z akcijami niso samo teorije o stvari oz. področju, ki se ga proučuje, ampak je pomemben celoten okvir "učenca", ki ga uporabi za sprejemanje izkušnje. Vključuje ne samo formalno teorijo, ki se jo prebere oz. posluša, ampak tudi neformalne ideje, predvidevanja in pričakovanja, ki smo jih pridobili že iz preteklih izkušenj, pa tudi metode, ki jih posameznik uporablja v novih situacijah. Vsak posameznik razvije svojo teorijo akcije.

Tisti, ki učijo imajo dvojno nalogo: omogočiti izkušnjo in učenje, kar pomeni omogočiti takšno okolje, v katerem je možno analiziranje izkušenj, ustvarjanje novih konceptov in teorij ter preizkušanje teh novih konceptov preko testiranja izkušnje.

Slika 1.2: Teorija izkustvenega učenja (Kolb v Keeton, Tate, 1978: 27)



Model izkustvenega učenja se od modela učenja razlikuje po tem, da se teorijo preizkuša v praksi. Konkretno izkušnjo opazujemo in reflektiramo, nato jo preizkušamo v praksi. Iz tega tvorimo nove teorije, ki so sprejete, in jih nato testiramo v novih situacijah, kar ponovno pelje do konkretne izkušnje. To je tisto, kar bi učenec, če bi ga vprašali, predstavil v poznejših podobnih situacijah.

B. Marentič Požarnik (1992) navaja nekatere predpostavke izkustvenega učenja:

- Posameznik se zares uči samo, kadar ga učenje zanima, kadar se želi učiti;
- Pomembno je, da udeleženci sodelujejo pri načrtovanju in organizaciji;
- Učenje je integralno, celovito; pravo učenje ni seštevanje izkušenj, ampak ponovno ustvarjanje izkušnje;
- Posameznik se najbolje uči, kadar lahko svobodno oblikuje svoje lastne odgovore na neko situacijo;
- Učenje je odvisno od tega, da odgovorov ne vemo vnaprej;
- Vsakdo se uči na svoj način;
- Učenje je v veliki meri čustvena izkušnja;
- Učiti se pomeni spreminjati se.

Izkustveno učenje poteka preko iger, ki so v večini primerov interaktivne. Igra je sproščujoč način dela in zahteva od udeležencev določeno aktivnost. Naj naštejemo nekaj zvrsti iger:

1. Zabavne igre: so tiste igre, ki prepletajo resničnost in domišljijo. Udeleženci lahko razvijajo različne ideje, se odločajo in razvijajo lastne strategije;
2. Igre s področja odločanja: so tiste igre, ki omogočajo simulacije različnih odločitev s področja odločanja, na primer iskanje argumentov za in proti;
3. Terapevtske igre: so igre, pri katerih udeleženci globlje občutijo samo situacijo in se vživljajo (igre asociacij, igre vlog, vodena fantazija). Udeleženci lahko preizkušajo, kako njihovo vedenje deluje in vpliva na druge osebe;
4. Interaktivne igre: so namenjene raziskovanju odnosov in komunikacije, ki je lahko navznoter (različni vidiki ene osebnosti pridejo v stik z drugo) ali navzven (pogovor z drugimi).

1.4.1 Skupinsko delo

Izkustveno učenje poteka v skupini. Skupinsko delo je strokovna metoda, ki združuje prednosti dela s posameznikom in prednosti skupnostnega socialnega dela. Skupina je namreč še dovolj pregleden medčloveški sistem, da lahko vsak član ostaja ves čas enkraten in edinstven osebni posameznik v okrilju varnega vzdušja, osebnega in zaupnega medčloveškega odnosa in komunikacije, kakor je to pri metodi dela s posameznikom. Z druge strani je v skupini tolikšno število ljudi, da mora biti razvita struktura vlog in organizacija. V skupini člani spontano pridobivajo izkušnje v različnih medčloveških odnosih in vlogah, podobno kakor v skupnosti, le na bolj miniaturni in pregledni način (Medvešek, 2004: 27).

Ramovš (v Moreno, 2000) piše, da je skupina določeno število ljudi, ki doživljajo medsebojno pripadnost oziroma so med seboj povezani s skupinsko zavestjo. Vsi ljudje v skupini med seboj neposredno komunicirajo, izmenjavajo mnenja in občutke. Nadalje piše, da je skupinsko delo namensko in premišljeno, ki zbližuje ljudi v temeljno človeško skupino. Omogoča učenje nekega pomanjkljivega vidika za delo in sožitje v njihovih temeljnih skupinah, v osebem življenju ali družbeni skupnosti.

Skupinsko delo (Northen, Kurland, 2001) je pozitivna in optimistična smer dela z ljudmi, saj iz njih potegne in potrjuje najboljše v njih. Vsak posameznik ima svojo moč in lahko nekaj prispeva v življenje drugih.

V skupini se ustvari skupinska dinamika, ki je celotno dogajanje in življenjski utrip v neki skupini. Je tudi veda, ki preučuje zakonitosti dogajanja v skupinah (Ramovš, v Moreno 2000). S skupinsko dinamiko lahko določimo zakonitosti neke skupine, vloge, ki jih posamezniki prevzemajo, opazimo odnose med posamezniki in spremembe, ki nastajajo skozi druženja posameznikov.

Delo v skupini mladim lahko omogoča pomembna doživetja in uvide. Tanja Medvešek (2004) piše o treh pomembnih postavkah:

1. Mladi se pogosto počutijo, kot da nihče drug nima čustev in izkušenj, ki jih imajo oni, in da jih nihče ne more razumeti. Odkritje, da se drugi izmed vrstnikov počutijo, razmišljajo

in doživljajo podobno, je olajšujoče. Sprejemanje vrstnikov je pogosto največja skrb mladostnikov. Povezanost, ki se lahko pojavi med člani skupine, je lahko prva izkušnja občutka sprejetosti za najstnika.

2. Skupina postane oder, kjer vadijo odvisnost in neodvisnost.

3. Skupinsko delo podaja možnosti za učenje novih družbenih veščin.

Gabi Čacinovič Vogrinčič v knjigi *Psihologija družine* (1998) piše o tem, da skupina posamezniku ponudi možnost, da vanjo anonimno prispeva. Posameznik prve izkušnje dobiva v družini, ko odrašča, potrebuje varne kraje tudi izven družinskih krogov, občutek pripadnosti skupini in integriranja vanjo. S skupino svojih vrstnikov izvaja razne aktivnosti, ki pripomorejo k razvoju osebne in delovne spretnosti ter razvoju občutka socialne odgovornosti.

O posameznikovem prispevanju v skupino piše tudi Bajzek (1989). Posameznik lahko v skupini prispeva toliko, kolikor želi, ravno toliko se lahko tudi odkrije skupini. Pove tisto, kar želi, da drugi vedo o njem. Ker je posameznikovo delovanje širše od besed, tudi skupina ve nekaj o njemu, kar mu ni znano. Ko se v skupini vzpostavi varni, zaupni prostor, lahko posameznik spozna o sebi tisto, česar prej ni vedel, in si obogati svoj širši jaz.

Danes so se razvile različne načrtne skupine za najrazličnejša področja: glede na težave, preživljanje prostega časa, skupine, ki imajo za cilj uresničitev nekega projekta. Veliko je napisanega o tem, kakšen naj bo dober vodja, kako naj se sprejemajo odločitve in kakšne igre in druge interaktivne vaje naj se uporabljajo na določenih mestih v razvoju skupine. Nekaj tega je na novo definiranega tudi v drugem delu naloge, ko so strokovnjaki govorili o konkretnih izkušnjah v skupinskem delu. Zato bom na tem mestu podala še nekaj misli za lažje razumevanje drugega dela naloge.

- V skupini je prostor za izkustveno učenje, kjer posamezniki konkretno "tukaj in zdaj" preverjajo tisto, o čemer se pogovarjajo. Gre za učenje solidarnosti, poslušanja in sprejemanja mnenj. Posameznik lahko reflektira svoje delovanje ter daje in dobiva povratne informacije, ki mu pomagajo, da vzpostavlja samopodobo in odnose, kot jih želi.

- Bolj ko je skupina za svoje člane privlačna in bolj ko uspeva skupinske cilje pretvoriti v osebne cilje posameznikov, večja je skupinska pripadnost. Po definiciji posameznikov kot socialnih bitij, naj bi bil vsak posameznik motiviran za življenje v skupini, skupnosti.
- Ustvarjalnost v skupini se obdrži takrat, ko skupina dovoli, da prevladujoče mišljenje ni skupinsko mišljenje, ampak je možnost za individualno mišljenje posameznika.
- Pozorni moramo biti, da ne pride do uniformiranosti, ko se posamezniki hitro strinjajo. Do tega ne pride če se pravila sprotno in ponovno postavljajo in če so udeleženi aktivni soustvarjalci. Za uspešno skupinsko reševanje problemov, kjer ne pride do uniformiranja, priporočajo (povzeto po Ule, 2004: 356):
 - občasno preverjanje ustaljenih in preizkušenih načinov odločanja;
 - razvijanje številnih idej o tem, kaj govori v prid neki odločitvi in kaj proti, na primer z metodo možganskega viharjenja;
 - premislek o posledicah odločitve in "igri vlog", razmišljanje posameznikov o svoji vlogi v poteku odločanja in posledicah sodelovanja pri odločanju;
 - pomoč zunanjih svetovalcev pri odločanju; zunanji opazovalec naj čimbolj nepristransko opazuje skupino in pomaga pri oblikovanju novih pogledov.
- V skupini naj se ne ustvarijo socialne norme, ki podpirajo sovražno vedenja in agresivnost do drugih. Do tega ne pride, ko je vzpostavljeno nediskriminatorno, nediagnostično vedenje.
- Za ugodno socialno klimo se je dobro vprašati, kako močno se čutijo člani skupine povezani v skupino, koliko skupino čutijo kot celoto, koliko so med seboj solidarni, kako privlačna se jim zdi skupina in kolikšno odgovornost do nalog skupine čutijo.
- Doživljanje socialne klime vpliva na obnašanje, aktivnost in učinkovitost posameznikov in skupine kot celote.

1.4.2 Trening

Treningi so danes prisotni na mnogih področjih, v politiki, menedžmentu, izobraževanju ipd. Kljub temu neka splošna definicija ne obstaja, saj se treningi prilagajajo določenim skupinam, kulturnemu kontekstu in vrednotam organizacije. V *T-Kit* (2002) so trening opisali s pomočjo Oxfordskega slovarja, in sicer kot pomagalo k zelenim standardom delovanja in obnašanja preko inštrukcij in prakse. Želeni standardi in delovanje so odvisni od posameznika oziroma skupine. Končno poročilo Treninga za trenerje iz leta 2000 (T-

Kit, 2002: 10) doda še nekatera razumevanja in definicije, ki so bila produkt omenjenega treninga s strani udeležencev:

- Trening ponuja orodja, s katerimi si lahko ljudje pomagajo dosežati določene cilje. Ponujajo veščine in možnosti za akcije;
- Treningi so namenjeni vključevanju in opolnomočenju ljudi;
- Trening je kot drevo, ki raste. Je metafora za ljudi, ki se razvijajo. Drevo postane sonce, ki je simbol življenja;
- Trening je kot odprti roki. Prva izkušnja na treningu je rokovanje. To je simbol dajanja, dobivanja in podpore. Potrebno je imeti odprte roke, da lahko dobivamo;
- Trening vsebuje dva elementa: izkušnje in teorijo. Teorija prihaja iz prakse. Dlje ko greš, več dobivaš. So različne izkušnje in izmenjave izkušenj;
- Trening je nedokončana zgodba. Ko imaš enkrat odgovor, se odprejo vsaj tri nova vprašanja.

Zgornje definicije združujejo vključevanje in izmenjavanje ter razvijajo odnos med teorijo in prakso. Za to je potrebna določena odprtost za dajanje in sprejemanje podpore. Cilj je krepitev moči in osebna rast. To pomeni ustvarjanje vprašanj in tudi možnost priti do zelenega stanja za udeležence.

V Evropi so se treningi razvili na vrednotah. Treningi naj podpirajo delo mladih evropske družbe, ki temelji na temeljnih vrednotah. Če sledimo Evropski komisiji, vsebujejo vrednote solidarnost med mladimi v Evropi in tudi širše, interkulturalno učenje, mobilnost, iniciativnost in podjetnost. Sledenje takšnim vrednotam pomeni združevanje marginalizacije mladih v družbi, boj za spoštovanje človekovih pravic in boj proti rasizmu, ksenofobiji in diskriminaciji. Vključuje tudi spopadanje s kulturnimi razlikami, skupno dediščino in skupne temeljne vrednote, ki promovirajo enakost in predstavljajo evropsko dimenzijo v lokalnem mladinskem delu (T-Kit, 2002: 11).

V *T-Kit* (2002: 14) najdemo splošne smernice za delo na treningih:

- Prepričanje, da morajo biti mladi opolnomočeni, da polno participirajo v svojih skupnostih in družbi. To se lahko dogaja v okolju, kjer obstaja spoštovanje dostojanstva in enakost med vsemi. Vključuje obvezo multikulturalnim družbam, ki danes živijo v Evropi;
- Prostovoljna participacija;

- Etika, ki postavlja učenca v središče, kar pomeni, da se upošteva interese in potrebe udeleženca;
- Izkušnje udeleženca in njegov odnos do situacije;
- Proces, ki je orientiran na akcijo in se lahko prenaša naprej;
- Učenje veščin, odgovornosti in znanja vodi k spremembam ozaveščenosti, odnosa do stvari in obnašanja;
- Uporaba izkušenj ali prakse, emocionalne vključitve in intelekta (roka, srce in glava);
- Kvalitete, katere pridobimo na treningih, ki so lahko pomembne za kasnejši osebni in profesionalni razvoj. Osebni in socialni razvoj sta pomembna elementa izobraževalnega procesa;
- Osebni uspehi, ki se ne determinirajo preko ocenitve;
- Pozornost na specifične vrednote in percepcije določene organizacije, okolja in ciljne skupine.

1.4.2.1 Timsko vodenje

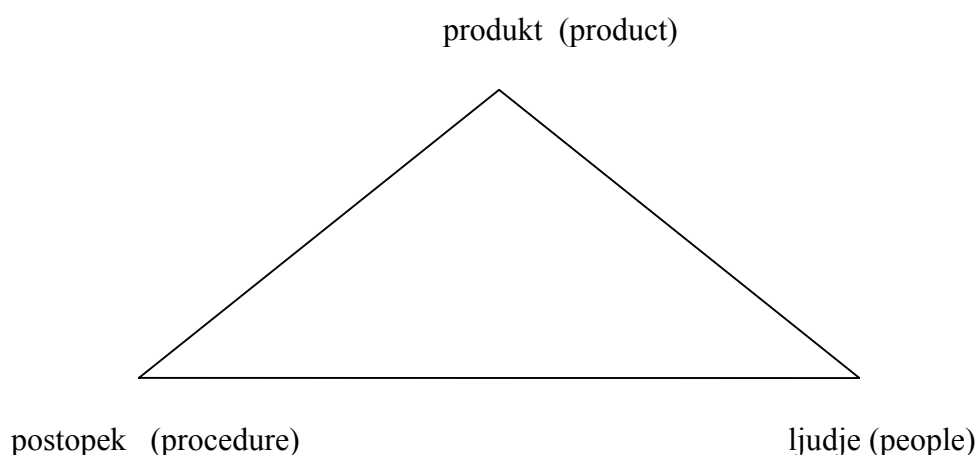
Trening ali druge oblike skupinskega dela se največkrat vodi v parih ali večjih timih. Takšno delo je velikokrat bolj učinkovito, saj prinaša pestrost v načinih vodenja, znanjih, humorju in porazdelitvi časa, kar je zaradi kompleksnosti takšnega dela potrebno. Skupinsko vodenje lahko poteka na različne načine, vendar je evidentno, da je takšno vodenje veliko bolj uspešno, kadar ga vodi tim.

Skupina lahko postane tim, kadar (Maddux, 1988: 10–12):

- člani ostanejo lastniki svojega dela in so pripadni skupno določenim ciljem;
- člani delijo skupno razumevanje o tem, da so lahko osebni in timski cilji najbolje doseženi z vzajemno podporo;
- obstaja participativno odločanje;
- člani lahko prispevajo svoje osebne vire, kakovosti in pristojnosti za uspešno delo;
- je delovno okolje okolje zaupanja in spodbujanja za izražanje lastnih idej, mnenj, nasprotovanj, občutkov in vprašanj, člani pa so pripravljeni razumeti drug drugega;
- se spodbuja razvoj veščin vsakega posameznika in uporaba le-teh v delu, ki poteka;
- so konflikti prepoznani kot normalni vidik interakcije in so možnost za nove ideje, kreativnost in razvoj.

Ključno za razvoj tima je “team building”, ko se ustvarjajo možnosti za to, da se člani med seboj spoznajo in najdejo svoje mesto v timu. To je tudi osnova za to, da se ustvari odprta atmosfera zaupanja in spoštovanja, ki je potrebna za to, da se lahko vsak posameznik izraža in prispeva, kjer je vzajemna podpora in konstruktivna uporaba različnosti med treningom. Zato naj “team building” vključuje naslednje izmenjave med trenerji (T-Kit, 2002: 30): pričakovanja, vezana na trening in timsko delo, motivacijo za članstvo v timu in izkušnje posameznikov, vezane na trening. Nadalje lahko člani raziskujejo, kaj so šibke in dobre strani vsakega posameznika in kako lahko s tem ravnajo, tako da bo skupno delo zabavno.

Predstavljamo še 3P teorijo, ki nam je lahko pripomoček, kadar delamo v timu, saj si lahko z njo razložimo nastale komunikacijske ovire in jih odstranimo (T-Kit, 2000: 75).



Pri delu moramo večkrat slediti določenim časovnim in vsebinskim ciljem, za kar je potreben učinkovit tim. 3P trikotnik simbolizira, da je za uspešno timsko delo potrebno, da so vsi trije vogali trikotnika: produkt, ljudje in postopek v ravnotežju. Produkt je naloga, ki jo želimo doseči. Postopek je strukturna stran sodelovanja, pravila, metode dela, strategije, razdelitev nalog in moči. Ljudje pa so človeška stran sodelovanja, odnosi med posamezniki, občutja.

Usmerjanje pozornosti predvsem na proces in postavljanje preveč striktnih pravil lahko pripelje do tega, da ljudje niso več toliko kreativni in spontani, kar vpliva na delo in produkt. Preveliko posvečanje pozornosti ljudem, njihovim občutkom in odnosom med ljudmi ravno tako lahko pripelje do tega, da se cilj odmika. Ni dobro tudi, da se osredotočamo samo na cilj, saj slednje prinaša nezadovoljstvo, ni časa za evalvacijo, spoznavanje in sodelovanje. Predstavljeni model nam torej pomaga, da je timsko delo lahko učinkovito; obenem je tudi evalvacijska metoda, saj člani lahko ocenijo svoje timsko delo glede na trikotnik.

TSV je metoda dela z mladimi, pri kateri gre za izkustveno učenje, saj udeleženci razmišljajo o svojem delovanju in ga preko izkušnje v dani situaciji preverjajo. Zato potrebujejo povratne informacije od drugih ljudi, tako od svojih vrstnikov, kot tistih, ki vzpostavljajo okolje, kjer je možno izkustveno učenje. Izkustveno učenje poteka torej v skupini, kjer lahko posameznik ohranja svojo identiteto, velikokrat v obliki treninga, ki je tudi v Evropi v zadnjem obdobju uveljavljena oblika dela.

1.5 Metodična načela treningov socialnih veščin

Metodična načela socialnega dela so temeljne podlage za praktično delo. Tako načela kot tudi načini ravnanja so teoretični pojmi, s katerimi je mogoče osvetliti kompleksno ravnanje v socialnem delu (Lüssi, 1990).

Govoriti o načelih pomeni najprej razumeti teorijo etike, ki je teorija o morali; torej o tem, zakaj naj ravnamo na določen način, zakaj nekatere odločitve veljajo za dobre, poštene in pravilne, druge pa za njihovo nasprotje in katere so odločilne okoliščine in argumenti za kvalifikacijo moralnih ravnanj (Dragoš, 2003: 283). Dragoš piše, da lahko delujemo tako, da reflektiramo, razmišljamo ali pa ne. V prvem primeru se gibljemo v območju etike, ki se namreč ukvarja s pravili oz. merili za presojanje socialnih ravnanj.

Flaker pokaže, kako so metodična načela in etika med seboj povezana. Na razkoraku med etiko in tehniko socialnega dela lahko v nasprotju s konkretnimi in specifičnimi spretnostmi oblikujemo spošnejša načela. Gre za spretnosti, ki so tako specifične, da lahko

o njih govorimo kot o spretnostih socialnega dela. So tudi vodila pri izvajanju in urjenju spretnosti; lahko se npr. vedno vprašamo, ali smo z ljudmi v dialogu ali počnemo kaj drugega (Flaker, 2003: 249).

1.5.1 Poslušanje brez vnaprejšnjih sodb

Če želimo mladostnika poslušati brez vnaprejšnjih sodb, se moramo zavedati, da je vsak mladostnik celota zase, s svojo zgodbo, s svojimi specifičnimi življenjskimi izkušnjami, s svojimi podobami o prihodnosti in načinom delovanja. V osebnem pristopu je vsak posameznik univerzalen. Vednosti o njegovih preteklih dejanjih ne izkoristimo za uvrščanje v kategorije, ki bi za razumevanje tega posameznika postale prevladujoče. Osebni pristop prinaša pogoje za zaupanje, občutek sprejetosti, kreativnost, prostor za iskanje svojega življenjskega smisla (Frankl, 1994). To pomeni spoštovanje človekove enkratnosti. Posamezniki imajo svoje načine konstrukcije sveta, v katerem so njihova prepričanja, njihovi zemljevidi sveta. Drugi nikoli ne more popolnoma razumeti posameznika, lahko ga le posluša in z njim ustvarja skupni jezik razumevanja. Osebni pristop poudari udeleženos strokovnjaka v dialogu, v razgovoru in sodelovanju. Kaže se v komunikaciji za iskanje rešitev, v udeleženem odzivu na "tu in zdaj" in v skrbi za ohranjanje odprtih odnosov za pogovor (Čačinovič Vogrinčič, 2002). Odprt prostor za pogovor zagotavlja iskanje novih pomenov, novega jezika, da bi našli sami sebe. Gre za ustvarjanje novih opisov, novih pomenov in novih razumevanj (Čačinovič Vogrinčič, Šugman Bohinc, 2000). Koncept sedanjosti pomeni, da s človekom ali skupino začnemo ustvarjati novo zgodbo, v kateri lahko posameznik dobi izkušnjo kompetentnosti in spoštovanja. Sedanost nam omogoča neposreden stik z ljudmi, neposredno komunikacijo med njimi in soočenje s situacijo, v kateri smo. V skupini mladih sedanost pomeni čas, ko razmislimo o tem, kje se nahajamo in kam želimo priti. Tukaj in sedaj to pojmuje in raziskujemo.

1.5.2 Vzpostavljanje sodelovanja in dogovarjanje

Vzpostavljanje sodelovanja se začne pri grajenju zaupanja, ki je podlaga za medčloveški odnos. Zaupanja si ne moremo pridobiti na hitro in na silo. Najlažje ga začnemo pridobivati tako, da se postavimo v vlogo (so)raziskovalca. Vzpostavljam ga preko

neposrednega odnosa, v katerem nas naš sogovornik zares zanima. Tak neposredni odnos pomeni tudi, da smo mi do neke mere raziskani, predstavljeni in ljudje z napakami in slabostmi. Anderson (v Čačinovič Vogrinčič, 2000) govori o konceptu so-prisotnosti. To je prisotnost v poslušanju, ki pomeni sočutje in razgovor. Šele ko se vzpostavi zaupanje, je možno resnično delati skupaj. Payne (2001) piše, da je prva faza socialnega dela vzpostavitev odnosa, v katerem je prostor za temeljno zaupanje. Temeljno zaupanje dosegamo s socialnopsihološkimi dogodki, kot so nudenje medsebojne pomoči, solidarnost, naklonjenost in medsebojno spoštovanje. Občutek sprejetja je torej ključni za razvoj odnosa, v katerem bo mladostnik pripravljen na sodelovanje. Sodelovanje pomeni spoštovanje edinstvenosti vsakega klienta in konteksta njegovega življenja. Ljudje se na situacije odzivajo na posebne načine zaradi lastnih izkustev, bioloških danosti in pomenov, umeščenih v jezik njihovega vsakdanjega življenja. Sodelovalno delamo takrat, ko ustvarjamo medsebojno razumevanje, vzajemno sprejemamo pomene in skupno ustvarjamo alternativne pomene. Gre za kibernetško hermenevitično epistemologijo opazovanja in ravnanja (Čačinovič Vogrinčič, Šugman Bohinc, 2000). To pomeni, da je upoštevanje opazovalčeve vključenosti, udeležnosti, krožne povezanosti in vzajemne soodvisnosti vseh udeležencev. Socialni delavec ni več objektivni opazovalec, ampak je vključen v proces sodelovanja, v katerem nihče nima zadnje besede, temveč gre za pogovor, ki se nadaljuje. Sodelovanje pomeni ustvarjanje nove zgodbe, novih interpretacij, dogovorov in nove resničnosti.

Ko delamo z ljudmi, delamo tako, da jih resnično vključujemo. Vključevanje pomeni ustvarjanje takšnih okoliščin, v katerih bo vloga vseh udeleženih temeljila na vplivu na dogajanje. Zato je potreben prostor, da se vsakega vidi in sliši. Tak prostor vzpostavimo preko vodenja s sodelovanjem. Vzpostavi se takrat, ko lahko vsakdo participira in vodi, ko se za to dogovori. Ko se skupina uskladi, tako da v njej vsak najde svojo pomembno pozicijo, ki se v dobrem timskem delovanju stalno menjajo, pride do prevzemanja in delitve odgovornosti. Velikokrat se srečujemo z načini dela z mladimi, kjer velja pokroviteljsko onemogočanje učenja in prevzemanja odgovornosti zase, za svoja dejanja in življenje. Če nekomu ni dana možnost prevzeti odgovornosti, se tudi ne bo naučil z njo ravnati. Da sprejmeš odgovornost, ti jo mora nekdo ponuditi ali deliti s teboj.

Za takšno vključujoče ravnanje oz. odnos je potreben dialog. Dialog je sredstvo poimenovanja in pojmovanja sveta, da bi ga spremenili, je rešitev iz temnice brezbesednosti in molka, je preseganje omejitev, ki izhajajo iz bivanja v svetu, kot se nam kaže (Freire v Flaker, 2003: 250). Dialog se lahko dogaja le v situacijah, kjer ni obremenjenosti s tem, da se mora nekaj neposredno zgoditi in kjer je možno razmišljanje o lastni situaciji in primerjava s situacijo drugih.

1.5.3 Nemoraliziranje

Nemoraliziranje je izhodišče, ki temelji na svobodnih vrednotah, in postavlja človeka, s katerim smo v odnosu, v enakovredem položaj. Prinaša odgovornost posameznika za svoje delovanje. Včasih mladi težko ocenijo, katero je tisto delovanje, ki jih krepi in ne zavira oz. jim celo usodno škoduje. Prepovedovanja, nizanja rešitev ali moraliziranja so v nasprotju z vsemi principi dobre prakse. Alternativa temu je skupno razmišljanje o odločitvah posameznika ali skupine mladih, možnost, v kateri lahko posameznik ali skupina zase najde boljšo rešitev. Nemoraliziranje pomeni, da se odpovemo temu, da ne verjamemo, in da se zavedamo, da naša vednost ni nujno pravilna, resnična in edina. Vsakdo ima pravico do resničnosti, ki je njemu lastna. Vrednost resnice imajo dogovori, ki jih sprejmemo med seboj. Resnica je tisto, o čemer se oba/vsi udeleženi akterji dogovorijo oziroma strinjajo, da je resnično. Resničnost vrednosti nekega opisa bomo najbolje razumeli, ko se bomo z mladostnikom sporazumeli (strinjali ali se sporazumeli o nestrinjanju) glede neke stvari ali dogodka (Medvešek, 2004: 42).

Če ne želimo moralizirati, se moramo naučiti aktivno poslušati. Aktivno poslušanje vključuje oba/vse udeležence. Aktivno poslušamo takrat, ko si vzamemo čas za poslušanje, smo sposobni sprejeti občutja drugih, ko smo pripravljeni pomagati tako, da oseba sama najde rešitev za težavo in jo tudi reši, zaupamo v sposobnosti, s katerimi zmora oseba obvladovati občutja in reševati svoje probleme. Poslušalec svoje razumevanje izraža z besedami in preveri, če je sporočilo pravilno sprejel. Pask (v Šugman Bohinc, 1998) govori o razliki med komunikacijo in konverzacijo. Komunikacija je prenos in transformacija signalov, ki poteka med oddajnikom in prejemnikom. Vrednost komunikacije je v njeni točnosti in verodostojnosti. Konverzacija je takrat, ko osebi preko aktivne jezikovne interakcije izmenjujeta svoje osebne koncepte. Iz tega pridobita obogatitev svojih osebnih

konceptov in ohranjata medsebojne razlike. Soočenje interpretacij obeh/vseh udeležениh posameznikov povzroči konflikt, katerega rešitev je lahko dogovor. Proces se tako ustavi na točki, ko se oba/vsi udeleženci poenotijo, da sta/so zadovoljni z interpretacijo drugega o svoji lastni interpretaciji koncepta. Tako pride do razlikovanja in spoznavanja in v tem je učinkovitost razgovora (Šugman Bohinc, 1998).

1.5.4 Krepitev moči

Krepitev moči pomeni, da se pri posamezniku aktivirajo obstoječi viri, da se ustvarjajo dostopi do virov in kreirajo novi viri. S takšnim aktiviranjem virov mladi lahko dobijo vpliv nad lastnim življenjem in lahko zagledajo alternative zase. Krepitev moči lahko poteka na več načinov (Žnidarec Demšar, 2003): moč lahko krepimo tako, da aktiviramo obstoječe vire, lahko jo krepimo z ustvarjanjem ali olajševanjem dostopnosti do virov, kreiranjem novih virov in vzpostavljanjem socialnih mrež. Pri krepitvi moči gre dostikrat za paradoksalen proces: ko se nekomu moč veča, jo drugi izgublja, zato je potrebno širše delovanje in razmišljanje, torej delovanje posameznika z drugimi. S. Žnidarec Demšar (2003) poudari, da je krepitev moči proces, ki ljudem pomaga, da zberejo moč za odločanje in ravnanje s svojim življenjem tako, da reducirajo učinke tako osebnih kot družbenih omejitev, ki so preprečevale izkusiti moč. D. Saleeby (v Čačinovič Vogrinčič, 2000) piše, da pri ljudeh mobiliziramo njihovo moč, talente, vire, znanja in sposobnosti tako, da podpremo njihova prizadevanja, da dosežejo svoje cilje in vizije, s čimer si zvišujejo kakovost življenja.

1.5.5 Aktivna participacija

Aktivna participacija temelji na tezi, da je mladostnik aktiven in najpomembnejši ustvarjalec lastnega razvoja, da je "institucija" lastne socialne realnosti, da "ni le objekt različnih nasprotujočih si dejavnikov, institucij in socialnih moči, temveč je tudi subjekt, ki produktivno spreminja svojo (socialno) realnost in z njo upravlja" (Ule, 1995: 30). Uporabniki so aktivni prejemniki podpore in imajo zato pravico aktivnega sodelovanja pri razreševanju svoje stiske, pri definiranju svojega problema in izbiri poti reševanja na njim lasten način. Gre za skupno definicijo problema, iskanje rešitev in doseganje ciljev. Skupaj z mladimi je potrebno delati na njihovi definiciji problema in ne na nekih abstraktnih

socialnih standardih, v katerih se posameznik nikakor ne more prepoznati. Problem je njihov, takšen, kot ga vidijo sami. Tradicionalne oblike dela z mladimi pogosto vidijo mlade kot storilce različnih dejanj, preko katerih so moteči in problematični, velikokrat imenovani kar brezupni primeri. Takšno pozicijo lahko razberemo iz trditev, kot so: "Vse sem naredila zanj, pa noče ubogati; njegova prihodnost je zapečateni ipd." Tak začetni odnos nujno pomeni pokroviteljski odnos nad otrokom in mladostnikom. Deluje se z namenom najboljšega interesa zanje. Kaj je za mlade dobro in kaj slabo, odloča institucija v korist otroka brez njegovega konsenza, pri tem izhaja iz informacij, ki jih otroku ali mladostniku posredujejo razne ustanove in ne on sam. Interes mladega človeka je tako percepcija odraslega. Mladostnikove želje so nadomeščene s sodbo vsevednega odraslega brez upoštevanja mnenja uporabnika. Sodobni principi dela z mladimi rešitev problema ne vidijo zgolj v spreminjanju posameznika, temveč tudi v ustrezni socialni akciji in pomenijo uresničevanje korakov, ki so zastavljeni s strani mladega človeka.

1.5.6 Usmerjenost na rešitve

Pri aktivnem iskanju rešitev je tudi nujno potrebno sprotno samoreflektiranje. Ko smo v nekem procesu, npr. pri reševanju problema, se je potrebno znova spraševati, zakaj počnemo, kar počnemo in kako to počnemo. Slednje lahko preverjamo tudi pri drugih. Učenje ob svojih napakah je lahko boleče in dolgotrajno, pa vendar so izidi toliko bolj naši.

O samoreflektiranju sta razmišljala tudi Možina in Kordeš: "Refleksije – da vedno znova razmišljamo o svojem razmišljanju, opazujemo svoje opazovanje, raziskujemo svoje raziskovanje, analiziramo svoje analize, da torej pristajamo na konstruiranje resničnosti drugega reda" (Možina, Kordeš v Maturana, Varela, 1998: 243). To pomeni, da naša resničnost nikoli ni dokončna, se venomer spreminja in je vedno dogovor vključenih o tem, kaj je resnično. Refleksivno mišljenje je po Meadu "mind", ki človeku omogoča smiselno nadzorovanje svojega položaja in svoje vloge v družbi. Ko govorimo o iskanju rešitev, je potrebno omeniti dva Lüssijeva načela (1990): načelo vsestranske koristnosti, ki govori o tem, da si socialni delavec prizadeva za rešitev, ki je koristna za vse udeležence v procesu, in načelo instrumentalne definicije problema, ki spodbuja socialnega delavca, da z vsemi

udeleženi v problemu išče rešitve, ki bi bile sprejemljive za vse in bi spremenile udeležene v problemu v udeležene v rešitvi.

Refleksija in akcija je po Freiru v dialogu, katerega bistvo je beseda. Dialog se zgodi takrat, kadar za besedami stojijo ljudje s svojimi dejanji. Dialog je možen le, če imajo besedo vsi sodelujoči (Stritih, Možina, 1998). Ena bistvenih značilnosti vsakdanjih interakcij je, da izmenjave odražajo druga drugo. Brez refleksije se ne da uzreti sebe v vsakdanjem, kulturnem, zgodovinskem, družbenem in političnem kontekstu (Flaker, 2003: 251).

1.5.7 Ustvarjalnost

Ko govorimo o treningih socialnih veščin, ima ustvarjalnost pomembno mesto. Ustvarjalnost je potrebno negovati, izražati in iskati, brez nje lahko TSV pristane na nivoju sprejemanja družbenih norm in konformizma. Pečjak (1987) piše, da je poleg svobodnosti, ki se kaže v tem, da lahko vnaprej napovemo le smer sprememb in ne same specifične rešitve, do katere pridemo skozi ustvarjalni proces, izvirnost in enkratnost ustvarjalnega odgovora najzanesljivejše merilo ustvarjalnosti, saj je zanj vsak ustvarjalni odgovor tudi nujno izviren. K temu dodaja še uporabnost in koristnost ustvarjalnega mišljenja, za kateri meni, da sta kot kriterija velikokrat relativna, negotova in neuporabna. Trstenjak opredeli izvirnost kot sposobnost človeka, da vedno znova postavlja in odpira vprašanja. Odpiranje problemov, ki implicira tudi reševanje problemov, je zanj vrh ustvarjalnosti. S tem naprej pojasni, da je vsak, ki se loti odpiranja problema, zmožen ta problem tudi rešiti, saj že s postavljanjem vprašanja nehote implicira, slutiti, vidi ali vsaj nakazuje možno rešitev; hkrati pa opozori, da marsikdo zna kakšno vprašanje dobro rešiti, vendar ne zna zlepa kakšnega novega tudi odpreti (Trstenjak, 1981: 87). Pri ustvarjalnosti gre torej predvsem za odkrivanje, postavljanje in odpiranje problemov, gre za prekašanje prejšnjih izkušenj z novimi idejami in domislicami. Preko ustvarjalnosti lahko ljudje pridejo do preokvirjanja starega vedenja v lastno, učinkovitejše ravnanje, ki se lahko zgodi tudi spontano.

Metodična načela treningov socialnih veščin so nam lahko vedno znova pripomoček, ko pišemo vsebino konkretnega TSV in ko se znajdemo pred vprašanji, kako naprej in kakšen

odnos naj kot izvajalci razvijamo z udeleženci. Postavljajo nas v pozicijo izvajalcev, ki vedo, kaj in kako delamo, udeleženci pa lahko na ta način zase veliko pridobivajo.

Teorija, ki je podlaga TSV, je teorija, ki opisuje posameznika v današnji družbi in sistemu, kjer veljajo določena pravila, norme in vrednote, katerih se posameznik preko socializacije uči. Učenje socialnih veščin in učenje posameznikovega umeščanja v družbeno življenje se danes povezuje s konceptoma socialnega kapitala in aktivnega državljanstva. Preko njiju posameznik dobiva pomembno opremo za nadaljnjo pot. Opremo, ki je povezana z zaupanjem vase ter grajenjem odnosov, zvez in vključenosti v resurse in drugih socialnih veščin: tolerantnost, konstruktivno reševanje problemov ipd. Ravno neformalno, izkustveno učenje, skupinsko delo in trening, omogočajo takšne izkušnje, kjer lahko posameznik pridobiva nova znanja na podlagi lastnih izkušenj, ki postanejo njegova oprema. Pri vsem tem je potrebno imeti tudi določeno znanje za ravnanje, da se takšno delo lahko vzpostavi, da kot izvajalci ne prispevamo k učenju konformizma, prevelikega podrejanja in razvoju labilnosti, kar so glavne predpostavke, na katerih gradi svet potrošništva. Ravno zato TSV predstavlja alternativo ne samo potrošniškemu svetu, ampak tudi alternativo v sistemu sodstva v Sloveniji.

V nadaljevanju bo TSV v Sloveniji še bolj natančno in praktično prikazan, teoretična podlaga je na koncu povezana v sklepne ugotovitve metodičnega dela naloge.

2 ANALIZA POTREB PO TSV IN NAČINOV IZVAJANJA

2.1 Opredelitev problema

Na vprašanje, kaj TSV je, ni enotnega odgovora. Je sploh potrebno definirati TSV ali lahko ostane pri tem, da je to vsako delo, pri katerem gre za učenje veščin z namenom, da bi se okrepili za odnose z drugimi? Zdi se, da je v tem primeru TSV nadomestljiv z drugimi že rabljenimi načini dela v socialnem delu. Če stremimo k razjasnitvi, definiranju in uporabnosti TSV, moramo poznati metode dela tako v teoriji kot praksi. TSV je metoda, ki ima svoje značilnosti, načine izvajanja, teoretične predpostavke in svoje cilje.

Pregledovanje slovenske literature, strokovnih publikacij (*Katalog nalog centrov za socialno delo*), člankov in poročil nam ne da jasnih opredelitev in vsebin TSV. Pomeni TSV delo v skupini, je to učenje med vrstniki, individualno delo za tiste, ki imajo premalo večje vedenje? Brskanje po virih kaže na to, da ni prave strokovne vsebinske podlage in da metode, po katerih bi se TSV lahko izvajal niso jasne. Ravno tako ni razpoložljivih podatkov o tem, kdo vse TSV izvaja. Kljub temu, da se besedna zveza "trening socialnih veščin" velikokrat uporablja v različnih kontekstih, je njegova natančnejša opredelitev nejasna. TSV do sedaj še ni bil raziskan. Več podatkov o TSV bi lahko pripomoglo k temu, da bi ga začeli izvajati bolj pogosto. Problem je torej v tem, da TSV še vedno ni definirana in opredeljena metoda.

Problem nastane tudi, ko delamo z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj. Kazenski zakonik, ki je bil sprejet že leta 1994, odpira možnosti za vzpostavitev novih in alternativnih oblik dela z mladimi storilci kaznivih dejanj. Ena izmed enajstih novih možnosti navodil in prepovedi, je tudi udeležba na socialnem treningu. Vendar ta nova možnost še ni zaživela v praksi. Iskanje vzrokov nas pripelje v začaran krog. Sodišča ne izrekajo navodil in prepovedi, ker se ti programi ne izvajajo, programi pa se ne izvajajo, ker sodišče tega ne izreka. Izvajalci programov nimajo dovolj znanja in časa za izvajanje tega ukrepa. Spet se znajdemo pri istem problemu, kako naj izvajalci TSV sploh izvajajo, če le-ta ni metodološko opredeljen.

Z raziskavo želim odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Koliko se TSV izvaja v Sloveniji in kakšne so potrebe po izvajanju?
- Kakšna je vloga strokovnjakov, prostovoljcev in udeležencev na TSV?
- Kaj so socialne veščine?
- Kdo so udeleženci TSV?
- Kako se TSV izvaja?
- Kaj manjka za večje izvajanje TSV?
- Kakšen vpliv imajo udeleženci na izvajanje TSV?
- Koliko se udeleženci seznanjajo z družbenimi normami in vrednotami in kako?
- Na kakšen način TSV krepi moč posameznika?
- Katerim ciljem sledi izvajanje TSV?
- Na kakšen način se udeleženci učijo življenja v skupnosti?
- Kako poteka evalvacija TSV?

Raziskava je razdeljena v dve fazi. V prvi fazi sem zbirala podatke na CSD po Sloveniji, in sicer s pomočjo vprašalnika. Namen tega dela raziskave je bil pridobiti podatke o situaciji na CSD po Sloveniji, poizvedeti, ali sploh obstaja potreba po njih, in odkriti morebitne težave. Namen je bil tudi pridobiti dovolj jasne potrebe, ki bi omogočile natančnejše definiranje metode.

V drugem delu raziskave sem se z desetimi organizacijami, ki so v zadnjih štirih letih izvajale TSV, dogovorila za intervju. Od tega je bilo pet CSD, pet pa drugih organizacij. S strokovnimi delavci/-kami sem izvedla polstrukturiran, odprti intervju. Iz intervjujev, torej iz praktičnih izkušenj intervjuvanih organizacij, je nastala podlaga za TSV.

2.2 Teze

Raziskavi sem gradila na dveh tezah:

1. Teza: Strokovnjaki menijo, da trening socialnih veščin pripomore k razvijanju spretnosti in omogoča širjenje omrežij udeležencev, kar omogoča učinkovitejše udeležbo v javnem življenju in večja sposobnost za soočanje s tveganji. Treningi

socialnih veščin na ta način pripomorejo k večanju socialnega kapitala, aktivnega državljanstva in krepijo moč posameznika.

2. Teza: Čeprav je TSV v Sloveniji strokovnjakom znana metoda, je ne uporabljajo, kar lahko pripišemo predvsem metodološki nejasnosti izvedbe, organizacije in strokovne usposobljenosti.

2.3 Metoda

2.3.1 Konceptualizacija pojmov, ki jih uporabljamo v tezah

Krepitev moči: pomeni, da se pri posamezniku aktivirajo obstoječi viri, da se ustvarjajo dostopi do virov in kreirajo novi viri. S takšnim aktiviranjem virov mladi lahko dobijo vpliv na lastno življenje in se učinkoviteje spopadajo s tveganji.

Socialni kapital: označuje interakcijske lastnosti mrež, ki posameznikom olajšujejo ali otežujejo dosegljivost in (iz)rabo različnih kapitalskih virov: razumevanje pomena človeških odnosov, omrežij in organizacijskih oblik, pomembnih za kakovost življenja.

Aktivno državljanstvo: zajema posameznikovo delovanje zato, da bi zavestno vplival na lasten položaj in položaj drugih v demokratični družbi. Aktiven državljan mora imeti določene sposobnosti, zaupanje vase in znanje.

2.3.2 Indikatorji, ki potrjujejo pojme

Indikatorji krepitve moči:

- pridobljene nove veščine;
- večja zavest o sebi;
- nova znanja za medsebojne odnose;
- sposobnost iskanja rešitev in
- aktiviranje lastnih virov.

Indikatorji aktivnega državljanstva:

- izražanje lastnega mnenja;
- zaupanje vase;
- zaupanje v druge;
- prevzemanje odgovornosti;
- sodelovanje z drugimi;
- demokratičnost odločanja in
- uveljavljanje in zastopanje lastnega mnenja.

Indikatorji socialnega kapitala:

- večanje socialne mreže posameznika;
- sodelovanje v skupnosti;
- solidarnost;
- solidaren odnos do manjšin;
- pomoč drugim;
- sposobnost ustvarjanja konsenza in
- upoštevanje skupno dogovorjenih pravil.

2.3.3 Vrsta raziskav

Prvi del raziskave je kvantitativen, saj sem podatke zbirala s pomočjo vprašalnikov, katerih odgovore sem nato kvantitativno obdelala. Vprašanja in trditve v vprašalniku so zaprtega tipa, z izjemo prvega vprašanja, ki je odprtega tipa.

Raziskava ima značilnost eksplorativne ali poizvedovalne raziskave. Je namreč uvod v spoznavanje področja problematike pri definiranju in uporabi treninga socialnih veščin. Raziskava je namenjena osnovnemu seznanjanju s situacijo v zvezi s TSV na centrih za socialno delo.

Drugi del raziskave je kvalitativen in je potekal v obliki polstrukturiranega intervjuja. Vprašanja so bila pripravljena vnaprej in združena v smiselne sklope: 1) splošni podatki o izvajanju TSV, 2) udeleženci in izvajalci TSV, 3) vsebina, 4) evalvacija TSV in 5) informativna vprašanja. Vsem intervjuvancem sem zastavljala enaka vprašanja, smiselno

sem izpustila tisto vprašanje, ki je bilo predhodno že odgovorjeno v drugem kontekstu oz. pri kakšnem drugem vprašanju. Odgovori niso bili vnaprej pripravljene, ravno zato ima intervju značilnost polstrukturiranega intervjuja.

Vprašanja za intervju sem sestavila na podlagi dobljenih rezultatov iz vprašalnikov in na podlagi zastavljenih ciljev po opredelitvi TSV, ki so predmet raziskave.

2.3.4 Vzorec

V prvem delu sem zajela socialne delavke oz. delavce, ki delajo z mladoletniki na centrih za socialno delo po Sloveniji. V Sloveniji obstaja 62 centrov za socialno delo. Na enem izmed njih (kljub trudu) nisem uspela vzpostaviti stika s socialno delavko, ker je bila ves čas na bolniškem dopustu, tako sem na koncu vprašalnice poslala na 61 centrov. Iz 12 centrov vprašalnikov niso vrnilo kljub naknadnim prošnjam za sodelovanje. Po tretjem klicu sem prenehala, saj sem ocenila, da 49 vrnjenih vprašalnikov predstavlja dovolj velik vzorec.

V drugem delu sem v vzorec zajela pet strokovnjakov/-inj, ki izvajajo TSV na centru za socialno delo, in pet strokovnjakov/-inj iz drugih organizacij, kjer tudi izvajajo TSV.

Izbor izvajalcev TSV na CSD je temeljil na podlagi dveh kriterijev:

- a) da izvajajo TSV in
- b) da so pripravljene na intervju.

Na podlagi dobljenih rezultatov iz ankete sem torej vključila samo tiste CSD, kjer izvajajo TSV in kjer je bila strokovna delavka pripravljena sodelovati v daljšem pogovoru. Intervjuji so bili izvedeni na naslednjih CSD: Ormož, Grosuplje, Koper, Radovljica in Kranj. Druge organizacije sem določila tako, da sem najprej po telefonu poklicala različne organizacije, ki imajo v svojem programu izvajanje skupinskega dela. Od teh organizacij so naslednje izjavile, da izvajajo tudi TSV: Društvo Center za pomoč mladim, Društvo Izvir, Društvo za nenasilno komunikacijo, Produkcijška šola (javni zavod) in Zavod Albatros (zasebni zavod), ki sem jih nato vključila v intervjuje.

2.4 Opis organizacij, ki so zajete v raziskavo

V raziskavo so zajete štiri vrste organizacij: Centri za socialno delo, Društva, Zavod in šola, ki je javni zavod. Sama menim, da je takšna pluralnost izvajanja dobrodošla, saj mladi in drugi lahko izbirajo med različnimi "ponudniki".

2.4.1 Društva

Društva so prostovoljna, samostojna, nepridobitvena združenja fizičnih oseb, ki se združujejo zaradi skupno določenih interesov, opredeljenih v temeljnem aktu in v skladu s tem zakonom. Društvo se ne sme ustanoviti oziroma ne sme opravljati pridobitne dejavnosti kot svoje izključne dejavnosti. Je pravna oseba zasebnega prava. Samostojno določi namen in cilje, dejavnost in način delovanja s svojim temeljnim aktom, v skladu s pravnim redom Republike Slovenije. Društvo lahko pridobiva sredstva za svoje delovanje s članarino, iz naslova materialnih pravic in dejavnosti društva, z darili in volili, s prispevki donatorjev, iz javnih sredstev in drugih virov (Zakon o Društvih, Ur. l. RS, št. 60/95).

2.4.2 Zavodi

Zavodi so organizacije, ki se ustanovijo za opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja, znanosti, kulture, športa, zdravstva, socialnega varstva, otroškega varstva, invalidskega varstva, socialnega zavarovanja ali drugih dejavnosti, če cilj opravljanja dejavnosti ni pridobivanje dobička. Zavode lahko ustanovijo domače in tuje fizične in pravne osebe, če ni za posamezne dejavnosti ali za posamezne vrste zavodov z zakonom drugače določeno. Za opravljanje javnih služb se ustanovijo javni zavodi. Zavod se lahko ustanovi, če so zagotovljena sredstva za ustanovitev in začetek dela zavoda in če so izpolnjeni drugi z zakonom določeni pogoji (Zakon o zavodih, Ur. l. RS, št. 12/91).

2.4.2.1 Centri za socialno delo

Centri za socialno delo so javni zavodi, ki opravljajo naloge, ki so centrom za socialno delo z zakonom poverjene kot javna pooblastila, in naloge, ki jih centrom za socialno delo nalagajo drugi predpisi. Centri za socialno delo opravljajo poleg javnih pooblastil tudi storitve socialne preventive, prve socialne pomoči, osebne pomoči, pomoči družini za dom in organizirajo skupnostne akcije za socialno ogrožene skupine prebivalcev. Za občine lahko opravljajo tudi storitve pomoči družini na domu. Lahko opravljajo tudi druge storitve

in naloge, če je to potrebno zaradi odpravljanja socialnih stisk in težav v posameznem okolju. V Nacionalnem programu socialnega varstva do leta 2005 je država centrom namenila osrednjo vlogo koordinatorja socialnovarstvene dejavnosti. Centri za socialno delo so priznane strokovne institucije, ki se na profesionalen način in organizirano ukvarjajo s preprečevanjem in razreševanjem socialnih stisk in težav posameznikov, družin in posameznih drugih ranljivih skupin prebivalstva. Sestavljajo dokaj gosto in organizirano mrežo javne službe, ki jo zagotavlja država in lokalna skupnost. Ustanovitelj 62 centrov je država, ki tudi financira večino njihove dejavnosti. Manjši del financira občina, z izvajanjem dodatnih programov pa si lahko sredstva pridobijo še dodatno (Zakon o socialnem varstvu 36/04).

2.5 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala na več načinov. V prvi fazi (ko se je porodila ideja za raziskovanje) je potekalo naključno telefonsko poizvedovanje po centrih za socialno delo in drugih organizacijah, za katere sem na medmrežju našla podatke, da TSV izvajajo oziroma poznajo. Na podlagi teh pogovorov, ki so bili zgolj informativne narave, sem ugotovila, da obstaja zanimanje za TSV in želja po pisnih materialih o TSV. Izvedela sem tudi, da je TSV pri mnogih šele v povojih, saj so dejali, da se s to metodo šele spoznavajo. Zaradi tega sem se odločila za vprašalnik, ki bi bolj sistematično prikazal realno sliko TSV.

V drugi fazi sem poklicala na vse CSD in vzpostavila telefonski stik s konkretno osebo, ki na posameznem centru dela na področju obravnave mladoletnih storilcev prekrškov in kaznivih dejanj, oziroma osebami, ki delajo z mladoletniki nasploh. Ugotovila sem, da je z velikostjo CSD povezano tudi dodeljevanje nalog (večji centri imajo posebno osebo, ki se ukvarja samo s mladoletnimi kršitelji zakonov, na manjših centrih dela niso tako specifično porazdeljena, kar pa ni pravilo). Tem osebam sem predstavila namen raziskave, jih prosila za sodelovanje in dobila njihove osebne podatke: ime, priimek in naslov elektronske pošte. V primerih, ko sem se dogovorila za elektronsko izmenjavo vprašalnikov, sem jih pošiljala preko elektronske pošte, v nekaterih primerih sem jih poslala po navadni pošti.

V tretji fazi je potekalo telefonsko poizvedovanje pri drugih organizacijah o izvajanju TSV. Na podlagi tega sem se s petimi organizacijami, ki izvajajo TSV, dogovorila za intervju.

2.6 Obdelava kvantitativnega in kvalitativnega gradiva

Vprašalnike lahko označim kot anonimne, ker anketiranim ni bilo potrebno navajati njihovih osebnih podatkov in podatkov o centru, na katerem so zaposleni. Vprašalnike sem obdelala kvantitativno, najprej ročno, tako da sem s kupa izpolnjenih jemala vprašalnike drugega za drugim. Pri vsakem vprašalniku sem po vrstnem redu, od vprašanja do vprašanja, s črticami beležila odgovore, ki sem jih vpisovala v prazen vprašalnik. Te podatke sem seštela in računalniško vstavila v tabele v programu Microsoft Word. Grafe sem izdelala s pomočjo programa Microsoft Excell.

Prvo vprašanje, ki je bilo odprtega tipa, sem obdelala kvalitativno, s pomočjo postopka odprtega kodiranja, pri čemer sem sorodne pojme združila v kategorije. Nazive za pojme in kategorije sem črpala iz teoretičnih virov.

V prvi točki uvodnih pojasnil za izpolnjevanje vprašalnika sem zapisala, da v primeru, da na njihovem centru nimajo potrebe po izvajanju TSV, vprašalnika ni potrebno izpolniti, a naj ga vseeno vrnejo neizpolnjenega. Tako sem dva vrnjena neizpolnjena vprašalnika upoštevala le pri obdelavi 4. vprašanja: Ali imate pri vašem delu potrebo po delu z mladimi preko TSV? Izjemoma sem tudi le pri tem vprašanju za celoto vzela vseh 49 vrnjenih vprašalnikov. Pri obdelavi in analizi vseh ostalih vprašanj sem za celoto vzela 47 izpolnjenih vprašalnikov, kar pomeni, da sem od 61 poslanih vprašalnikov, obdelala 47 vprašalnikov, z izjemo pri četrtem vprašanju.

V kvantitativnem delu raziskave so na vsa vprašanja odgovarjali strokovnjaki, ki so od leta 2000 do 2004 izvajali TSV, in tisti, ki TSV niso izvajali. Pri tem je potrebno omeniti, da je TSV metoda dela, ki se uporablja od leta 1994, tako da imajo tudi tisti, ki TSV ne izvajajo, nekaj znanja. Kljub zgoraj napisani problematiki, da TSV nima jasne opredelitve, je to način dela, ki je v strokovnem jeziku že dolgo prisoten. Odgovori na vprašalnik so torej

enako verodostojni, pozorna sem bila na možna odstopanja in jih, če so se pojavila, tudi obravnavala, čeprav to ni primarni namen te raziskave.

Intervjuje, ki so bili posneti na diktafon, sem najprej prepisala v računalnik, nato sem pri vsakem vprašanju iskala enote kodiranja, čemur je sledilo kodiranje, oblikovanje relevantnih pojmov in izpis relevantnih pojmov pod kode ter interpretacija oz. komentar dobljenih rezultatov. Nekaj vprašanj je zaradi nezahtevnosti prikazanih le v razpredelnicah.

2.7 Interpretacija dobljenih rezultatov (kvantitativna analiza)

Na vsa vprašanja so odgovarjali tako tisti, ki so v zadnjih štirih letih izvajali TSV, kot tisti, ki ga niso izvajali. Razlika med obema skupinama je razvidna iz vsake posamezne tabele. TSV kot metoda dela je znana v socialnem delu, zato lahko upoštevamo odgovore obeh skupin.

2.7.1 Seznanjenost s TSV

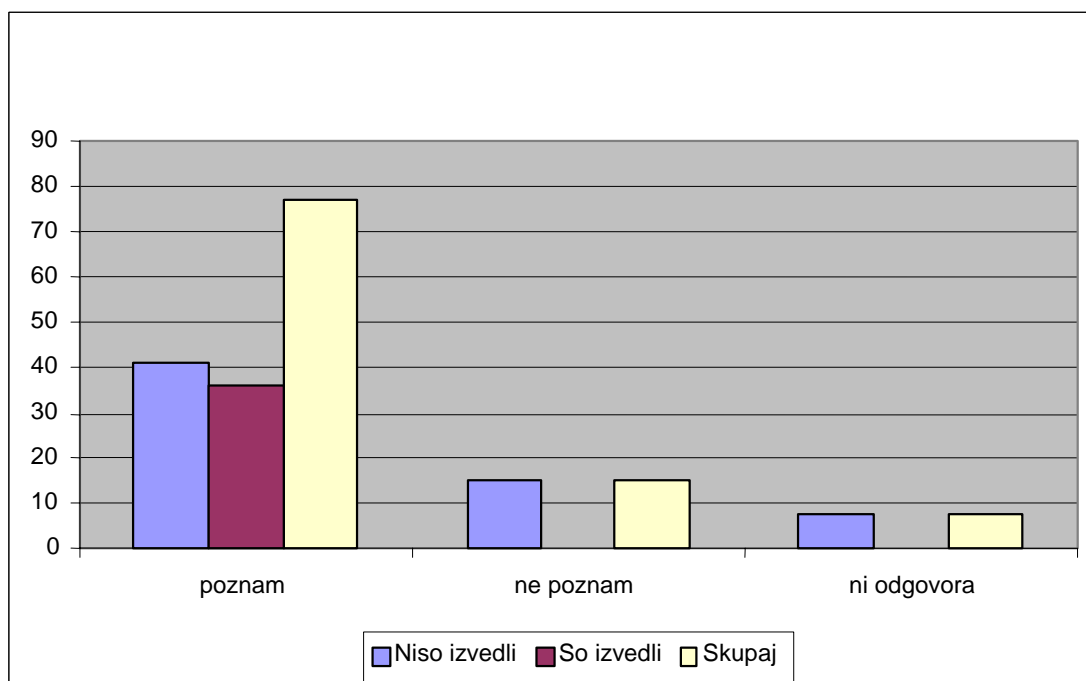
Tabela 2.1: Poznavanje TSV

	a) niso izvedli		b) so izvedli		skupaj	
	število	%	število	%	število	%
poznam	19	63	17	100	36	77
ne poznam	7	24	0	0	7	15
ni odgovora	4	13	0	0	4	8
skupaj	30	100	17	100	47	100

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Slika 2.3: Poznavanje TSV v odstotkih



Od 47 anketirancev jih 77 odstotkov pravi, da poznajo TSV. 15 odstotkov oziroma 7 anketiranih ne pozna TSV. 8 odstotkov oziroma 4 anketirani niso odgovorili na prvi del vprašanja.

TSV pozna vseh 17 anketiranih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV. Iz skupine tridesetih, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV, pozna TSV 19 anketirancev. Vsi sedmi anketiranci, ki pravijo, da ne poznajo TSV, in 4, ki niso odgovorili na vprašanje, prihajajo iz skupine, ki v zadnjih 4 letih ni izvedla TSV.

2.7.2 Mnenja o populaciji, vsebini in obliki izvajanja TSV

Shema 2.1: Predstave o TSV po kategorijah

a) niso izvedli	b) so izvedli
<p>Ciljno populacijo je omenilo 7 anketiranih preko naslednjih pojmov:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mladostniki z vzgojnim ukrepom *(7) - mladostniki, ki ga potrebujejo (2) - mladostniki s težavami v odraščanju (2) <p>Vsebine je omenilo 13 anketiranih preko naslednjih pojmov:</p> <ul style="list-style-type: none"> - učenje socialnih veščin (7); učenje odnosov (3); učenje odgovornosti; učenje sprejemljivih oblik vedenja; spoznavanje napak, se učiti iz njih za boljša ravnanja - spoznavanje sebe in drugih (4) - učenje življenjskih veščin (4) - učenje praktičnih veščin (3) - učenje življenja v skupini - vplivati na mladostnika in njegovo vedenje - preventiva <p>Obliko izvajanja je omenilo 5 anketiranih:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izkustveno učenje v skupini (4); delo v skupini (2); delavnice - srečanja - dopolnilno delo z mladostniki 	<p>Ciljno populacijo je omenilo 5 anketiranih preko naslednjih pojmov:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mladostniki z vzgojnim ukrepom (5) - mladostniki, ki ga potrebujejo (3) - mladostniki s težavami v odraščanju (0) <p>Vsebine je omenilo 12 anketiranih preko naslednjih pojmov:</p> <ul style="list-style-type: none"> - učenje socialnih veščin (11); učenje odnosov (4); učenje komunikacije; učenje zadovoljevanja potreb; učenje skrbi zase in druge (2); učenje odgovornosti (2); učenje prevzemanja kontrole nad vedenjem; odgovornejše vedenje - krepitev samopodobe in lastne vrednosti (4) - učenje življenjskih veščin (2) - preventiva - učenje za iskanje alternativnih načinov preživljanja prostega časa - boljša socialna vključenost - osebnostna rast - spoznavanje in sprejemanje socialnih norm - obvladanje pritiskov vrstnikov <p>Obliko izvajanja je omenilo 11 anketiranih:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izkustveno učenje v skupini (7); izkustvene delavnice; mladinske delavnice; delavnice; izmenjava mnenj; igre vlog; interaktivne vaje, voden razgovor, interakcije med

	udeleženci - izkustveno učenje (3) - tabori (2) - pripomoček pri osebni pomoči in pomoči družini za dom (2); pripomoček pri svetovalnem delu - osnova za delo z mladimi - drugačen način dela z mladimi - prispevek k delu z mladimi
--	--

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

* Številke pri kategorijah kažejo, koliko anketiranih je takšen odgovor navedlo.

Na vprašanje je odgovorilo 35 anketirancev. Iz skupine tistih, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV, je odgovorilo 18 anketiranih, 12 jih ni odgovorilo. Iz skupine tistih, ki so izvedli TSV, je odgovorilo vseh 17 anketirancev.

Odgovore sem razvrstila v dve skupini; skupino tistih, ki niso v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV in skupino tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV. Pri kodiranju predstav anketiranih sem ugotovila, da iz celote odgovorov lahko oblikujem tri sklope, ki se nanašajo na:

1. vsebine TSV;
2. oblike izvajanja TSV;
3. ciljno populacijo TSV.

Omenjene oblike izvajanja so: izkustveno učenje v skupini, izkustvene delavnice, mladinske in druge vrste delavnic, izmenjava mnenj, igre vlog, interaktivne vaje, voden razgovor in interakcije med udeleženci. To so tudi v literaturi najpogosteje omenjene metode dela pri izkustvenem učenju. Znotraj sklopa vsebine TSV lahko glede na definicije socialnih veščin združimo še pojme: učenje odnosov, učenje komunikacije, učenje zadovoljevanja potreb, učenje skrbi zase in druge, učenje odgovornosti, učenje prevzemanja kontrole nad vedenjem, učenje sprejemljivih oblik vedenja, spoznavanje napak, se učiti iz njih za boljša ravnanja.

Večjih odstopanj v predstavah, ki so jih anketirani obeh skupin omenili, ni. V obeh skupinah je največ odgovorov oziroma predstav o TSV povezanih z vsebinami TSV, in

sicer z učenjem socialnih in življenjskih veščin, s spoznavanjem sebe in drugih, s krepitvijo samopodobe in lastne vrednosti ter z učenjem praktičnih veščin. Po številčnosti sledijo predstave, povezane z obliko izvajanja TSV, predvsem jih enačijo z izkustvenim učenjem v skupini. Večkrat so skupinske načine izvajanja omenili sicer tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV.

Pri odgovorih o ciljni populaciji vidimo, da naj bo TSV namenjen mladostnikom s težavami v odraščanju in tistim, ki TSV potrebujejo. Iz odgovorov ne izvemo, kakšne težave mladostnikov imajo anketirani v mislih, prav tako ne izvemo, kdo so mladostniki, ki TSV potrebujejo. Vendar odgovori govorijo o tem, da TSV presega okvire vzgojnega ukrepa socialnih treningov kot sredstva za vplivanje na vedenje mladostnika, saj ga v tem podpirata le dva odgovora.

Če skušamo kategorije, ki so jih anketirani v odgovorih največkrat omenili, skušamo združiti v enoten okvir predstav, lahko rečemo, da naj bo TSV namenjen mladostnikom, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep, mladostnikom, ki potrebujejo TSV, in mladostnikom s težavami v odraščanju. Zajema naj učenje socialnih veščin (učenje odnosov, odgovornosti, skrbi zase in za druge, sprejemljivih oblik vedenja, komunikacije, zadovoljevanja svojih potreb ...), spoznavanje sebe in drugih, učenje življenjskih veščin, učenje praktičnih veščin, krepitev samopodobe in lastne vrednosti. Izvaja naj se v obliki izkustvenega učenja v skupini in v obliki delavnic, taborov.

2.7.3 Izvajanje TSV

Tabela 2.2: Izvajanje TSV

	število izvajalcev od 2000 do 2004	%
da	17	36%
ne	30	64%
skupaj	47	100%

Iz tabele lahko vidimo, v koliko CSD se TSV izvaja. V letih od 2000 do 2004 so TSV izvedli na 17 CSD, kar predstavlja 36 odstotkov.

2.7.4 Število izvedenih TSV

Tabela 2.3: Število izvedenih TSV

CSD, ki izvajajo TSV	število izvedenih od 2000 do 2004
1.	400
2.	35
3.	22
4.	7
5.	6
6.	6
7.	4
8.	4
9.	3
10.	2
11.	2
12.	1
13.	1
14.	/*
15.	/*
16.	/*
17.	/*

/* - pravijo, da izvajajo TSV, a niso navedli števila

Tabela zajema odgovore tistih, ki so izvedli TSV v letih od 2000 do 2004.

Podatki kažejo, koliko TSV je bilo izvedenih v obdobju zadnjih štirih let. 10 CSD je v štirih letih izvedlo manj kot 7 TSV. Na enem CSD so izvedli 22 TSV s pripombo, da so bili vsi izvedeni v okviru nadzora organa socialnega varstva. Štirje anketirani niso navedli števila. Na enem anketnem listu je dodana razlaga, da anketirana, zaradi svoje odsotnosti TSV ni izvajala, jih je pa izvajal nekdo drug, vendar nima točnega podatka, koliko TSV je bilo izvedenih. Na drugih anketnih listih brez podatka ni dodatnih razlag. Odgovori brez podatka lahko kažejo tudi na to, da TSV ni natančno definiran, ni raziskan in evalviran. Odgovor lahko iščemo tudi v pomanjkljivem dokumentiranju, ki onemogoča hitro in učinkovito zbiranje podatkov. Pri odgovoru 400 je pripisano, da je TSV del njihovega dela. Poslužujejo se ga pri socialnovarstvenih storitvah, kot sta osebna pomoč in pomoč družini na domu, je pa tudi sestavni del pri izvajanju nadzorstva socialnega varstva. TSV v tem primeru razumejo kot skupinsko in individualno metodo dela. Pri odgovoru, kjer navajajo 35 izvedenih TSV, je pripisano, da so TSV enajstkrat izvajali kot individualni TSV in štiriindvajsetkrat kot skupinsko delo.

O vzgojnih ukrepih govori 6. poglavje Kazenskega zakonika. Po 74. členu so navodila in prepovedi ena izmed možnosti za vzgojni ukrep. Trening socialnih veščin je ena izmed enajstih možnosti navodil in prepovedi. Sodišče izreče mladoletniku eno ali več navodil ali prepovedi kot samostojen vzgojni ukrep, če je treba s primernimi ukrepi vplivati nanj in na njegovo vedenje.

Navodila in prepovedi so eden izmed ukrepov, ki jih lahko sodišče izreče. Tako je bilo npr. v letu 2003 izrečenih 275 nadzorstev organa socialnega varstva, 171 ukorov in 76 navodil in prepovedi. Zanimivo je tudi, da se število izrečenih navodil in prepovedi iz leta v leto manjša. Leta 2000 jih je bilo tako izrečenih 134, leto kasneje 104, leta 2002 106, kljub temu, da se je tega leta močno povečalo število vseh vzgojnih ukrepov skupaj. Leto prej je bilo izrečenih 561 vzgojnih ukrepov, 2002 kar 715. Leta 2003 se številka ponovno približa tisti iz 2001, bilo je izrečenih 568 vzgojnih ukrepov (<http://www.stat.si/index.asp>). Če podatke primerjamo z drugimi vzgojnimi ukrepi ter navodili in prepovedmi, lahko vidimo, da je število izvajanja TSV majhno.

2.7.5 Potreba po TSV

Tabela 2.4: Potreba po TSV

	a) niso izvedli n=32		b) so izvedli n=17		skupaj n=49	
	število	%	število	%	število	%
da	26	81	17	100	43	88
ne	5	16	0	0	5	10
ni odgovora	1	3	0	0	1	2
Skupaj	32	100	17	100	49	100

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Na petih izmed 49 centrov za socialno delo pravijo, da nimajo potrebe po izvajanju TSV. Vseh pet CSD prihaja iz skupine, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV. Med teh pet vprašalnikov sta všteta tudi dva, ki sta bila vrnjena prazna, saj lahko glede na prvo točko uvodnega teksta v vprašalniku, kjer je napisano, naj kljub temu, da potrebe nimajo, vrnejo prazen vprašalnik, razumemo, da nimajo potrebe. Med vprašalniki je bil tudi takšen, ki je

bil brez odgovora. Iz opisanega sledi, da imajo na 43 centrih za socialno delo potrebo po izvajanju TSV. V 88 odstotkih se potrjuje potreba po izvajanju TSV.

2.7.6 Vloga socialne delavke oziroma delavca

Tabela 2.5: Vloga socialne delavke oziroma delavca

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. podajanje navodil	1	3	2	12	3	6
b. praktična pomoč	6	20	0	0	6	13
c. dajanje nasvetov	0	0	1	6	1	2
d. usmerjanje na pravo pot	8	27	0	0	8	17
e. poslušanje brez vnaprejšnjih sodb	17	57	12	71	29	62
f. nemoraliziranje	10	33	4	24	14	30
g. vzpostaviti sodelovanje	24	80	14	82	38	81
h. iskanje odgovorov	11	37	9	53	20	43
i. iskanje rešitev za mladostnike	3	10	1	6	4	9
j. spodbujanje k iskanju lastnih rešitev	27	90	17	100	44	94
k. ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje	20	67	15	88	35	74
l. pomoč pri vključevanju mladostnika v družbo	9	30	8	47	17	36
m. drugo	0	0	2	12	2	4

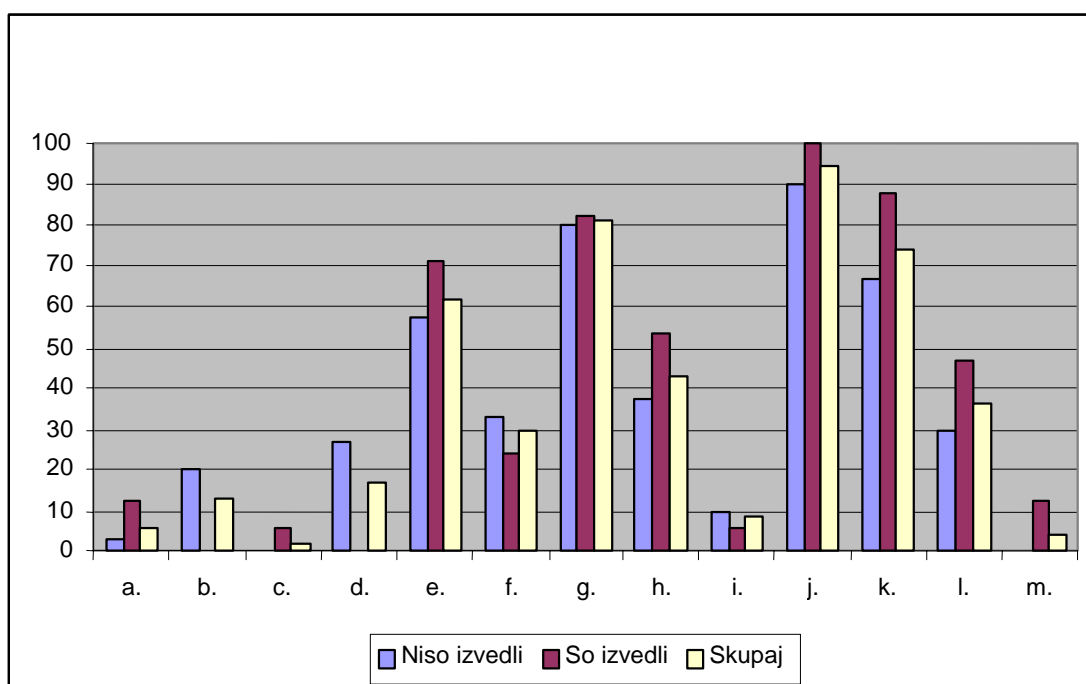
a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Drugo:

- biti socialni delavec in ne birokrat
- ustvarjanje pogojev za spoznavanje samega sebe, svojega sveta kakovosti, svojih želja, pričakovanj do sebe in drugih, svojega celostnega vedenja

Slika 2.4: Vloga socialnega delavca oz. delavke v odstotkih



Če sledimo principom dobre prakse in načelom, na katerih sloni TSV, odgovori o vlogi socialnih delavk oziroma delavcev prinašajo zelo vspodbudne smernice za delo z mladimi. Najvišje so postavljene naslednje vloge: spodbujanje k iskanju lastnih rešitev (94 odstotkov), vzpostavnje sodelovanja (81 odstotkov), ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje (74 odstotkov) in poslušanje brez vnaprejšnjih sodb (62 odstotkov). Navedene vloge so vključujoče in nepokroviteljske. Gre torej za odmik od tradicionalnega dela, kjer je bil strokovnjak hierarhično višje od prejemnika pomoči. V ospredju ni več pozicija vedeža oz. modreca nasproti nevednežu. Tako lahko opazimo, da so izrazito tradicionalne vloge (kot je podajanje navodil, dajanje nasvetov, iskanje rešitev za mladostnika) razvrščene najnižje.

Iz tabele vidimo, da pri tistih vlogah, ki so razvrščene najvišje in jim zaradi tega pri interpretaciji posvečamo več pozornosti, ni velikih razlik med tistimi, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV, in tistimi, ki ga niso. Razlike se pokažejo pri odgovorih “praktična pomoč” in “usmerjanje na pravo pot”. Obe vlogi sta pri tistih, ki že izvajajo TSV, nepomembni, saj se zanj ni odločil nihče. Pri tistih, ki ne izvajajo TSV sta bili vlogi omenjeni, čeprav sta dobili malo odstotkov.

2.7.7 Vloga mladostnika

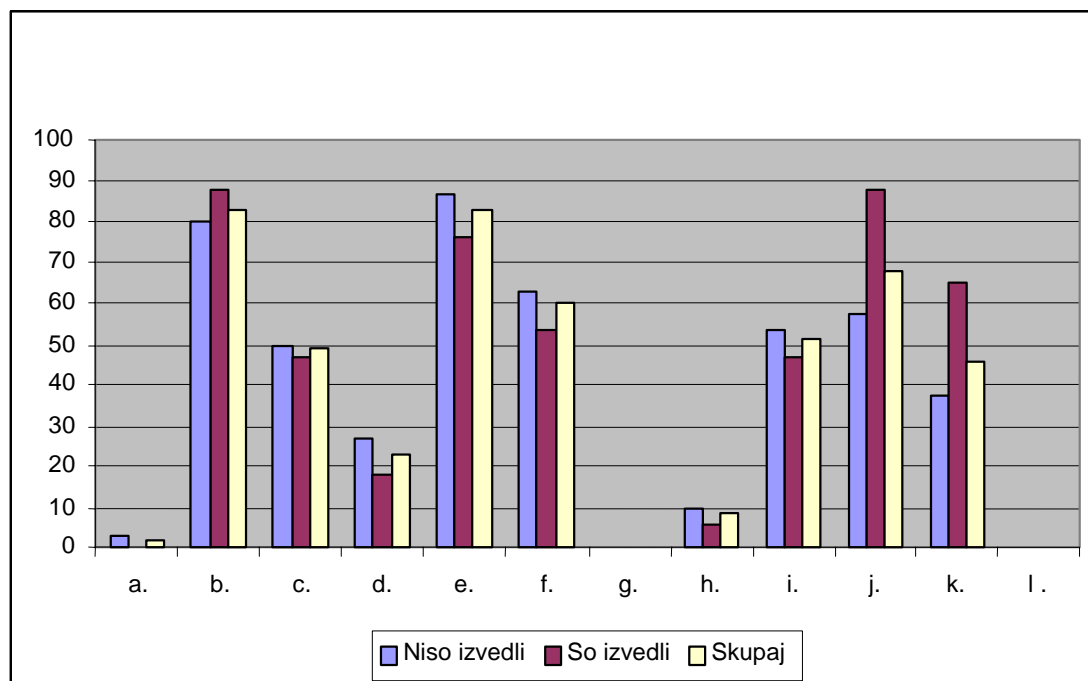
Tabela 2.6: Vloga mladostnika

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. upoštevanje navodil socialnega delavca	1	3	0	0	1	2
b. sodelovanje v dogovarjanju	24	80	15	88	39	83
c. sodelovanje pri načrtovanju socialnega treninga	15	50	8	47	23	49
d. sodelovanje pri pisanju poročila sodišču o izvršitvi navodila	8	27	3	18	11	23
e. aktivno iskanje lastnih načinov delovanja	26	87	13	76	39	83
f. izpolnjevanje dogovorjenega	19	63	9	53	28	60
g. poslušanje idej in nasvetov socialnih delavk/-cev	0	0	0	0	0	0
h. redno obiskovanje socialnih delavk/cev	3	10	1	6	4	9
i. trud mladostnika za spreminjanje	16	53	8	47	24	51
j. samoreflektiranje in samoevalvacija lastnega delovanja	17	57	15	88	32	68
k. soustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje	11	37	11	65	22	46
l. drugo	0	0	0	0	0	0

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Slika 2.5: Vloga mladostnika v odstotkih



Pri definiranju vloge mladostnika so najvišje postavljene vloge, v katerih je mladostnik sam aktiven. To so: sodelovanje v dogovarjanju (83 odstotkov), aktivno iskanje lastnih rešitev (83 odstotkov) in samoreflektiranje svojega delovanja (68 odstotkov).

Po odstotkih sta visoko postavljene vloge, v katerih je mladostnik izpolnjevalec dogovorjenega in se trudi spremeniti. Anketiranci so ju postavili na četrto in peto mesto. Izpolnjevanje ima izrazito negativen prizvok, saj pomeni, da mora izpolnjevalec komu pokazati svoje izpolnitve, torej je aktiven zato, da ga drugi pohvali ali pograja. Gre za hvaljenje oziroma kaznovanje neizpolnjenega, ko nekdo drug pove, kdaj mladostnik izpolni dogovorjeno. Namesto da smo v vlogi tistega, ki preverja, je bolje, da smo v vlogi, ko znamo mladostnika pripeljati do samoreflektiranja oz. samoevalviranja in smo mu v pomoč pri učenju tega procesa. V takšno delo lahko vključimo še prevzemanje lastne odgovornosti ali zaupanje vase. Trud mladostnika za spreminjanje ravno tako predpostavlja nekoga, ki oceni, kdaj se mladostnik trudi in kdaj ne. Predpostavlja predvidevanje, da se mora mladostnik spremeniti, torej "plačati za svoje grehe" tako, da se trudi. Trud se konča šele, ko se spremeni. Vprašanje je, kdo je ocenjevalec spreminjanja in od kje sploh prihaja želja po spreminjanju.

Nekoliko razočara po odstotkih nizko uvrščena vloga, v kateri je mladostnik tisti, ki sodeluje pri pisanju poročila za sodišče. To bi lahko bil eden ključnih momentov, preko katerega bi se sprožilo samoevalviranje. Na CSD menijo, da je slika objektivnejša, če poročila pišejo strokovnjaki sami. Vendar bi pisanje poročila skupaj z mladostnikom pripomoglo k vključevanju, in sicer v vse, kar se z mladostnikom dogaja. Če naj se udeleženec TSV preko treninga nauči odgovornega ravnanja do samega sebe in drugih, potem pisanje poročila z njegove strani sploh ne bi bilo dvomljivo.

Tako peto kot šesto vprašanje sta vprašanji, v katerih se definirajo vloge obeh (vseh) udeleženih na treningu socialnih veščin. V definiranju vlog obstaja določeno nasprotje. Ko strokovnjaki definirajo svojo vlogo na TSV, govorijo o vlogah, ki mladostnika postavljajo v enakovreden položaj. Ko strokovnjaki definirajo vlogo mladostnika, se visoko pojavijo tudi vloge, v katerih mladostnik ni v enakovrednem položaju. Torej je definicija vloge odvisna od tega, skozi čigave oči gledamo.

2.7.8 Socialne veščine

Spraševala sem po socialnih veščinah, ki jih mladostnik lahko razvije preko TSV. Socialne veščine so razdeljene v tri sklope: za osebno rabo, za rabo v odnosu do bližnjih in za širšo rabo v odnosu do družbe, skupnosti, države, kulture in nacije. Anketiranci so so lahko obkrožili največ pet odgovorov, in sicer tiste, ki so za njih najpomembnejši.

2.7.8.1. Socialne veščine za osebno rabo

Tabela 2.7: Socialne veščine za osebno rabo

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. skrbeti za sebe (kuhanje, pospravljanje, ...)	10	33	4	24	14	30
b. izražanje svojih zamisli in mnenj	17	57	7	41	24	51
c. občutek, da je mladostnik na prvem mestu	1	3	0	0	1	2
d. kako se vključiti v družbo in ostati vključen	17	57	11	65	28	60

e. kako graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge	22	73	16	94	38	81
f. odgovornega ravnanja v svojo korist	13	43	11	65	24	51
g. uveljavljanje in zastopanje svojega mnenja	9	30	7	41	16	34
h. reševanje lastnih težav	25	83	14	82	39	83
i. delovne in učne navade	14	47	8	47	22	47
j. drugo	1	3	0	0	1	2

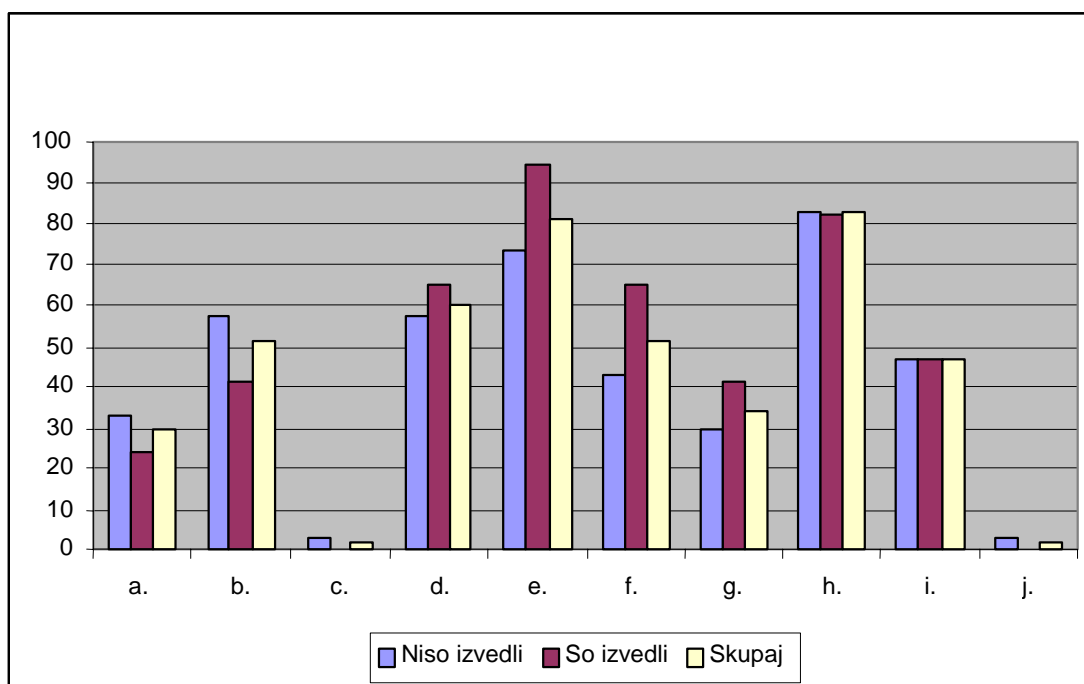
a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Drugo:

- samopresojanje izbranega vedenja;
- razumevanje zakaj in kako se vedem;
- izražanje čustev.

Slika 2.6: Socialne veščine za osebno uporabo v odstotkih



Anketirani so med socialnimi veščinami za osebno rabo, ki naj jih mladostnik razvija preko TSV, med desetimi možnimi odgovori v ospredje postavili reševanje lastnih težav (83 odstotkov) in kako graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge (81 odstotkov). 60 odstotkov anketiranih je označilo vključevanje v družbo. Z 51 odstotki sledita izražanje svojih zamisli in mnenj in odgovornega ravnanja v svojo korist. Najmanj (2 odstotka) anketiranih vidi pomen v občutku, da je mladostnik na prvem mestu. Večjih razlik med skupino tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV, in tistih, ki ga niso, ni.

Ti odgovori nam pokažejo, da naj bo TSV, bolj kot na razvoj življenjskih oziroma praktičnih veščin (delovne navade, kuhanje, pospravljanje), usmerjen na tiste socialne veščine, ki krepijo moč mladostnika za samostojno reševanje lastnih težav, zaupanje vase in v druge, izražanje sebe in za odgovorna ravnanja. Med njimi je najbolj izpostavljena veščina "reševanje lastnih težav". Če je proces reševanja težave sestavljen iz identifikacije težave, iskanja možnih rešitev in možnih virov, podpore pri reševanju (drugi ljudje, materiali, denar idr.) in preverjanja uspešnosti reševanja, potem naj TSV vsebuje načine dela in vsebine, preko katerih lahko udeleženci te sposobnosti pridobijo. Z drugimi besedami, TSV naj gradi na opolnomočenju udeležencev, da bodo pridobili sposobnosti za samostojno definiranje problema in rešitve ter prevzemajo vpliv nad procesom reševanja. Tovrstno opolnomočenje nadalje prispeva k večji samostojnosti mladostnika in mu omogoči prevzem odgovornosti. Pojem opolnomočenja kljub mladostnikovi poziciji glavnega akterja ne izključuje drugih (vrstniki, družina, institucije), temveč vsebuje načine, kako mladostnika opremiti z znanji in sposobnostmi o tem, kako si poiskati primerno podporo ali pomoč v tem procesu.

Veliko anketirancev povezuje TSV tudi s socialnim vključevanjem mladostnika v družbo. Mladost je obdobje, v katerem je zelo pomemben občutek pripadnosti in sprejetosti v vrstniških skupinah. V njih lahko mladostnik zaradi odsotnosti odraslih in njihovih pritiskov bolj sproščeno gradi svojo samopodobo, se uči o drugih, preverja mnenja in stališča, se uči norm in vrednot ter razvija socialne veščine. Pomanjkanje tovrstnih izkušenj in veščin se lahko kaže v neprijetnih izkušnjah oziroma neuspešnih interakcijah z drugimi, kar lahko v mladostniku vzbudi občutke nezaupanja do sebe in drugih ter ga odvrne od nadaljnjih poskusov vključevanja in interakcij z drugimi. S tega zornega kota naj bi TSV predstavljal varno in spodbudno okolje, v katerem so dovoljeni neuspehi, (samo)evalvacija in odkrite nove možnosti za učenje bolj uspešnejših interakcij. Več pozitivnih izkušenj ko mladostnik dobi, lažje mu bo graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge.

Če najmanjkrat označen odgovor, da je mladostnik na prvem mestu, primerjamo s tistimi, ki so jih anketirani označili najpogosteje, ugotovimo, da naj bo TSV usmerjen na tiste veščine, ki v mladostniku krepijo sposobnosti za vstopanje in vzdrževanje odnosov z drugimi.

2.7.8.2 Socialne veščine za rabo v odnosu do bližnjih

Tabela 2.8: Socialne veščine za rabo v odnosu do bližnjih (družina, prijatelji, šola)

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. navezovanje in ohranjanje stikov	15	50	4	24	19	40
b. pogajanje in sodelovanje	13	43	12	71	25	53
c. sklepanje kompromisov	19	63	9	53	28	60
d. upoštevanje drugih in okolja	14	47	8	47	22	47
e. konstruktivno poslušanje	16	53	7	41	23	49
f. za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež	13	43	12	71	25	53
g. sprejemanje različnosti med ljudmi (glede spola, kulture, spolne identitete, nacionalnosti, rasne in verske pripadnosti)	17	57	7	41	24	51
h. prevzemanje odgovornosti zase in za druge	16	53	11	65	27	57
i. tekmovalnosti z drugimi	1	3	0	0	1	2
j. skupno reševanje problemov	15	50	6	35	21	45
k. zadovoljevanje lastnih potreb, ne glede na potrebe drugih	0	0	0	0	0	0
l. drugo	3	10	1	6	4	9

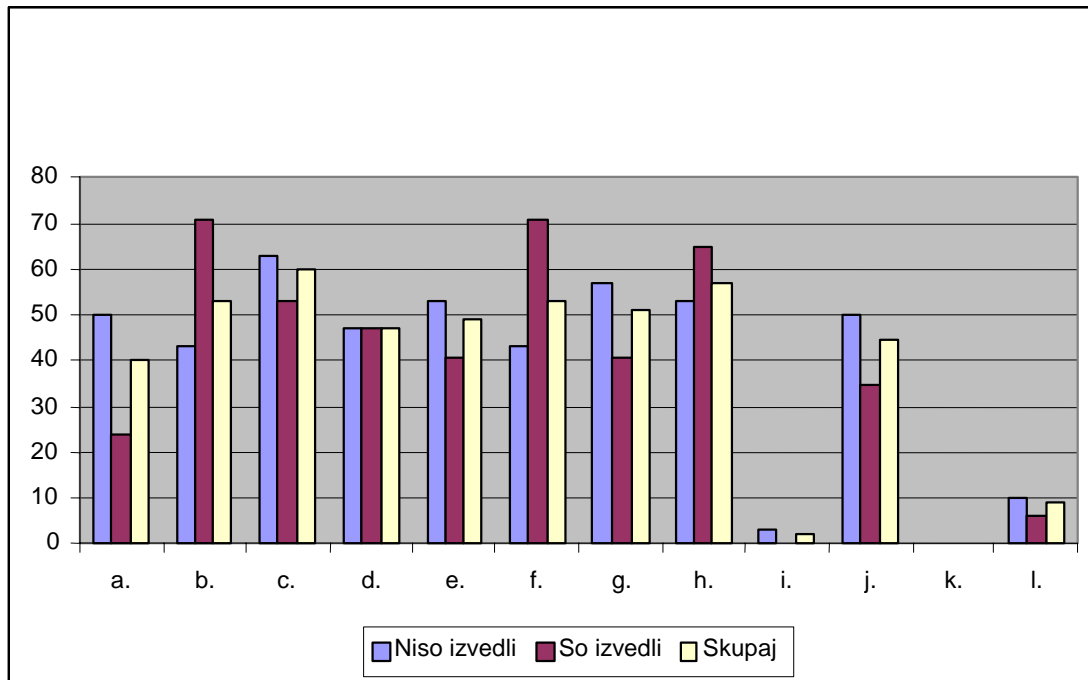
a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Drugo:

- zavedanje, da je del družbe in kot tak od nje odvisen;
- verjeti v to, da potrebuje odnose s svojimi najbližjimi;
- ravnanja do drugih;
- učenje odnosa.

Slika 2.7: Socialne veščine v odnosu do bližnjih v odstotkih



Med odgovori v povprečju ni večjih odstopanj. Če primerjamo skupini tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV, in tistih, ki TSV-ja niso izvedli, opazimo, da so slednji navezovanju in ohranjanju stikov namenili odstotkovno več pozornosti. Opazno večjo pozornost so v skupini tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV, namenili odgovoroma “pogajanje in sodelovanje” in “gradnja in vzdrževanje lastnih socialnih mrež”.

Anketirani so med socialnimi veščinami za rabo v odnosu do bližnjih, ki naj jih mladostnik razvija preko TSV, med enajstimi možnimi odgovori v ospredje postavili sklepanje kompromisov (60 odstotkov), takoj za tem sledi prevzemanje odgovornosti zase in za druge (57 odstotkov). Nad 50 odstotkov so prejeli še odgovori “pogajanje in sodelovanje”, “gradnja in vzdrževanje lastnih socialnih mrež” in “sprejemanje različnosti med ljudmi” (glede spola, kulture, spolne identitete, nacionalnosti, rasne in verske pripadnosti).

Od vseh možnih odgovorov odstopata “tekmovalnosti z drugimi” in “zadovoljevanje lastnih potreb, ne glede na potrebe drugih”, ki ju je označilo najmanj anketirancev. Iz tega lahko sklepamo, da naj TSV omogoča tiste izkušnje, ki gradijo na enakopravnem položaju udeleženi in so usmerjene v skupnost in ne individualizem. Prav tako veščini “pogajanje in sodelovanje” in “sprejemanje različnosti med ljudmi” vsebujeta elemente, ki so

pomembni za uspešno življenje posameznika v skupini oziroma skupnosti. TSV naj omogoči izkušnjo zadovoljevanja posameznikovih potreb ob upoštevanju drugih in njihovih različnosti ter naučiti se prevzemanja odgovornosti za sebe in druge. V odnosih z drugimi torej ohraniti sebe na način, ki bo koristil tako posamezniku kot skupnosti.

2.7.8.3 Socialne veščine širšega družbenega pomena

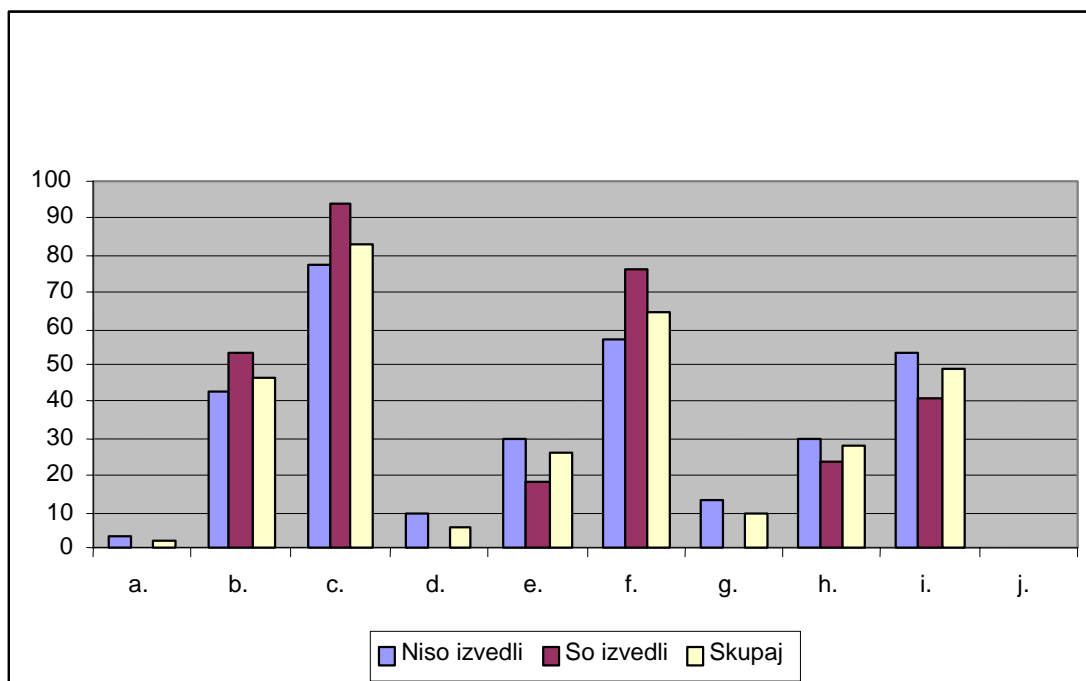
Tabela 2.9: Socialne veščine za širšo rabo v odnosu do družbe, skupnosti, države, kulture in nacije

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu	1	3	0	0	1	2
b. odprtost do tujega in drugega lastni kulturi	13	43	9	53	22	47
c. občutljivosti za druge ljudi	23	77	16	94	39	83
d. pripadnosti slovenski kulturi in naciji	3	10	0	0	3	6
e. zavedanje, da lahko vpliva na svoj položaj v družbi preko civilnih in političnih organizacij	9	30	3	18	12	26
f. zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in nacije	17	57	13	76	30	64
g. vključevanje v razna delovanja, s katerimi lahko vpliva na politično situacijo	4	13	0	0	4	9
h. vzdrževanje slovenske tradicije, kulture in identitete	9	30	4	24	13	28
i. demokratičnega delovanja	16	53	7	41	23	49
j. drugo	0	0	0	0	0	0

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Slika 2.8: Socialne veščine širšega družbenega pomena v odstotkih



Najbolj izstopa odgovor občutljivosti za druge ljudi, ki ga je označilo 83 odstotkov anketiranih. Več kot polovica, to je 60 odstotkov anketirancev, je označilo tudi zavedanje, da je posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in nacije. Z 49 odstotki sledi demokratično delovanje in s 47 odstotki odprtost do tujega in drugega lastni kulturi. Če primerjamo odgovore glede na tiste, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV, in tiste, ki TSV niso izvedli, ugotovimo, da so skupno najpogosteje označeni odgovori, ki so napisani zgoraj, tudi znotraj posamezne skupine največkrat izbrani. Razlika je opazna pri najmanjkrat označenih odgovorih, ki so jih izbrali le anketirani iz skupine tistih, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV.

Glede na največkrat označeni odgovor lahko razumemo, naj TSV omogoči učenje in izkušnje vživljanja v druge, prepoznavanja čustev in empatije do drugih ter razumevanje situacij, v katerih so drugi. TSV naj predstavlja prostor, kjer udeleženec lahko razvija zavedanje, da je pomemben in ima moč vplivati ter prispevati. Tak prostor je lahko skupina, kjer interakcije in dejavnosti potekajo na način, ki mladostniku omogočajo doživetje, da je pomemben, potreben in da lahko vpliva ne le na svoj položaj, temveč na položaj celotne skupine. Izkušnja v majhni skupini lahko pomembno vpliva na posameznikovo kasnejše družbeno udejstvovanje.

2.7.9 Udeleženci glede na ukrep sodišča

Spraševala sem, kateri udeleženci naj bodo vključeni v TSV: le tisti, ki imajo izrečeno navodilo “udeležiti se socialnega treninga”, ali tudi drugi.

Tabela 2.10: Udeleženci TSV

samo z ukrepom	0
mešano	46

Pri tem vprašanju so odgovori enotni. Vprašalnik brez odgovora je bil med tistimi, ki ne izvajajo TSV. Trening socialnih veščin naj bo torej trening, na katerem so mladostniki z navodilom “udeležiti se socialnega treninga” in brez navodila.

2.7.10 Način izvajanja TSV

Tabela 2.11: Način izvajanja

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. kot individualno delo	5	17	7	41	12	26
b. kot skupinsko delo	18	60	12	71	30	64
c. kot izkustveno učenje: trening/tabor	18	60	11	65	29	60
d. kot izkustveno učenje: delavnica	13	43	10	59	23	49
e. ob pomoči prostovoljcev	11	37	9	53	20	45
f. drugo:	4	13	2	12	6	13

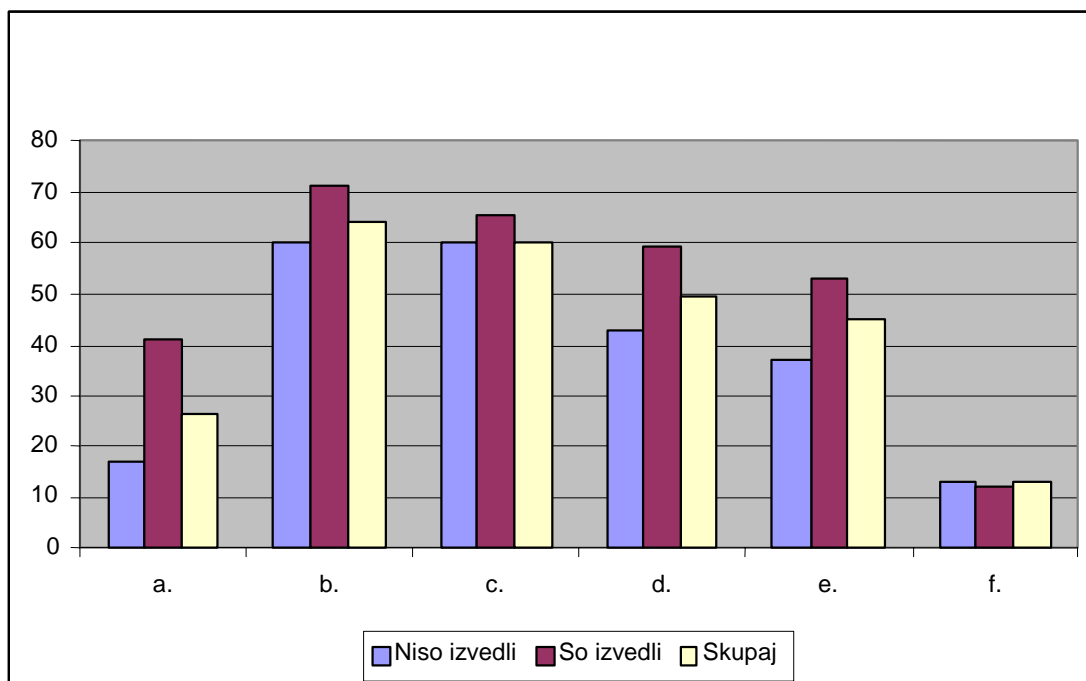
a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Drugo:

- kombinacija naštetega;
- potek naj se določi glede na potrebe konkretnega mladostnika, v poštev pridejo vse zgoraj navedene oblike;
- različni pristopi za različne ljudi/izvajalce in uporabnike;
- prostovoljci bi lahko koristno sodelovali pri izvedbi tabora, sicer je za TSV nujna tudi strokovna usposobljenost;
- sodelovanje z institucijami;
- kombinacija glede na potrebe mladostnika.

Slika 2.9: Načini izvajanja TSV v odstotkih



TSV naj poteka kot skupinsko delo, saj se je za takšno obliko dela odločilo 64 odstotkov anketirancev. Največkrat omenjena oblika takšnega dela je bila izkustveno učenje preko tabora, zanj se je odločilo 60 odstotkov anketirancev. Podatki nam povedo, da je dobro, da TSV poteka preko izkustvenega učenja.

Trening je metoda, katere izvajanje predpostavlja neko osnovo, predhodno znanje, ki se preko treninga utrjuje in nadgrajuje. Pri taboru gre za organizirano začasno skupno bivanje ljudi s skupno dejavnostjo pod mentorskim vodstvom.

Skupina je določeno število ljudi, kjer posamezniki doživljajo medsebojno pripadnost oz. so med seboj povezani s skupinsko zavestjo. V nasprotju s treningom ali taborom je skupina ljudi lahko dalj trajajoča, z vmesnimi presledki. Zanja je značilno, da se njeni pripadniki dobivajo na določenem mestu ob določeni uri.

Delavnica v prvi vrsti pomeni nek tematsko osmišljen okvir, ki se razume kot enkratno dogajanje v skupini in je ena izmed metod na taboru ali v skupini, lahko se izvaja tudi samostojno.

Trening, tabor, delavnica in skupinsko delo so skupinske metode dela. Značilnosti takšnih skupnih dejavnosti so, da je vrstnik/-ca z vrstniki in da je omogočen prostor, kjer lahko posameznik preizkuša svoje socialne veščine, se jih uči, vadi, ipd. Poznati je treba metode dela v skupini, po katerih lahko tabor, trening, delavnica ali skupina nastane, obstane in se razvija. Zgornji podatki tudi pokažejo, da lahko TSV poteka ob pomoči prostovoljcev.

Z najmanj odstotki (26 odstotkov) se nahaja TSV kot individualno delo. Odstotki se sicer nekoliko razlikujejo med tistimi, ki izvajajo in tistimi, ki ne izvajajo TSV. Tisti, ki TSV izvajajo večkrat vidijo to možnost. Pri tem je potrebno upoštevati še tisto, kar so napisali pod drugo, saj velikokrat govorijo o kombinaciji možnosti. Če pogledamo definicijo socialnih veščin, vidimo, da se socialne veščine pojavljajo takrat, ko sta udeleženi najmanj dve osebi. Tako se zdi vprašljivo, kako naj poteka TSV, kadar sta udeležena le strokovnjak in mladoletnik, gre za hierarhičen odnos. Pri individualnem delu je tudi manj prostora za izkušnje, prakticiranje svojega delovanja. Če je TSV individualno delo, je velika verjetnost, da se TSV zamenja s svetovanjem. Osebne evalvacije in pogovori se lahko dogajajo na delavnicah (govorjenje o izkušnjah) ali na taboru, kjer je prostor tudi za individualne pogovore. Razlika je v tem, da je tak individualni pogovor vpet v drug kontekst, kjer se mladoletnik lahko preverja, išče svoje odgovore preko različnih situacij in ljudi. Ravno tako je vprašljivo individualno srečevanje med mladoletnikom in prostovoljcem. Druženje (beseda, ki se velikokrat uporablja za tak odnos) med mladoletnikom in prostovoljcem ne vsebuje vseh sestavin, ki jih ponuja TSV.

Tako že lahko nekoliko definiramo TSV in se odmaknemo iz območja "TSV je lahko vse". Je metoda, ki se dogaja v mreži vrstnikov in drugih ljudi: prostovoljcev, socialnih delavk/-cev, pedagogov ali drugih, ki so na delavnici, skupini, treningu.

2.7.11 Potrebe za izvajanje

Tabela 2.12: Področja pomanjkanja

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
a. praktičnega znanja	17	57	6	35	23	49
b. teoretičnega znanja	11	36	4	24	15	32

c. prostori	15	50	3	18	18	38
d. več časa namenjenega izvajanju TSV	12	40	9	53	21	45
e. da bi sodišče večkrat izrekalo TSV	1	3	1	6	2	4
f. kader	14	47	5	29	19	40
g. prostovoljci	6	20	3	18	9	19
h. denar	13	43	8	47	21	45
i. izobraževanja	13	43	10	59	23	49
j. navodila	6	20	3	17	9	19
k. strokovna literatura	7	23	4	24	11	23
l. drugo:	2	7	0	0	2	4

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

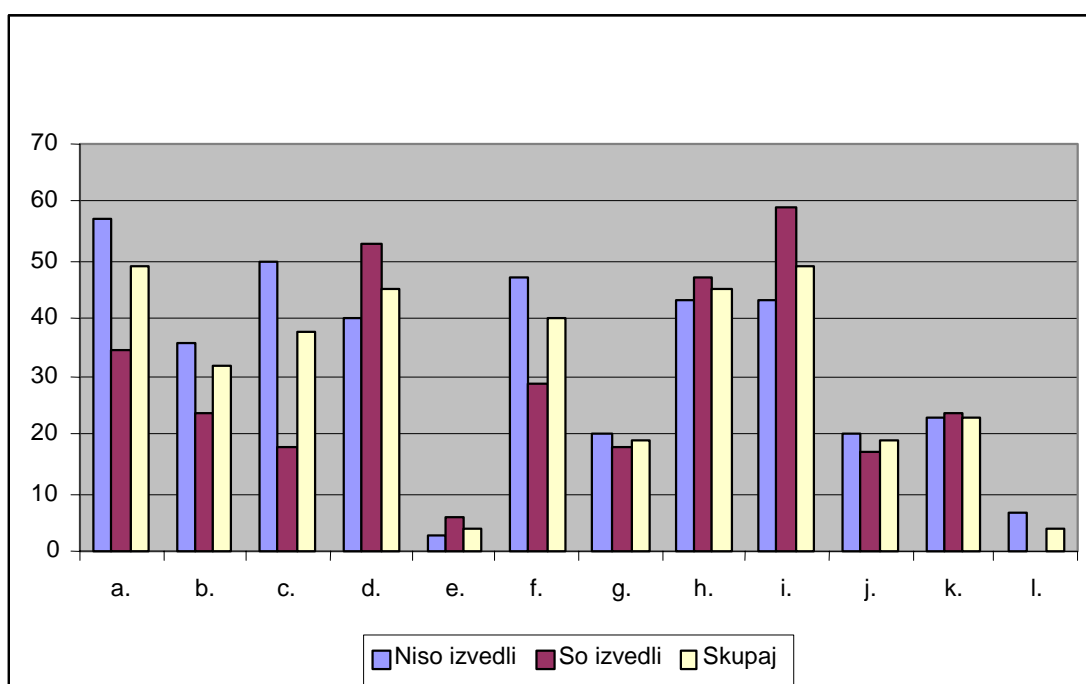
b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Drugo:

- na nivoju države poenotena opredelitev, kaj TSV sploh je, kdo, v kakšnem obsegu in na kakšen način naj ga izvaja;

- sodišče izreče samo, če smo ga pripravljene izvajati.

Slika 2.10: Področja pomanjkanja glede TSV v odstotkih



Pri pregledu in reševanju trenutne situacije v zvezi s TSV vidimo, da bi kar 49 odstotkov socialnih delavk-cev potrebovalo izobraževanje, ravno takšen je tudi odstotek pridobivanja praktičnega znanja, torej strokovnega izkustvenega usposabljanja. Sledijo tehnični izzivi, povezani s pomanjkanjem časa, kadra in denarja. Nekoliko se sicer razlikuje porazdelitev

odstotkov med tistimi, ki izvajajo TSV, in tistimi, ki ga ne. Tisti, ki izvajajo TSV, imajo dovolj kadra, vendar premalo časa in prostora. Pri drugih se kažejo težave, povezane s kadri in prostorom.

Seveda ni dobro spregledati omenjenih opisov, ki so jih anketiranci dopisali sami, ko so govorili o tem, da še vedno ni poenoteno mnenje o tem, kaj TSV sploh je, v kakšnem obsegu in kdo naj ga izvaja ter o tem, da TSV sodišče izreče le v primeru, ko so ga strokovnjaki pripravljene izvajati. Slednje kaže na to, da TSV še ni definiran in opredeljen.

2.7.12 Napotitev v druge organizacije, ki izvajajo TSV

Tabela 2.13: Napotitev v druge organizacije

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
da	11	37	7	41	18	38
ne	17	57	10	59	27	58
ni odgovora	2	7	0	0	2	4
skupaj	30	100	17	100	47	100

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Tako med tistimi, ki izvajajo TSV, kot tistimi, ki ne izvajajo TSV, je več takšnih, ki mladostnika ne napotujejo v druge organizacije (58 odstotkov).

2.7.13 Druge organizacije

Tabela 2.14: Poznavanje drugih organizacij, ki izvajajo TSV

	a) niso izvedli n=30		b) so izvedli n=17		skupaj n=47	
	število	%	število	%	število	%
CPM	8	27	7	41	15	32
PUMi	2	7	1	6	3	6
CSD Kranj	1	3	2	12	3	6
CSDji	1	3	1	6	2	4
Tabor Zabiče	1	3	0	0	1	2

Ambulanta za bolezni odvisnosti	0	0	1	6	1	2
Društvo Izvir Krško	1	3	0	0	1	2
PMD Jarše	1	3	0	0	1	2

a) tisti, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV

b) tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

2.8 Ugotovitve analize vprašalnikov

- Od 62 CSD je na vprašalnik odgovorilo 47 CSD.
- Od 47 CSD jih 30 v letih od 2000 do 2004 ni izvedlo nobenega TSV.
- 17 CSD je izvajalo TSV.
- Analiza vprašalnika je pokazala, da ni večjih odstopanj med tistimi, ki izvajajo TSV, in tistimi, ki ne izvajajo TSV.
- O predstavah TSV so več pisali tisti, ki izvajajo TSV, kot tisti, ki ga ne izvajajo.
- Najbolj enotne so predstave o vsebini TSV, in sicer je TSV razumljen kot učenje socialnih in življenjskih veščin, spremembah sebe in drugih ter s krepitevijo samopodobe.
- Med oblikami izvajanja so anketirani najpogosteje omenili izkustveno učenje v skupini, izkustvene delavnice, mladinske in druge vrste delavnic, izmenjavo mnenj, igre vlog, interaktivne vaje, voden razgovor in interakcije med udeleženci.
- Število izvedenih TSV je bilo po CSD zelo različno, od 1 do 35. V eni organizaciji so izvedli 400 TSV s pripisom, da je TSV del njihovega dela. 10 CSD je v štirih letih izvedlo manj kot 7 TSV.
- Sodišče je TSV kot ukrep izreklo malokrat. Morebitni razlog je v tem, da TSV strokovnjaki niso priporočali, ker ga ne izvajajo.
- Na 43 CSD so ocenili, da imajo potrebo po izvajanju TSV, od tega jih 17 že izvaja TSV.
- Na vprašanje o vlogi socialnega delavca/-ke pri izvajanju TSV so v ospredju nepokroviteljske in vključujoče vloge: sodelovanje, iskanje lastnih rešitev in izkustveno učenje.
- Pri opredelitvi vloge mladostnika so najvišje postavljene vloge, v katerih je mladostnik samoaktiven: dogovarjanje, aktivno iskanje lastnih rešitev, samoreflektiranje lastnega delovanja.
- Obstaja določena razlika v pojmovanju vloge strokovnjaka in udeleženca. Ko strokovnjaki definirajo svojo vlogo na TSV, govorijo o vlogah, ki mladostnika postavljajo

v enakovreden položaj, medtem ko pri definiranju vloge mladostnika visoko opredelijo vloge, v katerih mladostnik ni v enakovrednem položaju.

- Dokaj enotni so bili anketiranci pri opredelitvi socialnih veščin za osebno rabo, ki naj bi jih mladostniki pridobili preko TSV: reševanje lastnih težav, zaupanje vase, vključevanje v družbo. TSV naj gradi na opolnomočenju udeležencev, da bodo pridobili sposobnosti za samostojno definiranje problema in rešitve ter prevzemajo vpliv nad procesom reševanja. To pomeni večjo samostojnost mladostnika, ki mu omogoča prevzemanje odgovornosti.

- Pri socialnih veščinah v odnosu do bližnjih je največkrat omenjeno sklepanje kompromisov in prevzemanje odgovornosti zase. TSV omogoča tiste izkušnje, ki gradijo na enakopravnem položaju udeleženi in so usmerjene v skupnost, vključujejo pa pomembne druge.

- Pri socialnih veščinah širšega družbenega pomena izstopa občutljivost za druge ljudi; TSV naj torej omogoči izkušnje življenja v druge, prepoznavanja čustev in empatije do drugih ter razumevanje situacij, v katerih so drugi.

- Povsem enotni so bili odgovori, da naj bodo na TSV udeleženi tako tisti mladostniki, ki jim je bil izrečen ukrep socialni trening, kot tudi tisti, katerim ukrep ni bil izrečen.

- Največ anketiranih je za način izvajanja izbralo skupinsko delo in izkustveno delo na taboru.

- Pri oceni, kaj bi strokovni delavci potrebovali za dobro izvajanje TSV, je v ospredju potreba po dodatnem izobraževanju in pridobivanju praktičnih izkušenj.

- Izkazalo se je, da tiste organizacije, ki same ne izvajajo TSV, mladostnikov ne napotujejo v druge organizacije in jih tudi slabo poznajo.

2.9 Interpretacija intervjujev (kvalitativna analiza)

2.9.1 Splošni podatki o izvajanju TSV

Vzorec zajema pet strokovnjakov/-inj, ki izvajajo TSV na centru za socialno delo, in pet strokovnjakov/-inj iz drugih organizacij, kjer tudi izvajajo TSV. Intervjuji so bili izvedeni na naslednjih CSD: Ormož, Grosuplje, Koper, Radovljica in Kranj, kjer TSV izvajajo in so bili pripravljeni sodelovati pri intervjuju. Druge organizacije, vključene v kvalitativno analizo, so organizacije, ki imajo drugačen status (društva, javni zavod, zasebni zavod) in ravno tako izvajajo TSV. To so: Društvo Center za pomoč mladim, Društvo Izvir, Društvo za nenasilno komunikacijo, Produkcijška šola in Zavod Albatros.

2.9.1.1 Začetki izvajanja TSV

Shema 2.2: Leto začetka izvajanja

ORGANIZACIJA	LETO ZAČETKA IZVAJANJA TSV
CSD Grosuplje	1999
CSD Koper	2002
CSD Kranj	2000
CSD Ormož	2002
CSD Radovljica	2004
Zavod Albatros	2004
Društvo Center za pomoč mladim	1994
Društvo Izvir	2000
Društvo za nenasilno komunikacijo	2004
Produkcijška šola	1996

Najprej so TSV začeli izvajati na Društvu Center za pomoč mladim, in sicer leta 1994, nato v Produkcijški šoli in CSD Grosuplje. Vsi ostali imajo začetek po letu 2000. Kar tri organizacije so začele z izvajanjem v letu 2004. Ti podatki kažejo, da se je metoda uveljavila šele v zadnjih letih, kljub temu, da se je začelo TSV omenjati že v 90. letih prejšnjega stoletja.

2.9.1.2 Razlogi za začetek izvajanja TSV

Razlogi za začetek izvajanja so različni. Intervjuvanci so največkrat (desetkrat) omenjali razloge, ki se nanašajo na delo strokovnjakov, in razloge, ki se nanašajo na težave mladostnikov. Gre torej za dva vzporedna procesa, eden je delo strokovnjakov na področju dela z mladimi, ki je z novimi metodami dela začelo dobivati nove možnosti, drugačne od "klasičnega" svetovanja, drug je upoštevanje in poznavanje težav mladih, s katerimi so se srečevali strokovnjaki pri svojem delu. V vseh primerih razen enega, so strokovnjaki definirali težave in rešitve skozi oči strokovnjakov, tako da v raziskavi manjkajo razlogi, ki bi jih omenili mladostniki sami, torej povpraševanje mladih o potrebah po TSV.

Med razlogi za začetek izvajanja TSV, ki se nanašajo na delo strokovnjakov, so strokovnjaki omenili, da je nastanek povezan z razvojem prostovoljnega dela in s tem možnostjo drugačnega dela z mladimi, s pomanjkanjem takšnega dela nasploh, s pomočjo mladostnikom na drugačen način, z razvojem izkustvenega dela, torej dela z mladimi preko iger. Omenili so tudi vzpodbudo, ki je prišla od drugod, od direktorice in preko spoznavanja hrvaškega programa. Med razlogi, ki se nanašajo na težave mladostnikov so strokovnjaki trikrat omenjali potrebe, ki so prišle s strani mladostnikov in je bila torej izražena potreba s njihove strani. Sedemkrat so omenili težave, ki so jih strokovnjaki zaznali pri mladostnikih. Te težave so: težave v odnosih, osamljenost, spoznavanje sebe, nemotivacija za svetovanje s strani mladih, pomanjkanje zabave in druženja ter težave mladih, ki se pojavijo s preživljanjem časa na ulici.

Razlogi se torej v prvi vrsti nanašajo na težave mladostnikov, s katerimi so se strokovnjaki srečevali pri svojem delu in nato iskali rešitve nanje. V enem izmed intervjujev so rekli sledeče: *"Sami smo imeli to željo, da predstavimo neke teme mladostnikom na njim dostopen način v obliki iger."* Podobnih izjav, iz katerih je razbrati, da je nastanek TSV povezan z izhajanjem iz potreb, ki so jih definirali strokovnjaki, je veliko. Omenjali so torej pozitivne rešitve, ki jih prinese izvajanje TSV: mladostnik se lahko sooča sam s sabo in išče zadovoljstva v življenju, TSV predstavlja organiziran način preživljanja prostega časa, tako se mladi lahko družijo z vrstniki, pri tem pa se mladi srečujejo s prijetnimi izkušnjami. TSV nudi psihosocialno pomoč otrokom v dobi odraščanja in učenje socialnih veščin. Eden izmed intervjuvanih je dejal: *"Drugi razlog je to, da imajo mladostniki, ki so*

tukaj, običajno na tem področju največ težav v socialni integraciji, delo na socialnih veščinah jim lahko pomaga.”

Velikokrat so omenjene izkušnje s skupinskim delom, ki so ga izvajali že prej. Ocenili so, da je takšno delo ustrezno za populacijo mladostnikov: *“Kolegice na področju mladostnikov, smo imele nekaj izkušenj s področja dela s skupino. Izkušnje so pokazale, da je to zelo dober način pomoči mladoletniku”*. Predhodne izkušnje s skupinskim delom so strokovnjaki omenili petkrat.

Nekaj razlogov se nanaša tudi na same možnosti izvajanja TSV, ki so se pokazale s spremembami Kazenskega zakonika, ki so nastale leta 1994, ko so bile uzakonjene možnosti alternativnega obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Ti razlogi so bili omenjeni štirikrat. Poleg omenjenih zakonskih možnosti in spremembe zakonodaje so intervjuvanci omenili, da je TSV dober ukrep.

Dvakrat so intervjuvanci govorili tudi o razlogih, ki so se pokazali v okolju. Na področju Posavja je bilo pomanjkanje organizacij za mlade, v drugem intervjuju pa so omenili, da je na razvoj TSV vplival tudi razvoj Mladinskega centra.

2.9.1.3 Pogostost izvajanja TSV

Shema 2.3: Pogostost izvajanja TSV

ORGANIZACIJA	POGOSTOST IZVAJANJA
CSD Grosuplje	2x letno vikend tabor + 6x letno delavnice + piknik na koncu + spoznavni dan
CSD Koper	1x mesečna sobota, tri ure
CSD Kranj	1x tedensko, 2 šolski uri, 15 srečanj + zaključno dnevno srečanje
CSD Ormož	1x tedensko, 1,5 ure, 10 srečanj
CSD Radovljica	1x tedensko, 15 srečanj
Zavod Albatros	1x tedensko, 3 ure, od septembra do decembra
Društvo Center za pomoč mladim	5x letno vikend tabor + 1x letno tedenski tabor
Društvo Izvir	1x tedensko, 1,5 ure od oktobra do junija
Društvo za nenasilno komunikacijo	1x tedensko, 2 uri, 3 mesece + 3 mesece neobvezno
Produkcijška šola	1x tedensko, 2 uri, celo šolsko leto

V šestih organizacijah izvajajo TSV enkrat na teden in imajo od 10 do 15 srečanj, v dveh primerih je teh srečanj več in potekajo celo šolsko leto.

CSD Grosuplje in Društvo Center za pomoč mladim imata tudi drugačno obliko izvajanja TSV, in sicer v obliki tabora. Tabore izvajata med vikendi, potekajo od petka do nedelje. Mladi so v TSV vključeni 36 ur. Društvo Center za pomoč mladim izvaja tudi poletni enotedenski tabor, v katerega so mladi vključeni 72 ur.

2.9.1.4 Oblike izvajanja TSV

Shema 2.4: Oblike izvajanja TSV

ORGANIZACIJA	OBLIKA IZVAJANJA
CSD Grosuplje	večinoma skupinsko (delavnice, tabori), tudi individualno
CSD Koper	skupinsko (strokovna tematska predavanja, diskusije, interakcijske igre), tudi individualno, če v skupini se pokaže potreba
CSD Kranj	skupinsko: (delavnice: igre, predloge, pogovori), tudi individualno
CSD Ormož	skupinsko: (delavnice: igre, risanje, poslušanje zgodb, pogovor, pisanje)
CSD Radovljica	skupinsko (predloge in pogovor), individualno v nadaljevanju
Zavod Albatros	skupinsko: (delavnica: igre vlog, socialne igre, pogovori, izražanje preko medijev)
Društvo Center za pomoč mladim	skupinsko (tabori: izkustveno delo v skupnosti, delavnice)
Društvo Izvir	skupinsko (delavnice, tabor)
Društvo za nenasilno komunikacijo	skupinsko (predavanja, delavnice: 12 predavanj, 12 poglobljenih srečanj o lastni izkušnji)
Produksijska šola	skupinsko (delavnice: sprostitevna igra, uvod v temo, glavna igra, diskusija, evalvacija)

Pojavile so se štiri oblike izvajanja TSV:

- skupinsko delo (3);
- delavnice (8);
- individualno delo (4);
- tabori (2).

Pogled v shemo nam pove, da so delavnice in tabori vedno definirani tudi kot skupinsko delo, ni pa vsako skupinsko delo tudi delavnica ali tabor. Izvaja se še v drugačnih oblikah, največkrat kot interakcijske igre in predavanja.

Individualno delo je v dveh primerih povezano s skupinskim delom in je dopolnjujoča oblika za mladostnike, ki se udeležujejo oz. so se udeleževali skupine. Na dveh CSD izvajajo TSV tudi individualno z mladimi, ki so se sami tako odločili. Ti mladi so obravnavani samo individualno in niso vključeni v skupinsko delo. Razliko med svetovanjem in TSV razloži ena od strokovnjakinj: *“Od svetovalnega dela se delo na socialnih veščinah razlikuje po tem, da gre za krepitev socialnih veščin, tako da je vsak pogovor z mladostnikom vezan na krepitev ene od socialnih veščin.”* V obeh primerih sta strokovnjakinji omenili, da z mladimi delata tako, da uporabljata igre oz. vaje, ki se *“tičejo konkretno mladostnikovega življenja”*. Ena izmed njiju dodaja: *“Moja izkušnja je, da je to veliko bolj učinkovito v skupini.”*

Največkrat se kot oblika izvajanja TSV pojavi delavnica. Delavniški način dela omogoča izkustveno učenje, saj vsak udeleženec lahko reflektira svoje izkušnje, ki si jih pridobi preko različnih iger. Delavnica je torej oblika dela, ki zajema učenje celotne osebnosti, saj vspodbuja notranjo motivacijo, mišljenje, čustva in vedenje vsakega udeleženca.

2.9.1.5 Prostor izvajanja

Shema 2.5: Prostor izvajanja

ORGANIZACIJA	PROSTOR IZVAJANJA
CSD Grosuplje	delavnice na CSD ali sodelovanje z drugimi (npr. društvom Groš), tabori v različnih krajih po Sloveniji, ki niso v mestih
CSD Koper	na CSD
CSD Kranj	na CSD ali v mladinskem centru
CSD Ormož	na srednji šoli
CSD Radovljica	na CSD
Zavod Albatros	v prostorih Svetovalnice Fužine
Društvo Center za pomoč mladim	v različnih krajih izven mest
Društvo Izvir	v prostorih društva
Društvo za nenasilno komunikacijo	v prostorih društva
Produkcijška šola	v šoli in na terenu

Največkrat se TSV izvaja v prostorih CSD oz. na sedežu društva. Mnogi intervjuvanci so se nekoliko pritoževali nad prostori, v katerih izvajajo TSV, zaradi njihove neustreznosti. Večinoma je prostor premajhen. Tako si na enem CSD občasno pomagajo s prostori v Mladinskem centru, drugje v šoli, v eni organizaciji si prostore sposojajo v Svetovalnici Fužine. Tam, kjer izvajajo tabore, gre za najem večje hiše ali počitniških domov. TSV poteka tudi tako, da se mladi učijo konkretnih veščin z obiskovanjem raznih organizacij.

Iz povedanega lahko sklepamo, da so možnosti za izvajanje TSV različne. Poleg izrabe prostorov v sami organizaciji se lahko izvajalci povežejo z drugimi organizacijami, kjer lahko najamejo prostor ali se dogovorijo za kakšno drugačno sodelovanje. Gotovo je vredno razmisliti, kakšen naj bo prostor za izvajanje, da bo mladim privlačen, zapolnjen s kreativnostjo mladih in tak, da mlade ne bo postavljaj v stereotipen položaj ranljive skupine. Takšni prostori so npr. sejne sobe in drugi uradni prostori, ki so označeni z birokracijo.

2.9.2 Udeleženci in izvajalci TSV

2.9.2.1 Udeleženci TSV

Shema 2.6: Udeleženci glede na izrečen vzgojni ukrep

ORGANIZACIJA	UDELEŽENCI
CSD Grosuplje	Še nobenemu ni bil izrečen ukrep socialni trening, mladi so v obravnavi zaradi kaznivega dejanja. (tabor: 20 mladih, 10 prostovoljcev)
CSD Koper	Mladi z ukrepom socialni trening in mladi brez ukrepa.
CSD Kranj	Mladi z ukrepom socialni trening in mladi brez ukrepa. (največ 15 mladih)
CSD Ormož	Ni mladih, ki bi imeli izrečen ukrep socialni trening. (do 15 mladih)
CSD Radovljica	Večinoma mladi z izrečenim ukrepom socialni trening. (3 vzgojni ukrep socialni trening, 1 dekle iz rejništva, 1 prostovoljka)
Zavod Albatros	Večinoma mladi z izrečenim ukrepom socialni trening. Mlade napotijo tudi CSD in brez ukrepa. (7 vzgojni ukrep, 2 napotili CSD, 2 prijatelja od

	tistih, ki hodijo – prideta občasno)
Društvo Center za pomoč mladim	Mladi z ukrepom socialni trening in mladi brez ukrepa. (16 mladih na taboru)
Društvo Izvir	Ni mladih, ki bi jim bil izrečen ukrep. (15 mladih)
Društvo za nenasilno komunikacijo	Ljudje, ki imajo izrečen kazenski ukrep socialni trening.
Produkcijška šola	Ni mladih z izrečenim kazenskim ukrepom socialni trening. (največ 12 mladih)

Ko so strokovnjaki govorili o udeležencih, so največkrat (devetkrat) omenili sodni ukrep. V šestih primerih so govorili o udeležencih, ki imajo izrečen ukrep socialni trening, enkrat pa tudi o udeležencih, ki jim je izrečen strožji nadzor organa socialnega varstva, in o storilcih, katerim je izrečen ukrep “odprava škode v odloženem pregonu”.

Intervjuji so pokazali, da so udeleženci največkrat že vključeni v druge storitve ali druge organizacije, kot so: CSD, vzgojni zavodi, produkcijska šola in druge. Dvakrat so omenili tudi udeležence iz okoliških šol.

Udeležence so uvrščali tudi glede na njihove težave. Pojavljajo se tako mladi s težavami kot takšni brez težav. Intervjuji so pokazali, da je na TSV veliko med seboj različnih mladih. Le v treh organizacijah delajo izključno z mladimi, ki so zaradi težav v obravnavi ali jim je bil izrečen sodni ukrep. Povsod drugje so udeleženci veliko bolj mešani. V Društvu za nenasilno komunikacijo so poudarili, da je udeležena specifična skupina moških, ki so storilci kaznivih dejanj povezanih z nasiljem. Poudarili so, da se glede na težave zaupanje med udeleženci lažje vzpostavi, če so udeleženi samo ljudje z isto težavo. V drugi organizaciji je omenjena “ozkost” TSV: *“Mi smo prijavi TSV zelo ozko, in sicer za dve specifični skupini, za mladostnike, ki jim je bil izrečen ukrep udeležiti se socialnega treninga in mlade, ki jih napotijo CSD po nekih svojih kriterijih.”* V prvem primeru je odločitev za specifično populacijo dobro strokovno premišljena in je plod dolgotrajnega dela na tem področju. V drugem primeru gre bolj za odločitev izvajalcev TSV brez posebnega strokovnega ozadja.

V ostalih organizacijah so udeleženci mešani in sicer takšni, ki imajo težave ali izrečen ukrep, in takšni, ki hodijo v redne šole, se zanimajo za skupinsko delo oz. TSV in so se

nanj prijavili zaradi lastnega interesa, ne da bi bili tja napoteni. Od teh organizacij dve ne izvajata TSV z mladimi, ne da je bili tja. Ideja o delu z mladimi, ki jim je bil izrečen ukrep, se še razvija. Tudi pri njiju gre za različno populacijo mladih, torej za mlade z več ali manj težavami.

Dva intervjuvanca sta dejala, da so leta edina omejitev. Ena organizacija v TSV vključuje tudi Rome, kjer gre ravno tako za mešanje romskih otrok z ostalimi udeleženci TSV, ki poteka v obliki tabora ali drugih aktivnosti.

2.9.2.2 Način pridobivanja udeležencev

Intervjuvanci, ki prihajajo iz CSD, v TSV vključujejo svoje uporabnike in tudi mlade, ki pri njih niso obravnavani. Omenili so, da vzpostavijo stik z mladimi ali starši, ki so uporabniki na CSD, enkrat so omenili tudi navezavo stika z mladimi, ki imajo učne težave. Z mladimi iz CSD navezujeta stike tudi dve drugi organizaciji.

Sedemkrat so intervjuvanci govorili o promociji in pridobivanju udeležencev na način promoviranja. Promocija poteka z objavo člankov, ponudbo na šoli in drugimi načini promoviranja, dvakrat so omenili tudi promocijo "od ust do ust". Na enem CSD je TSV vključen v šolo v obvezne izbirne vsebine. Na drugem CSD mlade pridobivajo tako, da vabila pošiljajo drugim organizacijam: *"Vabimo vse srednješolce, pošljemo tudi na Ljudsko univerzo, poleg tega še strokovnim delavcem CSD in šol."*

Eden izmed ključnih momentov za boljše izvajanje TSV je torej promoviranje, ki je lahko tudi odgovor na težave, s katerimi se srečujejo nekatere organizacije, ki nimajo dovolj mladih, da bi TSV sploh lahko izvedli. To so tiste organizacije, kjer je sodišče izreklo ukrep udeležbe na TSV le majhnemu številu mladih.

Pri načinu pridobivanja udeležencev so intervjuvanci govorili tudi o navezovanju z drugimi vladnimi in nevladnimi organizacijami, enkrat je bilo omenjeno sodelovanje s sodiščem. Intervjuvanci, ki prihajajo iz drugih organizacij (razen CSD) so omenili navezavo stikov z njihovimi uporabniki.

2.9.2.3 Prostovoljnost udeležbe

Intervjuvanci so največkrat omenili, da se udeleženci za udeležbo na TSV odločijo na podlagi prostovoljne odločitve. V nekaterih primerih so temu dodali še dodatno spodbudo. Z mladimi predhodno vzpostavijo stik, organizirajo priprave na TSV in posredujejo osnovne informacije, ki udeležencem pomagajo razumeti, kaj TSV je. Tako lahko udeleženci zase najdejo možnosti in se lažje odločijo za vključitev. Enkrat je bilo omenjeno, da strokovni delavci motivirajo mlade preko staršev. Vprašanje je, ali takšna motivacija prispeva k odločitvi udeležencev ali pa je to bolj prisila, ki jo poleg strokovnjakov izvajajo nad mladimi še starši. Izvajalci so povedali, da takšni mladi niso radi obiskovali TSV. Za posameznikovo spoznavanje sebe in drugih ter za spreminjanje svojega položaja je pomembno, da obstaja lastna, prostovoljna odločitev oz. želja.

Strokovnjaki menijo, da prisilo, ki jo prinaša vzgojni ukrep, lahko delno omilimo, če se pred začetkom izvajanja TSV pogovorimo s posameznikom in nanj prenesemo odločitev za vključitev. Kar dobro pokaže naslednji stavek: *“Tisti mladi, katere pošiljajo različne institucije, se dostikrat ne odločajo na podlagi lastne volje, čeprav se na nek način morajo odločiti, saj pridejo na tabor, za kar je potreben določen napor. Vsekakor z mladimi vzpostavimo stik pred treningom, tako da mu razložimo, kaj sploh TSV je in tudi povemo, da je na treningu njegovo/njeno počutje odvisno od njega/nje in na ta način prenesemo odločitev nanj/nanjo.”*

Štirikrat so intervjuvanci govorili o obveznosti udeležbe. Obveznost udeležbe pomeni neprostovoljnost s strani mladih za vključitev v TSV, to se dogaja, kadar gre za ukrep sodišča, za prisilo staršev ali obveznost programa v šoli. Vsekakor je potrebno omeniti, da način vstopa v TSV vpliva na sodelovanje udeležencev pri diskusijah, igrah. Še posebej je problematičen naslednji citat: *“Na začetku povemo, da gre za ukrep sodišča, da imajo formalno obvezo, da prihajajo in da to ni neka opcija, ampak ukrep.”* Tak negativni začetni odnos lahko vpliva na potek celotnega TSV in osebno motivacijo udeležencev.

Po drugi strani se nekateri intervjuvanci zavedajo takšne problematične začetne pozicije in zato dodajajo: *“Ne morejo izbirati, lahko pa izbirajo vsebino.”* Neprostovoljnost udeležbe

na začetku se prej nekoliko izgubi s prostovoljnostjo izbire vsebin, ki jo dobijo udeleženci na TSV.

2.9.2.4 Starost udeležencev

Shema 2.7: Starost udeležencev

ORGANIZACIJA	STAROST UDELEŽENCEV
CSD Grosuplje	od 7 do 20 let
CSD Koper	od 15 do 20 let + prostovoljci študentje
CSD Kranj	od 15 do 20 let
CSD Ormož	dijaki 2. letnikov
CSD Radovljica	16,17,18 let
Zavod Albatros	od 14 do 18 let, kot je v Kazenskem zakoniku
Društvo Center za pomoč mladim	od 15 do 20 let
Društvo Izvir	od 14 do 19 let
Društvo za nenasilno komunikacijo	ni pomembno
Produkcijška šola	od 15 do 18 let

V osmih organizacijah izvajajo TSV z mladimi, ki spadajo v srednješolsko populacijo od 14 do 20 let. V treh primerih je udeležba omejena na starost do 18 let, na CSD Ormož delajo le z dijaki 2. letnika srednje šole.

Posebej izstopata CSD Grosuplje, kjer delajo z zelo različno populacijo od 7 do 20 let (delo poteka različno z različnimi starostnimi skupinami, starejši dobivajo posebne naloge in se udeležujejo tudi tematskih delavnic, medtem ko so mlajši udeleženci v različnih dejavnostih), in Društvo za nenasilno komunikacijo, kjer udeležence TSV opredelijo glede na njihovo težavo (nasilje nad žensko) in ne na podlagi let.

2.9.2.5 Vloga udeležencev

Osemnajstkrat so strokovnjaki govorili o takšnih vlogah, za katere lahko rečemo, da so delno aktivne. Te so: izbira naslovov delavnic, možnost priprave delavnic, predlaganje o načinu dela in temi, sodelovanje pri igrah in osebni angažma. Največkrat je omenjeno aktivno sodelovanje na delavnicah.

Izbira naslovov delavnic, možnost priprave in predlaganje teme delavnic so vloge, v katerih so udeleženci aktivni le v toliko, da se za nekaj odločijo, pokažejo svojo samoiniciativo, vendar pa niso v vlogi izvajalcev, kjer bi samoiniciativnost tudi uporabili. Ostanejo v vlogi udeležencev na delavnici. Eden izmed strokovnjakov je povedal: *“Mi se trudimo, da na skupini vzpostavimo ustrezno klimo, da vsi aktivno sodelujejo, da sodelujejo v interakcijskih vajah, pri izdelavi plakatov in drugih stvareh, ki jih delamo, in da izrazijo svoje potrebe.”* Gre torej za aktivno sodelovanje in ne aktivno vodenje. Pri aktivnem sodelovanju je potrebno, da je udeleženec aktiven, vendar pri svojem delu voden in usmerjen.

Štirinajstkrat so se pojavile takšne vloge udeležencev, ki jih lahko uvrstimo pod aktivne vloge udeležencev: skrb za hišo, pospravljanje, priprava obrokov, vodenje diskusij na delavnici, izdelovanje plakatov, delitev vlog v skupnosti, izvedba iger, samoevalvacija in priprava. Največkrat (štirikrat) pa so izvajalci omenili delo v malih skupinah.

Razvrščanje v sklope (v aktivno, delno aktivno in pasivno vlogo) ni enostavno, saj se včasih zgodi, da ne vemo, kako izvajalci določeno aktivnost izvajajo. Tako npr. pri izdelavi plakata, ki je bil večkrat omenjen, ne vemo, kako delo poteka. Izdelava plakata lahko udeležencem pušča veliko svobode pri svoji obliki in podobi, in zato sem tovrstno dejavnost uvrstila med aktivne vloge. Lahko pa ravno nasprotno udeleženci dobijo točno določena navodila, sheme, po katerih naredijo plakat. Vsekakor bi bilo potrebno raziskati, kakšna navodila dobijo udeleženci za izdelavo plakata. Iz enega intervjuja je razbrati, da udeleženci izdelajo plakat samoiniciativno ob prihodu na tabor, čeprav je način dela že znan. Težje je uvrstiti tudi vlogo, ki jo udeleženci prevzamejo z *“delom v malih skupinah”*, kjer se ravno tako ne ve, za kakšno vrsto vodenja gre; ali udeleženci dobijo natančna navodila, ki jih izpolnjujejo, ali gre za samokreativnost v mali skupini in delajo le-ti brez posebnih usmeritev, navodil. Vsekakor udeležence v slednjem primeru v aktivno vlogo postavlja že dejstvo, da so v skupini brez izvajalcev.

Nekateri izvajajo TSV na način, da celoten TSV izvajajo tako, da so vloge izvajalcev in udeležencev enake, oboji prevzemajo dela, kot so: skrb za hišo, pospravljanje, priprava obrokov, izdelava plakata in pravil ter vodenje diskusij na delavnici. Vse aktivnosti se

delijo. Izvajalci torej nimajo privilegiranega položaja. Prevzemanje aktivne vloge se kaže preko naslednje izjave: *“Velikokrat imajo nalogo, da vodijo diskusijo, npr. po filmu.”*

V osmih primerih so udeleženci postavljeni v pasivno vlogo, kjer so porabniki programov oz. izpolnjujejo zahteve izvajalcev. Udeleženci prevzemajo pasivno vlogo pri določenih delih TSV, ne pa pri celotnem izvajanju. Nekateri so govorili o aktivni ali delno aktivni vlogi udeležencev, zraven še o določenem delu, pri katerih gre za pasivno vlogo. Na primer: *“Vodje jih usmerjamo, vodimo, tako da so aktivni. Rešujejo delovne liste, izdelujejo plakate ipd.”*

Posebej izstopa vloga, v kateri so udeleženci tisti, ki morajo izpolnjevati pravila, pravice in obveznosti. Gre za izrazito pasivno pozicijo tistih, ki naloge le izpolnjujejo: *“Ko pridejo, morajo opraviti prvi razgovor, v katerem se jim razložijo pravila, pravice in obveznosti.”* Tako definirana vloga v veliki meri odvzema moč posamezniku, posameznik ne sodeluje pri definiranju pravil, pravic in obveznosti in se posledično ne čuti pripadnega. Ravno tako je za nastanek dobrega skupinskega dela nujno potrebno, da se dogovori oblikujejo v skupini med samim potekom TSV. Nekateri izvajalci namreč navajajo, da se z udeleženci posamično sestanejo pred TSV in jim že vnaprej povedo kakšna so pravila. Takšen odvzem moči uporabnikom lahko velikokrat zasledimo v raznih institucijah, kjer veljajo vnaprej pripravljena pravila, ki se jih morajo posamezniki držati, v nasprotnem primeru jih čaka kazen.

2.9.2.6 Način ugotavljanja želja, idej in potreb udeležencev

Želje oz. potrebe v devetih primerih raziskujejo na začetku TSV: na uvodnem sestanku, na začetku tabora ali na začetku drugačnih izvajanj TSV, kjer ponavadi poteka raziskovanje pričakovanj udeležencev in tudi osmišljanje pričakovanj. Strokovnjaki so tudi povedali, da TSV izhaja iz potreb udeležencev, tako da na delavnicah ali ob koncu leta preverjajo njihove želje in jih upoštevajo v tolikšni meri, kolikor smiselno spadajo v okvir TSV.

Raziskovanju želja in pričakovanj običajno sledi razprava. Lahko se zgodi, da se pričakovanja nanašajo le na želje po aktivnostih, ki ne vključujejo dela na medosebnih odnosih (letenje z balonom, ogledi filmov, adrenalinski športi). Takrat je potrebno razviti

razpravo o tem, kaj TSV sploh je. Lahko pa so predlogi še eden izmed dogodkov na TSV, ki se lahko uresničijo. To pokaže tudi naslednji citat: *“Prvi dan na treningu imamo po krajšem sklopu spoznavnih iger raziskovanje pričakovanj, ki jih poskušamo smiselno vklopiti v trening seveda v mejah zmogljivosti prostora, časa in materiala. Vsekakor skupaj osmislimo, kako in na kakšen način lahko naredimo trening.”* Potrebno je, da so izvajalci pri pregledu pričakovanj čim bolj odprti, da resnično pretehtajo pričakovanja z vednostjo, da TSV delajo skupaj. Tudi če gre za želje, ki ne spadajo v okvir TSV, je potrebno razmisliti, kako jih vključiti. Izvajalci morajo biti fleksibilni, čeprav se odpovejo nekemu delu programa, ki so ga že vnaprej pripravili. Osmišljanju želja na način, da pozitivno osmislijo njim sprejemljive želje, negativno pa želje, ki se jim ne zdijo sprejemljive, je manipulacija, ki jo izvajajo strokovnjaki.

Zelo izključujoča je kategorija, kjer o željah mladih odločajo drugi in ne mladi sami. Tak odnos imenujemo pokroviteljski odnos do uporabnikov, ker predpostavlja, da mladi sami niso kompetentni govoriti o svojih željah, temveč o njih odločajo samo odrasli, po možnosti strokovnjaki. V intervjujih so omenjali, da se izvajalci pred TSV srečajo s strokovnimi delavci, ki podajo socialno anamnezo, saj vedo, kaj so potrebe udeležencev in tudi predvidevajo, da mladi nimajo želja. Enkrat so omenili tudi, da se na TSV upoštevajo želje staršev in ne mladih, kar potrjuje naslednji citat: *“Jaz imam nek okvir, ker če bi samo njihove želje upoštevali, potem bi ves čas gledali filme oz. ne bi nič delali. Mislim, da je to stvar strokovnih delavcev. Mi vemo, kaj oni rabijo.”* Gotovo to niso predpostavke, ki bi pripomogle k aktivnemu učenju mladih, samoiniciativnosti in samoreflektiranju, saj jim je odvzeta moč za lastno mišljenje in pozitivne povratne informacije.

Kritično je potrebno pristopiti tudi k temu, da mladi nimajo želja. Kljub temu, da živimo v času, v katerem sociologi ugotavljajo večjo pasivnost mladih, slednje ne more biti izgovor za to, da strokovnjaki prenehajo iskati načine, kako zainteresirati mlade in jih vzpodbuditi k razmišljanju o lastnih željah in potrebah. TSV je namenjen posameznikovemu spoznavanju samega sebe in drugih ter tematikam in dejavnostim, ki so uporabne v vsakdanjem življenju. TSV ni namenjen nekim abstraktnim temam, ki niso povezane z vsakdanjim življenjem. Po definiciji človeka kot socialnega bitja je vsak človek bolj ali manj zainteresiran za svoje delovanje in spoznavanje drugih ljudi. *“Raziskovanje samega sebe in drugih je trajna sestavina človekovega življenja”* (Ule, 2004: 16).

Dvakrat se v intervjujih pojavi neupoštevanje želja, enkrat jih izvajalci sicer raziskujejo, vendar jih ne upoštevajo, drugič želje sploh ne raziskujejo. V prvem primeru se lahko zgodi, da udeležencem hitro pade motivacija za kakršnokoli nadaljnje sodelovanje, saj njihove besede niso upoštevane oz. je vseeno kaj povedo. V drugem primeru tvegamo, da se mladi ne identificirajo z vsebinami in potekom TSV in je zato tudi vseeno, kaj in kako nekaj počnejo.

2.9.2.7 Vpliv na potek in pravila

Udeleženci v veliki meri vplivajo na potek TSV, čeprav so izvajalci kar trikrat omenili, da udeleženci nimajo vpliva, ker so delavnice fiksne in ker udeleženci nimajo želje po vplivu. Vpliv na potek TSV se kaže preko samoiniciativnosti s predlogi in izvedbo, s predlaganjem tem, možnostjo sooblikovanja programa in izbiro iger. Glede na ideje udeležencev lahko pride do spremembe programa, udeleženci tudi lahko izbirajo med tem, ali se bodo posamezne dejavnosti udeležili ali ne.

Nekateri menijo, da je vpliv zagotovljen že s tem, da imajo mladi možnost udeležbe in predlaganja teme. Vendar možnost predlaganja še ne predpostavlja aktivnosti, ki predlogu sledijo in v katerih bi se vpliv lahko udejanjil.

Udeležence najbolj postavlja v aktivni položaj kreatorjev TSV samoiniciativnost pri predlaganju in izvedbi. Da pride do samoiniciativnosti s strani udeležencev je gotovo potrebno vzpostaviti dober stik med vsemi, možnost vplivanja na pravila in ustvarjati kreativni prostor za vsakega posameznika, kar je odvisno od vodenja in strokovnega ozadja TSV.

Ko so intervjuvanci govorili o pravilih, so največkrat omenjali splošna pravila, ki veljajo za skupinsko delo in jih je možno najti v literaturi. Ta so velikokrat izpostavljena na prvi delavnici oz. ob nastanku skupine. Pripomorejo k temu, da se hitreje vzpostavi takšno okolje, ozračje, v katerem lahko udeleženci zaupajo, sprejemajo drugačnost, se začnejo pogovarjati in sodelovati.

Takšna previla so:

- to, kar se pogovarjamo ostane med nami;

- vse, kar povemo, je prav;
- ko jaz govorim, me drugi poslušajo in jaz poslušam druge;
- vse rešujemo s pogovorom;
- sodelovanje;
- dobrovoljnost;
- jaz sem v redu, ti si v redu;
- spoštovanje, neprekinjanje in nežaljenje drugega;
- možnost umika.

Zgoraj napisan nabor pravil je lahko koristen pripomoček za izvajalce, ki že izvajajo skupinsko delo, in takšne, ki ga bodo šele začeli izvajati.

Izvajalci povezujejo vpliv na pravila z načinom, kako ta pravila nastajajo: preko izkušnje, pogovora, s postavitvijo pravil preko iger, s skupnim osmišljanjem pravil, evalviranjem postavljenih pravil, sprotnim dogovarjanjem pravil, vplivanjem na pravila s pogajanjem. Dvakrat je bilo tudi omenjeno, da udeleženci postavijo svoja pravila. Najdemo še strokovni namig, zakaj je dobro, da udeleženci vplivajo na pravila: *“So akterji, oblikujejo stvari, ker tako potem upoštevajo svoja pravila in se jih držijo.”*

Štirikrat so intervjuvanci govorili o pravilih, ki so vnaprej postavljena: ni vpliva na pravila, ker je TSV del šole, ni zapovedi in prepovedi, s pravili ni težav ter na skupini in okrog Centra se trave ne kadi.

Da na pravila ni vpliva, ker je TSV del šole, so omenili v eni organizaciji, kjer se TSV izvaja v sklopu šolskega dela: *“Če jim jaz dovolim, da lahko vplivajo na pravila, potem oni dobijo občutek, da lahko vplivajo na pravila nasploh v šoli.”* Nekateri izvajalci trdijo, da na pravila ni vpliva, ker z njihovim spoštovanjem še nikoli ni bilo težav. Takšno trditev lahko postavimo pod vprašaj, ker je mogoče tudi, da mladi pravil ne kršijo zaradi avtoritarnih odnosov.

Pravilo “na skupini in okrog Centra se trave ne kadi” je specifično pravilo, ki ga je izpostavila ena organizacija. Vsekakor se zdi, da bi bilo dobro, da bi to pravilo nastalo v sodelovanju z udeleženci. Takšna pravila, ki so vnaprej postavljena, so velikokrat kršena in sankcionirana, kar ima vpliv na skupinsko dinamiko in potek TSV. Potrditev takšnemu

ravnanju je tudi naslednji stavek: *“Potem so enkrat kršili, so si izmenjevali papirčke pod mizo, midve sva potem enemu od njih rekli za pravilo in je bil zelo užaljen, rekoč, da je skrival zato, ker je vedel, da medve tega ne tolerirava.”*

2.9.2.8 Vključenost udeležencev v faze TSV

Shema 2.8: Vključenost udeležencev v faze TSV

ORGANIZACIJA	VKLJUČENOST UDELEŽENCEV
CSD Grosuplje	deloma v priprave, izvedbo in evalvacijo
CSD Koper	deloma v priprave, izvedbo in evalvacijo
CSD Kranj	v izvedbo in evalvacijo
CSD Ormož	v izvedbo in evalvacijo
CSD Radovljica	v izvedbo in evalvacijo
Zavod Albatros	v izvedbo in evalvacijo
Društvo Center za pomoč mladim	deloma v priprave (TSV2), izvedbo in evalvacijo
Društvo Izvir	v izvedbo in evalvacijo
Društvo za nenasilno komunikacijo	v izvedbo in evalvacijo
Produkcijška šola	deloma v priprave, izvedbo in evalvacijo

V štirih organizacijah so udeleženci vključeni v vse faze programa, od tega so v priprave vključeni deloma. V vseh ostalih organizacijah so udeleženci vključeni v izvedbo in evalvacijo. Pri tem je potrebno upoštevati, da je evalvacija* namenjena evalviranju posameznikovega počutja in idej za naprej.

2.9.2.9 Pričakovanja do udeležencev

Največ pričakovanj izvajalcev se nanaša na vzpodbujanje aktivne udeležnosti mladih: *“Naša pričakovanja so zelo široka. Želimo si, da prihajajo, da poskušajo iz tega okvirja, ki jim ga na nek način damo, narediti največ, kar zmorejo.”* Aktivna udeležnost je pogosto vzpostavljena preko sodelovanja, kar je tudi ena izmed najpogosteje omenjenih postavk pri aktivnem državljanstvu in demokratičnem delovanju. Izvajalci so govorili o naslednjih pričakovanjih, ki vzpodbujajo aktivno udeležnost: izmenjavanje povratnih informacij,

* Termin evalviranje strokovnjaki uporabljajo za samoocenitev posameznikovega delovanja, v strokovni literaturi je termin nadomeščen z refleksijo.

vplivanje na cilje delavnice, odprtost do drugih in sodelovanje, ki je bilo največkrat omenjeno.

Desetkrat so izvajalci omenili tudi pričakovanja, ki se nanašajo na izpolnjevanje, kot so: prihajanje, dežurstva in kuhanje, prisotnost na delavnicah, da se udeleženci držijo pravil in da na taboru ni alkohola in drog. Pričakovanja, ki se nanašajo na izpolnjevanje pravil, so pogosto postavljena kot zahteve.

Nekaj je tudi pričakovanj izvajalcev do udeležencev, ki se nanašajo na spremembo pri udeležencih. Udeleženci naj se na TSV učijo: sprejemati čustva in jih izražati, sprejemati druge, navezovati stike z drugimi, preprečevati svoje težave, zmanjšati nasilje in spoznati, da je možno boljše živeti.

Nekateri izvajalci do mladih nimajo pričakovanj, ker jih že vnaprej stigmatizirajo. Predpostavljajo, da mladi iz določenih socialnih skupin niso zmožni biti ustvarjalni in nimajo potencialov, ki bi vodili v uspeh.

2.9.2.10 Izvajalci TSV

Shema 2.9: Izvajalci TSV

ORGANIZACIJA	IZVAJALCI
CSD Grosuplje	2 zaposleni: dipl. soc. ped. in dipl. soc. del. in prostovoljci študentje
CSD Koper	2 zaposleni: dipl. psih. in dipl. soc. del. in prostovoljci študentje
CSD Kranj	zaposlene, dipl. psih. in dipl. soc. del. in prostovoljci študentje
CSD Ormož	2 zaposleni: dipl. soc. del.
CSD Radovljica	2 zaposleni: dipl. soc. del.
Zavod Albatros	3 izvajalci, zaposleni drugje: mag. teologije, dipl. kulturolog, dipl. soc. del.
Društvo Center za pomoč mladim	zaposleni dipl. soc. del. in prostovoljci študentje
Društvo Izvir	2 sodelavki prostovoljki: dipl. psih.
Društvo za nenasilno komunikacijo	2 zaposleni: dipl. soc. del. in komercialistka
Produksijska šola	1 zaposlena dipl. soc. del. in drugi zaposleni, kadar gre za učenje na terenu

Izvajalci so povsod (razen v dveh organizacijah) zaposleni. V Zavodu Albatros TSV vodijo izvajalci, ki so zaposleni v drugih organizacijah. V Društvu Izvir TSV vodita dve sodelavki prostovoljki. Po večini so zaposleni psihologi, pedagogi in socialni delavci, zaposleni so tudi strokovnjaki drugih strok.

2.9.2.11 Sodelovanje in izobraževanje

Shema 2.10: Sodelovanje in izobraževanje prostovoljcev oz. zunanjih sodelavcev

ORGANIZACIJA	SODELAVCI, VLOGA	IZOBRAŽEVANJE
CSD Grosuplje	26 prostovoljcev (študenti) – samostojno vodenje	izobraževalni vikendi ali obisk institucij
CSD Koper	prostovoljci – sovoditelji	program delavnic
CSD Kranj	včasih prostovoljci – ne vodijo delavnic	pri mladinskem centru
CSD Ormož	ni	/
CSD Radovljica	1 prostovoljka – udeleženka	ne
Zavod Albatros	včasih prostovoljci – enakovredna vloga	vzgojno izobraževalni vikendi
Društvo Center za pomoč mladim	prostovoljci – samostojno vodenje	na društvu
Društvo Izvir	prostovoljci – samostojno vodenje	samoizobraževanje
Društvo za nenasilno komunikacijo	ni	/
Produksijska šola	ponavadi ne	/

V sedmih organizacijah pri TSV prostovoljci sodelujejo, ki pa imajo različne vloge. V štirih organizacijah so samostojni voditelji, torej imajo enakovredno vlogo kot izvajalci. V dveh organizacijah so sovoditelji oz. sodelujejo z izvajalci: *“So tisti, ki nam pomagajo, prevzamejo tiste, na katere je treba biti posebej pozoren, v smislu vzpodbud, če se kdo umakne, ni pa to njihova naloga.”* V eni organizaciji je bila prostovoljka udeleženka TSV, ki je predstavljala pozitivno jedro na TSV. V tem primeru lahko rečemo, da gre za subverzivno tehniko, ki predstavlja manipulativno nespoštovanje do udeležencev in prostovoljke, ki bi lahko zavzela vlogo izvajalke.

Prostovoljci imajo lahko na TSV pomembno vlogo in so lahko tudi ena izmed rešitev za pomanjkanje kadra za izvajanje TSV. Z ustreznim izobraževanjem in izkušnjami lahko

prevzemajo vlogo samostojnih voditeljev. Kadar so prostovoljci študentje in mlajši, lahko predstavljajo tudi vzor udeležencem, saj na TSV pomemben del predstavlja vrstniško učenje. Vsekakor prispevajo s svojo energijo, svežino in novimi idejami.

2.9.3 Vsebina

2.9.3.1 Cilji TSV

Odgovore na vprašanje o ciljih TSV sem združila v naslednje sklope:

- cilji, povezani z odnosi;
- cilji, povezani s krepitvijo samega sebe;
- cilji, povezani z družbenimi normami;
- cilji, povezani s spoznavanjem konkretnih veščin in tem;
- cilji, povezani s TSV kot metodo dela.

Največkrat, šestindvajsetkrat, so cilji povezani z odnosi: širitev mreže, druženje, učenje življenja v skupnosti, skupina MI, sprejemanje različnosti, učenje delovanja v odnosih, učenje tolerantnosti do drugih, učenje sprejemanja različnih mnenj, preverjanje svojega delovanja v skupini, učenje komunikacije in sobivanje v družbi. TSV je torej trening, kjer se udeleženci lahko učijo različnih veščin, ki jih uporabljajo v odnosih tako, da v skupini delujejo in se v njej učijo. Pomembno je poudariti, da je cilj TSV poleg preizkušanja in učenja svojega delovanja v odnosih z drugimi tudi vključevanje različnih mladih, s čimer si lahko širijo svojo socialno mrežo. Cilji, ki so vezani na odnose, in cilji, ki se vežejo na krepitev samega sebe so v odvisnosti z drugimi: *“Pomembni so cilji, ki se vežejo na posameznika, pa je možnost, da jih on doseže samo v neki skupini, ki daje ta prostor.”*

V skupini, kjer se vzpostavljajo odnosi, povezave in poznanstva, lahko posameznik raziskuje, se sooča sam s sabo oz. se krepí. Najpomembnejši koncept za krepitev samega sebe je samoevalvacija. Sledi prevzemanje odgovornosti za lastno vedenje in soočanje z lastnim delovanjem. Samoevalvacija je proces, ki se dogaja ves čas: *“Posameznik ima možnost v skupini preveriti, videti, kako je sprejet, kaj bi spremenil.”* Pri krepitvi moči gre za iskanje notranjih virov za svoje delovanje in je ena izmed najpomembnejših strokovnih predpostavk socialnega dela. TSV ima to prednost, da lahko posameznik išče notranje vire

in jih preverja v dani situaciji v skupini. Lahko išče tudi nove vire, ki mu prinašajo zanj boljše, učinkovitejše delovanje. Cilji, povezani s krepitvijo samega sebe, ki so jih izvajalci omenjali, so: samoevalvacija, soočanje s samim seboj, pridobitev socialnih veščin, prevzemanje odgovornosti za lastno vedenje, samoiniciativnost udeležencev, izražanje čustev, razvijanje samopodobe, razvijanje občutka kompetentnosti, zaupanje vase, soočanje s krizami in druge.

Desetkrat se pojavljajo tudi cilji, ki so povezani z družbenimi normami: spoznavanje in sprejemanje socialnih norm, pravilen razvoj mladostnikov, prevzgoja, manj kaznivih dejanj in šolanje. Družbene norme so pravila ali navodila, ki usmerjajo vedenje ljudi v določenih situacijah. Določajo sprejemljivo in primerno obnašanje. So v nasprotju s krepitvijo moči posameznika, še posebno, kadar so izrazito pokroviteljske. Implementirajo se na različne načine preko vzgoje, prevzgoje in pravilnega razvoja mladostnikov. Med cilji, ki so povezani z družbenimi normami, sta tudi cilja: 1) izbira načina izražanja v različnih situacijah ter znanje o prevzemanju različnih vlog v življenju in 2) primerno obnašanje, ki prinašata nekoliko več svobode v delovanje posameznika. Vendar je primerno obnašanje družbena norma, ki namesto spodbujanja kreativnosti posameznika spodbuja k sledenju brez samoevalvacije; ne gre za razmišljanje o lastnem delovanju, ampak za sprejemanje, ponavljanje določenih delovanj, ki veljajo v neki družbi za sprejemljiva.

Izvajalci so govorili tudi o ciljih, ki so povezani s spoznavanjem konkretnih veščin in tem: pogovori o različnih temah, uporaba veščin za boljše delovanje, konstruktivno reševanje konfliktov, opremljanje s konkretnimi veščinami in zmanjšanje nasilja nad ženskami. Konkretne veščine se torej nanašajo na veščine, ki so potrebne za razumevanje v komunikaciji z drugimi, za reševanje konfliktov in učenje veščin za skrb zase.

Pojavljajo se tudi cilji povezani s TSV kot metodo dela. Cilji so med seboj povezani. Najbolj nazorno nam medsebojno povezanost različnih ciljev pokaže naslednji stavek: *“Gre za bolj zdravo življenje, bolj odgovorno življenje, soočanje s krizami na način, ki je sprejemljiv, soočanje s samim seboj takšnim, kot si, jačati občutek vrednosti, soočiti se s tem, da kadar ne gre, znam uporabiti neke druge veščine, ne pa ponavljat eno in isto.”*

2.9.3.2 Razumevanje pojma socialne veščine

Odgovore o tem, kaj socialne veščine so, sem združila v tri sklope:

- socialne veščine, ki se kažejo v družbi, skupnosti;
- socialne veščine za osebno rabo;
- socialne veščine v odnosu do drugih.

Razumevanje socialnih veščin se največkrat (osemnajstkrat) povezuje z življenjem posameznika v družbi, skupnosti. Intervjuvanci so omenili naslednje socialne veščine, ki se povezujejo s tem kontekstom: vedenje (obnašanje) v socialnih situacijah, izbira vedenja (obnašanja) v institucijah, prilagajanje normam, vrednotam, učinkovito vedenje, funkcioniranje v skupini, družbi ipd. Največkrat se socialne veščine razume kot vedenje v situacijah z drugimi ljudmi. To je torej pričakovano vedenje v situaciji in je hkrati pravilo neke družbe, skupnosti. Posameznik uporablja različne načine funkcioniranja v različnih situacijah in takrat, ko je zmožen tako delovati, lahko trdimo, da je socialno vešč. *“Družba postavlja, kaj to je, posameznik pa to sprejema in v skladu s tem počne ali ne. Torej nek socialni kontekst definira socialne veščine.”* Vendar takšno razumevanje, ki veščine omeji le na prilagajanje posameznika, normam in vrednotam, spregleda pomembnost ustvarjalnosti vsakega posameznika. Zato bi bilo dobro razmejiti socialne veščine od prilagajanja oz. konformizma. Izjava *“oblike vedenja, ki pripeljejo do rezultata”* nakazuje nekaj takšnega razmišljanja. Gre torej za posameznikovo lastno delovanje, ki je takšno, da ga pripelje do zelenih rezultatov, ob tem upošteva druge in situacijo, v kateri je. Torej: *“Socialne veščine so vse tisto, kar pomaga posamezniku, da bolje funkcionira v nekem socialnem kontekstu in se zaradi boljšega funkcioniranja tudi sam posledično boljše počuti,”* pravi eden od intervjuvancev.

Socialne veščine so po besedah intervjuvanih pogosto tudi veščine za osebno rabo. Pri opisovanju socialnih veščin za osebno rabo so intervjuvanci poudarili zmožnost izražanja, vsakdanje delovanje posameznika, odnos samega s seboj, osebno rast, samoreflektiranje lastnega delovanja, obvladovanje določene stvari ipd. Opazimo, da se premaknemo iz družbenih pravil na posameznikovo življenje, v katerem so poleg splošnih pravil tudi njegova lastna pravila in načini za delovanje, ki mu prinašajo obvladovanje lastnega življenja in zadovoljstvo.

Osemkrat so intervjuvanci omenili tudi socialne veščine za rabo v odnosu do drugih: odnosi z drugimi, strpnost do drugih, pristop k človeku in upoštevanje drugih.

Socialne veščine so torej veščine, ki jih posameznik potrebuje za osebno rabo, za svoje lastno življenje, potrebuje jih v odnosih z drugimi in v širšem kontekstu posameznikovega življenja, v družbi, v kateri živi.

2.9.3.3 Seznanjanje z družbenimi normami in vrednotami

Odgovore na vprašanje o družbenih normah in vrednotah sem združila v tri sklope. To so:

1. Družbene norme in vrednote, ki so namenjene učenju, seznanjanju primernega, zaželenega vedenja.
2. Vrednote, ki so namenjene odnosu do sebe in drugih.
3. Ni učenja družbenih norm, vrednot.

Največkrat (enajstkrat) so izvajalci govorili o družbenih normah in vrednotah iz prvega sklopa: splošna etična načela, odnos do vere, ponotranjenje družbenih danosti, seznanjanje s sankcijami za njihovo ravnanje, seznanjanje s tem, kaj je dovoljeno in kaj ne, vljudnost, povzročanje manj težav ipd. Udeleženci se učijo, kaj je sprejemljivo in kaj ne ter kakšne so posledice za njihova ravnanja. Gre za učenje družbenih norm, ki veljajo v družbi. Učijo se torej norm, ki usmerjajo vedenje ljudi v določenih situacijah in določajo sprejemljivo in primerno obnašanje v določeni situaciji. To je podrejanje večini, saj le tako posameznik v neki družbi lahko preživi. Po drugi strani moramo biti previdni, da ne gre za preveliko podrejanje, saj le-to pripelje v konformistično obnašanje posameznika, s čimer pa mu je odvzeta svoboda ustvarjalnosti in izražanja.

Omeniti je potrebno, da na TSV prihajajo tudi mladi, ki so se že znašli v represivnem sistemu sodstva, kjer je poudarjeno podrejanje storilcev kaznivih dejanj normam, ki veljajo v družbi. Vendar bi ravno zaradi opisanega dejstva izvajalci morali ohraniti edinstvenost TSV, kjer gre za opolnomočenje posameznikov, za reflektiranje njihovih dejanj in izbiro vedenja in ne za golo seznanjanje s sankcijami in s tem, kaj je dovoljeno.

Reflektirano delovanje nakazujeta tudi druga dva sklopa, ki sta številčneje močnejša od prvega. Gre za odnos do samega sebe in drugih ali pa sploh ne gre za učenje družbenih norm, vrednot.

V drugem sklopu so izvajalci omenjali: spoštovanje, samospoštovanje, poštenost do samega sebe, lastne pravice, enake možnosti med spoloma, spreminjanje ženske in moške vloge, korekten odnos do človeka in učenje upoštevanja drugih. To so torej vrednote, ki jih posameznik razvija pri sebi, zato da lahko boljše deluje tudi v odnosih z drugimi.

V tretjem sklopu so izvajalci poleg tega, da so omenili, da ni učenja konformizma, podrejanja normam in namernega seznanja z normami, rekli tudi, da gre za spoznavanje osebnih vrednot, za diskusijo o normah, ki veljajo o družbi. Ne gre torej za podrejanje in učenje, kaj je prav in kaj narobe, ampak je to lahko ena izmed tem na delavnicah, o kateri udeleženci kritično razmišljajo, reflektirajo svoje delovanje in preko izkustva – iger preizkušajo, kaj so družbene norme ter koliko in kako jih upoštevati.

2.9.3.4 Krepitev moči posameznika

Vseh 10 organizacij je odgovorilo, da TSV prispeva h krepitvi moči posameznika, kar so podkrepili z naslednjimi besedami:

- nauči nove veščine;
- omogoča pridobivanje samozavesti, izražanje samega sebe;
- da znanja, ki jih posameznik lahko uporabi v odnosih;
- posamezniku pomaga pri iskanju lastnih virov moči;
- išče rešitve;
- da pozitivno povratno informacijo;
- omogoča svoboda govora;
- uči, kako ne odvzemati moči drugim;
- uči zaupati vase.

Vseh deset intervjuvancev je odgovorilo, da je TSV namenjen krepitvi moči posameznika. Nekateri so zraven dodali še razlago oz. komentar, zakaj je temu tako. Udeleženec se lahko nauči novih veščin, ki mu pomagajo na različnih področjih in pri gradnji samozavesti.

Pridobi znanja, ki jih lahko uporabi v odnosih, išče rešitve in se uči, kako ne odvzemati moči drugim. Omenjeni sta tudi tehniki za opolnomočenje posameznika: pozitivna povratna informacija posamezniku in svoboda govora.

2.9.3.5 Učenje življenja v skupnosti

Osem organizacij je odgovorilo, da se udeleženci učijo življenja v skupnosti. To potrjuje naslednji citat: *“Na evalvaciji se vidi, kako svoje izkušnje prenašajo na svoje ožje in širše okolje in kako zadovoljni so, ko naredijo kakšen korak naprej.”*

Učenje življenja v skupnosti so izvajalci podkrepili z naslednjimi besedami:

- prenašanje izkušenj na ožje in širše okolje (2);
- učenje konsenza, skupnih pravil ;
- učenje samostojnosti ;
- življenje skupaj ;
- spreminjanje lastnega položaja, ki pripelje do spreminjanja položaja drugih (2);
- pridobivanje informacij in izkušenj;
- poslušanje, pomoč;
- prenašanje znanja na druge situacije (2);
- učenje delovanja v skupini.

Dve organizaciji sta odgovorili, da se udeleženci ne učijo življenja v skupnosti.

TSV je torej usmerjen v življenje v skupnosti, saj se udeleženci učijo, kako živeti, da bodo živeli bolj kakovostno v skupnosti, ki je prvi cilj skupnostnega socialnega dela. Skupnostno socialno delo pa zahteva najprej spodbujanje skupinskega dela. Preko skupinskega dela, kjer gre za izkustveno učenje, udeleženci lahko svoja opazovanja, refleksije in nove koncepte prenašajo v svoje življenje tudi izven skupine, v kateri so se dogajali njihovi uvidi, in tako vplivajo na kakovostnejše življenje v skupnosti, v kateri so.

2.9.3.6 Ohranjanje stikov po TSV

Shema 2.11: Ohranjanje stikov po TSV

ORGANIZACIJA	OHRANJANJE STIKOV	NAČIN OHRANJANJA STIKOV	MEDSEBOJNI STIKI UDELEŽENCEV
CSD Grosuplje	ja	neformalno: obisk	nekateri jih ohranjajo
CSD Koper	ja	neformalno	prijateljski stiki
CSD Kranj	ja	neformalno ali nadaljevanje TSV	prijateljski stiki
CSD Ormož	ja/ne	ko se srečajo	so sošolci
CSD Radovljica	ja	obravnavana na CSD	nimajo medsebojnih stikov
Zavod Albatros	ne	/	se še ne ve
Društvo Center za pomoč mladim	ja	neformalno na društvu ali nadaljevanje TSV	nekateri ohranjajo prijateljske stike
Društvo Izvir	ja	neformalno: pijača, piknik	oblikovanje skupinic
Društvo za nenasilno komunikacijo	se še ne ve	na njihovo pobudo	se še ne ve
Produksijska šola	ja	pridejo na obisk	ni merljivo, ker je del šole

Izvajalci z izjemo dveh organizacij ohranjajo stike z udeleženci tudi po TSV. Po večini so ti stiki neformalni, naključni, potekajo kot obisk udeležencev v organizacijah. Torej po večini udeleženci vzdržujejo stik z izvajalci, razen kadar aktivnosti organizirajo izvajalci: piknik, nadaljevanje TSV.

Ob pregledu ohranjanja stikov med samimi udeleženci po končanem TSV ugotovimo, da v šestih organizacijah udeleženci večinoma vzdržujejo stike. V štirih organizacijah temu ni tako. V Produkcijski šoli so rekli, da ni merljivo, kako mladi vzdržujejo stike, saj ti mladi, ki so udeleženi na TSV, obiskujejo tudi Produkcijsko šolo. Na Društvu za nenasilno komunikacijo in Zavodu Albatros v času intervjuja teh podatkov še niso imeli, saj so oboji šele začeli s prvo izvedbo TSV. Na CSD Radovljica vedo, da se udeleženci med seboj ne dobivajo, saj imajo izvajalci z njimi stike še naprej zaradi obravnav.

Ohranjanje stikov po TSV je tudi eden izmed ciljev, saj je TSV namenjen večanju socialne mreže posameznika. Mladi ne ohranjajo medsebojnih stikov, kadar se TSV izvaja samo z mladimi, katerim je izrečen vzgojni ukrep socialni trening.

2.9.4 Evalvacija TSV

2.9.4.1 Potek evalvacije

Odgovore o izvajanju evalvacije sem razdelila na dva širša sklopa: na evalvacijo z udeleženci in na evalvacijo pripravljalnega tima. Nato sem oba sklopa razdelila še na evalvacijo z udeleženci med izvajanjem TSV in po končanju TSV ter evalvacijo izvajalskega tima med izvajanjem TSV in po končanju TSV.

Med TSV se z udeleženci največkrat pojavlja evalvacija v krogu, kjer vsak posameznik pove o svojem počutju v skupini, kaj je novega pridobil, spoznal, kaj bi spremenil in predstavi ideje za nadaljevanje. Takšno evalvacijo so izvajalci omenili kar sedemkrat. Po enkrat so omenili tudi izpolnjevanje vprašalnika na vsakem srečanju in vsakodnevno evalvacijo na taboru. Po TSV potekajo evalvacije v obliki evalvacijskega razgovora, evalvacijske delavnice, vprašalnikov in primerjavi razlik, ki se pri udeležencih zgodijo od začetka do konca TSV.

Evalvacija, ki preko vprašalnikov poteka na vsakem srečanju, po besedah enega izmed intervjuvancev ni zelo priporočljiva metoda, saj udeleženci ne napišejo veliko oz. napišejo preveč splošno. Če sledimo definicijam skupinskega dela Johna Southgatea (*Skupinska dinamika v skupnosti*), je evalvacijska delavnica razgovor oz. kakršnokoli evalvacijsko srečanje zelo pomembno tako za udeležence kot izvajalce. Brez takega zaključka posameznik ostane prazen in pridobljenih izkušenj oz. znanja ne zna umestiti v svoje življenje.

Ravno tako evalvacijo pripravljalnega tima izvajamo med potekom TSV in po zaključku. Med izvajanjem TSV potekajo naslednje evalvacije: intervizija, povratna informacija od sovodje, vtisi po delavnici, timski sestanki. Kar petkrat so izvajalci omenili, da na vmesnih evalvacijah povratne informacije, ki jih dobijo od udeležencev, vključujejo v priprave za

nadaljevanje TSV. Glede na to, da cilj TSV ni slediti začrtanim ciljem in tematikam, ampak uresničevati ideje in želje udeležencev, torej vzpostaviti sodelovanje udeležencev, so vmesne evalvacije nujno potrebne.

Evalvacije pripravljalnega tima po TSV po besedah izvajalcev potekajo kot analiza tima po taboru in evalvacija po koncu celotnega treninga.

2.9.4.2 Odzivi, povratne informacije udeležencev TSV

Večinoma so povratne informacije pozitivne: *“Na delavnice zmeraj dobimo pozitiven odziv. Lansko leto sem zaključila z eno skupino, ki sem jo imela od 1. do 4. letnika, ker so hoteli imeti delavnice ves čas.”* Izvajalci so štirikrat omenili, da so povratne informacije zelo dobre in da se udeleženci želijo vračati. Po dvakrat so izvajalci omenili, da udeleženci radi hodijo in je po delavnicah pozitiven odziv. Enkrat je bilo omenjeno, da so povratne informacije različne, tako pozitivne kot negativne.

Dvakrat so izvajalci omenili negativne odzive, ki se navadno pojavljajo v homogenih skupinah, kjer gre za večjo prisilo kot drugod. *“Feedbacki so pozitivni, vendar ne v tolikšni meri, da bi udeleženci radi naslednjič prišli na srečanje. Mislim, da je to povezano tudi s številom udeležencev, niso imeli zelo široke palete vrstnikov, da bi bilo toliko zanimivo.”*

2.9.4.3 Poročilo o udeležbi

Shema 2.12: Poročilo o udeležbi

ORGANIZACIJA	POROČILA	SODELOVANJE UDELEŽENCEV PRI POROČILU
CSD Grosuplje	potrdilo o udeležbi; sodišču	/
CSD Koper	poročilo o sodelovanju; sodišču	ja, pogovor o tem, kaj bo napisano
CSD Kranj	potrdilo o udeležbi; sodišču in udeležencem	/
CSD Ormož	ne	/
CSD Radovljica	potrdilo o udeležbi; sodišču	/

Zavod Albatros	CSD, ki so jih napotili	ne, ker z njimi delajo CSD
Društvo Center za pomoč mladim	potrdilo o udeležbi; udeležencem	/
Društvo Izvir	potrdilo o udeležbi; razrednikom	/
Društvo za nenasilno komunikacijo	tistim, ki so jih napotili	ja
Produkcijška šola	ravnateljju šole	/

V večini organizacij gre za pisanje potrdil o udeležbi in ne za poročila o določenem udeležencu. V dveh organizacijah, kjer pišejo poročila in ne potrdila, imajo udeleženci vpliv na poročila. Če pogledamo cilje TSV, kjer je samoevalvacija zelo poudarjena, bi bilo lahko pisanje poročila udeležencev ena izmed tehnik, kjer se taka samoevalvacija lahko vzpostavi. Pisanje poročil, kjer udeleženci ne sodelujejo pri pisanju, se pojavi enkrat z obrazložitvijo, da z njimi delajo CSD. To je način, ki lahko uporabnika degradira, saj se o njem lahko napiše marsikaj – dobrega ali slabega, brez njegovega sodelovanja. Nekdo drug, ne posameznik sam, zavzame pozicijo, da ve o njem več in da je zadnja beseda njegova/njena. Kot je bilo že omenjeno, se s tem izgubi eno izmed pglavitnih načel, na katerih TSV sloni, to je evalvacija samega sebe.

2.9.5 Informativna vprašanja

2.9.5.1 Sodelovanje z organizacijami

Izvajalske organizacije sodelujejo z različnimi drugimi organizacijami: mladinskimi centri, šolami, zavodi, stanovanjskimi skupinami, CSD, Inštitutom za razvijanje osebne kakovosti, rejniki, tožilstvi in sodišči, gasilci, skavti ipd.

Odgovori o sodelovanju z drugimi organizacijami nam pokažejo, da obstajajo različne možnosti za povezavo, kadar delamo TSV. Nabor organizacij, ki je nastal na podlagi intervjujev, nam lahko pomaga pri vzpostavitvi programa TSV. Sodelovanje lahko poteka različno: za pridobivanje mladih, pomoč pri prostorskih težavah, izpeljavo kakšnega projekta znotraj TSV in drugo.

2.9.5.2 Povpraševanje po TSV

Sedemkrat so intervjuvanci odgovorili, da povpraševanje po TSV obstaja, od tega so dvakrat omenili, da je le-to odvisno od ponudbe. Lahko sklepamo, da je več povpraševanja, če je dobra ponudba. Poleg dobrih principov prakse izvajanja TSV, ki pripeljejo do tega, da se med mladimi izmenjujejo pozitivne informacije, je ponudba ena izmed ključnih dejavnosti za razpoznavnost in povpraševanje po TSV. Odvisnost od obravnav na sodišču ne prinaša stabilnosti, vsekakor ne povpraševanja, saj so ljudje na TSV napoteni in se ne odločajo prostovoljno. Povpraševanje je lahko za izvajalce vzpodbudna motivacija za delo in povratna informacija, da je izvajanje TSV dobro.

Trikrat so intervjuvanci omenili, da povpraševanja ni, ker je le-to odvisno od obravnav in izrečenih ukrepov, enkrat pa so omenili, da povpraševanja še ni, saj je TSV šele vzpostavljen in še neprepoznan.

2.9.5.3 Spremembe in potrebe

Shema 2.13: Spremembe in potrebe

ORGANIZACIJA	SPREMEMBE IN POTREBE
CSD Grosuplje	Novi prostori, tematski večeri.
CSD Koper	Več denarja za izlet.
CSD Kranj	Sprotno spreminjanje. Potrebe po več znanja, informacij.
CSD Ormož	Premalo mladih z vzgojnim ukrepom, mladi nimajo časa.
CSD Radovljica	Več mladostnikov, ki bi radi hodili. Prostor.
Zavod Albatros	Dopolnitve zakonodaje, rednost prihajanje mladostnikov – sankcioniran ukrep. Center za izvajanje.
Društvo Center za pomoč mladim	Izvajanje TSV drugi del, večkrat TSV. Več denarja in kadra.
Društvo Izvir	Več kadra, prostovoljcev, strokovna izobraževanja, večji prostori, denar in motivacijo.
Društvo za nenasilno komunikacijo	/
Produkcijška šola	Da bi imeli TSV izven šole, tabor, več opreme in denarja.

Želje po spremembah so različne, največkrat se pojavi potreba po večjih finančnih sredstvih. Iz tega lahko sklepamo, da bi bilo dobro, če bi obstajal nek fond denarja za

izvajanje TSV. Večkrat so se pojavile tudi potrebe po prostoru, znanju, kadru in mladih, ki bi prihajali.

2.10 Ugotovitve kvalitativne raziskave

- TSV so najprej začeli izvajati leta 1994. Večinoma so z izvajanjem začeli šele po letu 2000, kar kaže, da se je metoda uveljavila šele v zadnjih letih.
- TSV so začeli izvajati zaradi različnih razlogov, največkrat zaradi novih možnih alternativnih principov dela z mladimi in prepoznanih težav pri mladostnikih.
- TSV se lahko izvaja kot skupinsko delo, delavnice, individualno delo ali tabori. Individualno delo je navadno dopolnjujoča oblika skupinskemu delu. Delavnica je najbolj razširjena oblika dela in omogoča izkustveno učenje, saj vsak udeležencev reflektira svoje izkušnje.
- Na TSV je veliko med seboj različnih mladih, takih z izrečenim sodnim ukrepom socialni trening, takih, ki hodijo v redne šole, jih zanima skupinsko delo ipd. Starost udeležencev je največkrat opredeljena s srednješolsko populacijo.
- Izvajalci udeležence pridobivajo na različne načine: preko promocije, ponudbe TSV mladim, ki so pri njih na obravnavi, s povezovanjem z drugimi organizacijami in šolami.
- Mladi naj se za vključitev v TSV odločijo prostovoljno. Prisilo, ki jo prinaša vzgojni ukrep, izvajalci omilijo tako, da se pred začetkom izvajanja TSV pogovorijo s posameznikom. Negativni začetni odnos, ki ga prinaša prisila, lahko vpliva na potek celotnega TSV.
- Udeleženci so na TSV največkrat v delno aktivnih vlogah, kjer gre za aktivno sodelovanje in ne vodenje, vendar pa so velikokrat tudi v aktivnih vlogah, kjer so vloge izvajalcev in udeležencev enakovredne. Manjkrat so v pasivni vlogi, kjer so porabniki programov oz. izpolnjevalci zahtev izvajalcev.
- Želje, ideje in potrebe udeležencev se raziskuje na začetku TSV preko raziskovanja pričakovanj, o katerih imajo izvajalci skupaj z udeleženci razpravo in jih nato vključijo v TSV. Strokovnjaki ne definirajo, da mladi nimajo želja in tudi ne sprašujejo po željah, ki jih potem ne upoštevajo, ravno tako o željah mladih ne sprašujejo druge. To mlade postavlja v položaj, v katerem jim je odvzeta moč.

- Pravila na TSV se definirajo skupaj. Obstajajo neka splošna pravila, ki veljajo za skupinsko delo in jih lahko uporabimo.
- Izvajalci imajo do udeležencev največkrat pričakovanja, ki se nanašajo na vzpodbujanje aktivne udeležnosti mladih, ko so mladi lahko samoiniciativni in prevzemajo tudi vloge izvajalcev.
- Prostovoljci sodelujejo na TSV in imajo različne vloge. V nekaterih organizacijah imajo enakovredno vlogo kot izvajalci, drugje so sovoditelji. Imajo pomembno vlogo in so lahko ena izmed rešitev za pomanjkanje kadra za izvajanje TSV.
- Cilji TSV se povezujejo z odnosi, delovanjem posameznika v družbi, družbenimi normami in spoznavanjem konkretnih veščin in tem.
- Socialne veščine so veščine, ki jih posameznik potrebuje za osebno rabo, za svoje lastno življenje, potrebuje jih v odnosih z drugimi in v širšem kontekstu posameznikovega življenja, v družbi, v kateri živi. Socialne veščine se začnejo pri posamezniku, kažejo pa se v odnosih.
- Bolj kot seznanjanju z družbenimi normami je TSV usmerjen v učenje vrednot, ki jih posameznik razvija, ali pa na TSV sploh ne gre za učenje družbenih norm in vrednot.
- TSV prispeva h krepitvi moči posameznika.
- Udeleženci se učijo življenja v skupnosti.
- Udeleženci si preko TSV večajo svoj socialni kapital, saj tudi po TSV v veliki meri ohranjajo stike tako z izvajalci kot med seboj.
- Pomemben del TSV je evalvacija, ki poteka skupaj z udeleženci med potekom TSV in na koncu ter v pripravljalnem timu.
- Udeleženci večinoma dajejo pozitivne povratne informacije, kar kaže, da je TSV dobra metoda dela z mladimi.
- Izvajalci se lahko pri izvajanju TSV povezujejo z različnimi organizacijami za različne namene: pridobivanje udeležencev, izposoja prostora, znanja ipd.
- Povpraševanje po TSV obstaja v tistih organizacijah, ki ga že dalj časa izvajajo, odvisno je tudi od ponudbe, ki prihaja s strani izvajalske organizacije.

2.11 Primerjava načina izvajanja TSV pri posameznih intervjuvanih organizacijah

V nadaljevanju sem iz intervjujev izluščila nekatere postavke, ki so ključnega pomena za izgradnjo TSV, in jih razporedila v shemo. Pri vsakem intervjuju sem pogledala tudi, kaj so izvajalci dejali o zadovoljstvu uporabnikov, in iskala možne odgovore, zakaj je nekje zadovoljstvo uporabnikov večje kot drugje. Nato sem pregledala vsak posamezni intervju v določeni organizaciji in rezultate napisala pod postavke v tabelo. Iz tega so razvidne ugotovitve, ki jih lahko uporabimo kot smernice, kadar delamo TSV.

Izbrala sem nekatere postavke, ki so kriteriji za ocenjevanje programov:

- udeleženci;

Danes je pomembno mesto zavzela integracija, mešanje različnih skupin, posameznikov. Vključevanje nasproti izključevanju. Heterogenost nasproti homogenosti. Ko govorimo o mladih, vemo, da je vrstniška skupina ravno v obdobju adolescence najbolj pomembna. Vrstniki so drug drugemu referenčna skupina za različna preverjanja, izmenjavo mnenj in nenazadnje za razvoj identitete. Različne življenjske izkušnje, mnenja, stališča in dejanja pomenijo, da ima posameznik možnost spoznavati drugačne svetove in da lahko izbira, kaj bo vzel zase in česa ne (povzeto po Nacionalnem programu za socialno varstvo do 2005). Pri tem tudi ne smemo biti rigidni. Lahko strokovno ocenimo, kdaj je dobro delati le z ljudmi z enakimi izkušnjami.

- prostovoljna odločitev;

Kljub temu, da je TSV tudi sodni ukrep in je na ta način udeležba obvezna, je dobro, da strokovni delavec/-ka s posameznikom dela na tak način, da se mladostnik tudi sam odloči za udeležbo na TSV. "Če so ljudje prisiljeni v neko početje, potem že zametke neskladnosti hitro odpravijo s tem, da se sklicujejo na zunanjo prisilo ali da za dejanja niso odgovorni" (Ule, 2004: 151). Preko prostovoljne odločitve se zavežemo. To pomeni, da smo s sprejetjem neke odločitve in z našim dejanjem na nek način vpleteni in soodgovorni za dogajanje okrog nas.

- vloga udeležencev; vpliv na potek; vpliv na pravila;

Aktivna vloga pomeni, da postane vsak udeleženec odgovorni soustvarjalec TSV. Če je posameznik aktiven, se povečajo njegove kompetence. Aktivna vloga vsebuje pomembno

načelo, to je aktivno participacijo oz. sodelovanje. Mladostnik je aktiven in najpomembnejši ustvarjalec lastnega razvoja, je "institucija" lastne socializacije: "Ni le objekt različnih (nasprotujočih si) dejavnikov, institucij, socialnih moči, temveč je tudi subjekt, ki produktivno spreminja svojo (socialno) realnost in upravlja z njo" (Ule 1995: 30). Ko imajo udeleženci aktivno vlogo, se ustvari možnost za vpliv na potek, in obratno, preko vpliva na potek udeleženci šele zavzamejo aktivno vlogo. Takrat ljudje soustvarjajo takšno realnost, ki jo tudi sami želijo. Kadar o soustvarjanju govorimo v skupini, potem je potrebno omeniti tudi skupni dogovor. "Če lahko ljudje svoje – sicer različne – cilje dosežejo s skupnim dogovorom, potem je motivacija za kooperacijo še večja" (Ule, 2004: 225). Preko vnaprej postavljenih pravil ljudje praviloma kažejo na moč oz. socialni nadzor, ki ga želijo imeti nad drugimi. Zato mora tudi pri pravilih veljati, da jih je čimveč postavljenih v dogovoru.

- sodelovanje prostovoljcev;

Narejene so bile analize, na osnovi katerih ugotavljamo (Mikuš-Kos, 1984: 29–31), da prostovoljno delo zvišuje raven duševnega zdravja, prispeva k polnejšemu življenju, kreativnosti, osebni rasti, zmanjšuje občutek osamljenosti in odtujenosti, zagotavlja večjo integriranost posameznika v skupnosti, saj se poveča občutljivost za potrebe drugih, širi se socialna mreža, prostovoljno delo pa ima pomembno vlogo v procesu socializacije za solidarnost. Hkrati nudi prostovoljno delo možnosti za razvoj inovativnih idej in dopolnjuje vrsto funkcij, ki jih socialnovarstvene storitve ne opravljajo zadovoljivo. Prostovoljno delo na tak način postaja pomemben posrednik spreminjanja strokovnega dela oz. dopolnjevanja strokovnega dela.

- odzivi udeležencev;

Pomembno je, kako TSV ocenjujejo udeleženci. Za pravo oceno in evalvacijo bi bilo sicer potrebno v raziskavo vključiti tudi udeležence, vendar nam tudi intervjuji izvajalcev nekaj povedo o povratnih informacijah udeležencev. Ni treba posebej poudarjati, da so bolj uspešni tisti TSV, kjer so udeleženci zadovoljni in jih pozitivno ocenjujejo. Dodati je potrebno le to, da pozitivni odzivi pripomorejo k temu, da izvajalci raje delajo TSV in da to ne prinaša napora, ampak delo, v katerem najdejo tudi osebna zadovoljstva.

Shema 2.14: TSV v posameznih organizacijah

	Udeleženci: * mešano x ni mešano	Prostovolj. odločitev: * da / delno x ne	Vloga udeležencev: * aktivna / delno x pasivna	Vpliv na potek: * da / delno x ne	Vpliv na pravila: * da / delno x ne	Sodelov. prostovoljcev: * da x ne	Odzivi udeležencev: * pozitivni / srednji x negativni
CSD Grosuplje	*	*	*	*	*	*	*
CSD Koper	*	*	/	*	*	*	*
CSD Kranj	*	*	/	*	*	*	*
CSD Ormož	*	*	/	x	/	/	*
CSD Radovljica	x	x	/, x	x	x	x	/
Zavod Albatros	x	x	/, *	*	*	/	/
Društvo CPM	*	*	*	/	*	*	*
Društvo Izvir	*	*	/	/	*	*	*
Društvo za nenas. kom.	x	/	x	x	x	x	
Produkcija šola	x	x	*	*	x	x	/

2.11.1 Ugotovitve primerjave načina izvajanja TSV v posameznih intervjuvanih organizacijah:

1. CSD Grosuplje vključuje vse principe dobre prakse izvajanja TSV, odzivi udeležencev so pozitivni.
2. Ravno tako na CSD Koper in Kranj izvajajo TSV po principih dobre prakse, odzivi udeležencev so pozitivni, pri obeh CSD je izjema le vloga udeležencev, ki je delno aktivna.
3. Podobno deluje tudi Društvo Center za pomoč mladim, kjer imajo udeleženci nekoliko manjši vpliv na potek TSV, saj imajo le delnega.
4. Nekoliko več odstopanj lahko opazimo pri Društvu Izvir, kjer udeleženci le delno vplivajo na potek TSV in prevzemajo delno aktivno vlogo.
5. Pri CSD Ormož je teh odstopanj še nekoliko več, poleg delno aktivne vloge, delnega vpliva na pravila in delnega sodelovanja prostovoljcev se pojavi nevplivanje na potek tabora. Kljub temu so odzivi udeležencev še vedno dobri.

6. V vseh ostalih organizacijah so udeleženci homogena skupina z nekimi specifičnostmi, lahko je to kazenski ukrep ali šola, in se za TSV ne odločajo prostovoljno. Tam so odzivi udeležencev slabši kot drugod, razen pri Društvu za nenasilno komunikacijo podatki še niso znani. Temu se pridružuje tudi občasno sodelovanje oz. nesodelovanje prostovoljcev.
7. Iz rezultatov lahko sklepamo, da sta ravno prvi dve postavki pomembni za pozitivne povratne informacije s strani udeležencev.
8. Vse organizacije, razen Društva za nenasilno komunikacijo in CSD Radovljica, vsaj v nekem segmentu uporabljajo principe dobre prakse, vendar bi bilo dobro, da bi TSV na teh principih izvajale še bolj.

3 SKLEPNE UGOTOVITVE

Obe raziskavi sem gradila na dveh tezah, ki jih z dobljenimi rezultati lahko potrdim:

1. Teza: Strokovnjaki menijo, da trening socialnih veščin pripomore k razvijanju spretnosti in omogoča širjenje omrežij udeležencev, kar omogoča bolj učinkovito udeležbo v javnem življenju in večja sposobnost za soočanje s tveganji. Treningi socialnih veščin na ta način pripomorejo k večanju socialnega kapitala, aktivnega državljanstva in krepijo moč posameznika.

Iz vprašalnikov krepitev moči potrjujejo odgovori o vlogi strokovnjakov. Če naj bo vloga strokovnjakov taka, da vzpodbuja aktivno iskanje lastnih rešitev, samoreflektiranje in samoevalvacijo lastnega delovanja, potem to pomeni krepitev moči na način, da se pri posamezniku aktivirajo obstoječi viri, ustvarjajo dostopi do virov in kreirajo novi viri. Kreiranje novih virov prinaša tudi izkustveno učenje, učenje v skupini. Tudi interpretacija intervjujev pokaže, da vsi intervjuvanci v TSV vključujejo krepitev moči. Kot najpomembnejše so izpostavili: pridobljene nove veščine, večja zavest o sebi, nova znanja za medsebojne odnose, sposobnost iskanja rešitev in aktiviranje lastnih virov.

Eni od pomembnejših ciljev TSV so cilji, ki se nanašajo na socialni kapital, torej na ustvarjanje in ohranjanje socialne mreže, ohranjanje obstoječih odnosov in na kolektivne skupinske oblike dela. Tam se ustvarjajo novi odnosi, ki se preizkušajo med delovanjem skupine. Ravno zato naj ne bo TSV usmerjen samo v izvajanja s homogeno skupino, saj s tem izgubimo pomemben del namena izvajanja TSV. Za obdobje mladostništva je značilno, da je to obdobje, v katerem je vrstniška skupina zelo pomembna. Ker mladostniku v obdobju adolescence družina v vrednotnem smislu ne zadostuje, se zato usmerja na vrstniško skupino. Gregor Tomc (*Žurnal*, februar 2004) pravi, da je osnovna lastnost mladega človeka, da se v družbi vrstnikov uči socialnih veščin, ki jih bo kasneje v življenju potreboval.

Iz ciljev TSV, definiranja in učenja socialnih veščin vidimo, da se mladi učijo pogajanja in sodelovanja z drugimi, ustreznega ravnanja z drugačnostjo, izražanja lastnega mnenja, zaupanja vase in v druge, prevzemanja odgovornosti, učenja v skupnosti in družbi, ki so postavke aktivnega državljanstva.

2. Teza: Čeprav je TSV v Sloveniji strokovnjakom znana metoda, je ne uporabljajo, kar lahko pripišemo predvsem metodološki nejasnosti izvedbe, organizacije in strokovne usposobljenosti.

Z vprašalniki smo dobili sliko izvajanja TSV po Centrih za socialno delo, ki kaže, da se TSV malo izvaja, čeprav so znana metoda dela. Podobno je v nevladnih organizacijah, vendar se je izkazalo, da obstaja potreba po izvajanju TSV. Tako so tisti, ki TSV že izvaja, kot tisti, ki bodo TSV šele začeli izvajati, definirali področja pomanjkanja. Ta se največkrat povezujejo z znanjem, tako praktičnim kot teoretičnim. Tudi to je eden izmed razlogov, zakaj TSV še ni široko uporabljena metoda dela. Drug razlog je potrebno iskati v tem, da TSV še ni natančno opredeljen. Potrebno ga je torej opredeliti tako teoretično kot praktično, na način, ki bo strokovnjakom omogočal načrtovanje, izvajanje in evalvacijo. Pri tem je dobro pustiti določeno ustvarjalno praznino, ki naj jo napolnijo izvajalci glede na njihova dodatna znanja, potrebe ipd.

TSV se lahko izvaja v različnih vladnih in nevladnih organizacijah, zavodih, društvih, javnih službah ipd. Trenutna slika kaže, da se malo izvaja v katerikoli od navedenih organizacij. Spodbujamo lahko, da bi se TSV izvajal v različnih organizacijah, med organizacijami pa bi lahko obstajalo sodelovanje. Dogovor o sodelovanju je lahko individualen za vsakega posameznika, ki ga vključijo v TSV v svoji ali drugi organizaciji. Tako pestra ponudba različnih organizacij bi bila za vsakega, ki želi obiskati TSV, dobra, saj bi to pomenilo, da bi lahko izbiral in se udeleževal različnih TSV. Menim, da ne bi bilo dobro, če bi obstajal samo en model TSV, ki bi se izvajal samo v eni organizaciji. O vzpostavitvi in razvoju pluralnosti je napisano tudi v Nacionalnem programu Socialnega varstva: "Zagotoviti različnost programov in izvajalcev, možnosti za razvoj prostovoljnega dela, solidarnosti, dobrodelnosti in samopomoči, za uveljavitev nevladnega sektorja, zasebnitva in uporabniških združenj ter jih povezati v enovit sistem socialnega varstva na nacionalni ravni." O tem govorijo tudi v Beli knjigi Evropske komisije: "Mladi želijo, da institucije na vseh ravneh spoznajo, da izobraževanje in usposabljanje nista omejeni samo na različne tradicionalne in formalne vrste. Menijo, da bi bilo to za ta ključni čas v njihovem obdobju dobro, če bi nanj gledali holistično, ter bi upoštevali neformalne vidike izobraževanja in usposabljanja" (Bela knjiga Evropske komisije, 2004: 22).

TSV je metoda dela, ki vključuje principe dobre prakse, in je odmik od tradicionalnega socialnega dela. Ne gre za pokroviteljske odnose, v katerih strokovnjaki definirajo težave mladostnika in vedo, kaj so rešitve, ampak gre za skupno dogovarjanje, sodelovanje, aktiven pristop udeležencev k pravilom, poteku TSV, razreševanju težav. Vloga strokovnjakov je v ustvarjanju okoliščin za izkustveno učenje, spodbujanju samorefleksije in samoevalvacije, zmožnosti kreiranja TSV skupaj z udeleženci, z upoštevanjem pričakovanj udeležencev in nenazadnje v vodenju pogovorov na način, da se posameznik okrepi.

Definicija socialnih veščin bi se na podlagi raziskav lahko glasila takole: socialne veščine so veščine, ki jih razvije posameznik pri sebi, kažejo pa se v odnosih z drugimi. So nekaj, kar se dogaja med človekom in socialnim okoljem, v katerem živi: “kako doživljamo svet okoli sebe, druge ljudi in sami sebe v tem svetu, kako vzpostavljamo odnose v tem svetu, kako oblikujemo sisteme prepričanj, vrednot, stališč, orientacij do sveta in ljudi okoli sebe, kako sprejemamo vloge v socialnem svetu, kako sprejemamo in razvijamo identitete” (Ule, 2004: 23).

TSV omogoči posamezniku izkušnje zadovoljevanja lastnih potreb ob upoštevanju drugih, s katerimi je v odnosih, z njimi v skupini ali drugih skupnostih. Omogoči mu prevzemanje odgovornosti zase in učenje neodvisnega življenja. Gre torej za spodbujanje občutka pripadnosti skupnosti in ne za spodbujanje ter razvoj individualizma. TSV omogoči izkušnjo grajenja in vzdrževanja socialnih mrež. Na eni strani TSV lahko neposredno pripomore k sklenitvi novih prijateljstev in poznanstev med udeleženi in na drugi strani prinaša izkušnje in uporabna znanja, kako to početi v vsakdanjem življenju. TSV naj bo torej odprta metoda za medsebojno spoznavanje med udeleženci, vzpostavljanje in grajenje zaupanja in dobrih odnosov, kar je pogoj za nastanek novih in trajnejših vezi. Te vezi lahko udeleženi vzdržujejo tudi po končanem TSV za medsebojno pomoč in podporo, pri posredovanju različnih informacij, spoznavanju novih ljudi in širjenju obstoječe socialne mreže.

Trening socialnih veščin naj temelji na izkustvenem učenju, ki naj bo v neposrednem stiku z resničnostjo, ki jo proučuje: “Gre za neposredno srečanje s pojavom, ne za razmišljanje o takem srečanju ali o možnosti, da bi kaj naredili v resnični situaciji” (Kolb v: B. Marentič Požarnik, 2000). Kot metoda izkustvenega učenja znotraj skupine je delavnica najbolj

primerna metoda dela. V delavnicah z mladimi se vključujejo teme, ki so najstnikom v obdobju adolescence blizu in potrebne posebne pozornosti. Teme naj se posredujejo s pomočjo različnih socialnih iger, iger vlog, nedokončanih zgodb, vodenih fantazij, simulacijskih iger, asociacij, vprašalnikov, literature, delom v parih, delom s pripomočki, risanjem ipd. V celoto so povezane s polvodeno diskusijo. Glede na temo ima delavnica opredeljene cilje in namene. Cilji se lahko z razvijanjem delavnice spreminjajo, če udeleženci tako želijo. Bolj kot sledenje točno začrtanim ciljem je pomembno, da ohranjamo držo izvajalcev, ki je odprta, omogočamo učenje socialnih veščin, vodimo k reševanju konfliktov, ki nastajajo, in vključujemo sodelovanje. Delavnica nudi tudi varno in vzpodbudno klimo, ki omogoča emocionalno in intelektualno angažiranje vseh članov ter znanja in spoznanja skozi lastno izkušnjo. Delavnice ne vsebujejo konkretnih receptov za probleme, temveč predstavljajo psiho socialno okolje, v okviru katerega se eksperimentira in išče optimalno rešitev za problem ter za spreminjanje in nadgradnjo obstoječih vzorcev vedenja in mišljenja. Z vključitvijo različnih mladostnikov (z vzgojnim ukrepom ali brez njega, z večjimi ali manjšimi težavami) lahko dosežemo vzpodbudno klimo za medvrstniško učenje in izmenjavo izkušenj. To je lahko način in hkrati varovalo pred tem, da bi se podobe o TSV vezale le na negativne asociacije, kot so mladoletno prestopništvo, kazniva dejanja, vzgojni ukrepi, problematični mladostniki in podobno. Izkustveno učenje posamezniku torej omogoča, da svoja dejanja preverja in se jih uči v dani situaciji. Za njih dobiva povratne informacije od vseh na TSV in na podlagi tega lahko samoevalvira in išče zase ugodne načine delovanja. Več takšnega učenja je možnega v dalj časa trajajočih situacijah, npr. na taborih, kjer poteka življenje tudi izven delavnic.

Iz obeh raziskav je razvidno, da je za TSV pomembno tudi sodelovanje prostovoljcev. Prostovoljci, ki so starostno bližje mladoletnikom, so lahko marsikdaj most med strokovnjaki in udeleženci. Poleg tega prinašajo novo pestrost, saj vnašajo svoje stile vodenja, druženja, pogovarjanja ipd. Z ustreznim izobraževanjem in evalvacijami lahko prevzamejo vlogo voditeljev.

Predvsem iz intervjujev je razvidno, da se udeleženci po večini radi udeležujejo TSV. Iz tega lahko sklepamo, da je TSV metoda dela, ki je pri mladih sprejeta, nekateri izvajalci so celo govorili o navdušenju, želji po vrnitvi na TSV, ki jo izražajo udeleženci. Povratne informacije so po večini pozitivne ali delno pozitivne, kar je potrditev temu, naj se TSV še

razvija, njegovo izvajanje bi moralo zajeti še večji del populacije mladostnikov (in tudi drugih). Učenje socialnih veščin pripomore namreč k vsakdanjemu delovanju posameznika.

TSV lahko poteka v obliki tabora, sklopov delavnic in drugih oblik srečevanj, kot individualno delo, ki je dopolnjeno s skupinskim delom. Nikakor pa ni vsak tabor, delavnica in kontinuirano srečevanje z mladimi tudi TSV. Kljub temu, da TSV ni točno določena forma, ki bi vsebovala točno določene načine dela, je dovolj dobro definiran preko ciljev, socialnih veščin in strokovnega ozadja, ki naj ga imajo izvajalci, da omogočajo refleksijo, izkustveno učenje, prevzemanje odgovornosti, učenje za aktivno državljanstvo in učenje za delovanje v skupnosti. Šele ko nek tabor, sklop delavnic in delovanje izvajalcev sledi tem smernicam, govorimo o izvajanju TSV.

4. POVZETEK IN PRISPEVEK K DOKTRINI SOCIALNEGA DELA – IZDELAVA MODELA “TRENING SOCIALNIH VEŠČIN”

Osnovne predpostavke, na katerih sem gradila nalogo, so bile, da je TSV dobra oblika dela z mladimi, saj vsebuje metode dela, ki pripomorejo h krepitvi moči, večanju socialnega kapitala in aktivnega državljanstva. Te predpostavke sem na podlagi izbrane literature in dveh raziskav tudi potrdila. Raziskavi, od katere je bila ena kvalitativna, druga kvantitativna, sem izvedla na CSD in pri drugih organizacijah, kjer TSV izvajajo. Na podlagi dobljenih raziskav in teorije, ki stoji v ozadju, je spodaj napisan model za izvajanje treninga socialnih veščin. Potreba po TSV obstaja, čeprav se zaenkrat izvaja le na 17 CSD, kar predstavlja 36 odstotkov.

TSV je treniranje že osvojenih veščin in učenje oz. treniranje novih veščin, ki jih uporabljamo v vsakodnevnem življenju. Gre za učenje tistih veščin, ki jih človek lahko uporabi pri razreševanju osebnih težav. Socialne veščine so veščine, ki se dogajajo na treh ravneh: na osebem nivoju (te posameznik potrebuje za graditev samopodobe, reševanje lastnih težav, izražanje svojih zamisli), na nivoju odnosov (pogajanje in sodelovanje, sklepanje kompromisov, gradnja in vzdrževanje lastnih socialnih mrež) in na nivoju širše družbe ali makrosistema (občutljivost za druge, prispevanje k dobrobiti države in nacije).

Razvoj TSV sega že v začetek druge polovice prejšnjega stoletja, v Sloveniji se je zaradi različnih razlogov začel izvajati leta 1994, predvsem zaradi prepoznanih težav pri mladostnikih in novih možnosti na področju dela z mladimi. TSV je opredeljen tudi v Kazenskem zakoniku kot ena izmed možnosti, ki se lahko izreče mladostniku. Tako teorija kot praksa kažeta na to, da je TSV namenjen ne samo tistim, katerim je kazen izrečena, ampak tudi drugim. To načelo je pomembno za doprinos k posameznikovemu večanju socialnega kapitala. V teoretičnem delu so metode nadzorovanja in kaznovanja kritično ocenjene, saj so pri njih izpostavljeni koncepti socialnega nadzora, prisile posameznika k poboljšanju brez njegovega sodelovanja in drugo. Ta težava se razkriva tudi v drugi raziskavi, kjer so poleg kritične interpretacije do tistih, ki delajo po takšnih principih dela, izpostavljene nekatere možnosti, s katerimi se lahko izognemo težavam, ki jih prinaša dejstvo izrečene kazni.

Osebnost in identiteta posameznika se gradita v družbi, v kateri posameznik živi. To pomeni, da se proces komuniciranja venomer dogaja, kot tudi samopredstavljanje, modeliranje drugega, prevzemanje vlog in razsredičenje subjekta. V družbi obstajajo norme, s katerimi je določeno, kaj je v nekem socialnem prostoru sprejemljivo in kaj ne. Preveliko podrejanje in sprejemanje norm pripelje do konformizma. Na TSV gre bolj kot za učenje norm in pravil za učenje reflektiranja lastnega vedenja, za upoštevanje drugega, tistega, s katerim smo v odnosu, in odgovorno ravnanje, kjer ustvarjalnost ne izgublja pomembnega mesta.

TSV temelji na metodičnih načelih, ki krepijo posameznika, ga spoštujejo in nediskriminatorno obravnavajo. Skupaj s posameznikom se gradi sodelovanje, zaupanje in timsko delo. Strokovnjak ima potrebno znanje, da lahko vzpostavi pogoje za aktivno participacijo, refleksijo, delitev in prevzemanje odgovornosti. Vloga strokovnjakov na TSV je: spodbujanje k iskanju lastnih rešitev, vzpostavitev sodelovanja, ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje idr. Predvsem je potrebno poudariti krepitev moči posameznika, ki si jo lahko krepí v nekem varnem okolju, oz. skupini. Krepi si jo z učenjem novih veščin, spoznavanjem sebe, iskanjem lastnih virov moči, s pozitivnimi informacijami, s svobodo govora ipd. TSV je na tak način odmik od tradicionalnega socialnega dela.

TSV je izkustveno učenje, kar pomeni, da posameznik preizkuša svoje delovanje. To je možno v skupini preko izmenjave mnenj, spoznavanja sveta sebe in drugih, preko povratnih informacij in preko praktičnih preizkusov, npr. iger vlog in raznih drugih interaktivnih vaj ter nenazadnje preko konkretnega življenja na taboru. Izkazalo se je, da je ključno za razvoj skupine, kako se gradi identiteta skupine, koliko je skupina demokratična in do kolikšne mere vodja postane del skupine, kakšen vpliv imajo udeleženci na potek delovanja, koliko lahko vplivajo na pravila in kakšna je njihova vloga. Pomembno je tudi, koliko so vključene želje udeležencev, koliko imajo možnosti prostovoljne odločitve in koliko sodelujejo prostovoljci.

Cilji TSV so:

- cilji, povezani z odnosi: sprejemanje različnosti, komunikacije, širitev mreže, učenje v skupnosti, učenje tolerantnosti, sprejemanje različnih mnenj ... ;

- cilji, povezani s krepitvijo sebe: samoevalvacija, soočanje s seboj, prevzemanje odgovornosti, soočanje s krizami in drugo;
- cilji, povezani z družbenimi normami: izbira načina izražanja v različnih situacijah, znanje o prevzemanju različnih vlog v življenju;
- cilji, povezani s spoznavanjem konkretnih veščin in tem: pogovori o različnih temah, uporaba veščin za boljše delovanje, preprečevanje težav, konstruktivno reševanje konfliktov, opremljanje s konkretnimi veščinami: kuhanje, skrb zase.

Gre za cilje, ki jih v teoriji povezujemo z dvema konceptoma, to sta aktivno državljanstvo in socialni kapital. Aktivno državljanstvo je sodelovanje v skupnosti ali družbeni dejavnosti, kjer je pomembno posameznikovo delovanje, s katerim lahko vpliva na lasten položaj in položaj drugih v skupnosti. Socialni kapital je koncept, ki se veže na socialne mreže, ki posameznikom olajšujejo ali otežujejo dosegljivost.

4.1 MODEL: TRENING SOCIALNIH VEŠČIN

Glede na rezultate raziskave lahko predstavimo model izvajanja treninga socialnih veščin. TSV razdelimo v tri faze: fazo priprave, fazo izvedbe in fazo evalvacije. Vsaka od faz je enako pomembna in je za njeno izvedbo potrebno imeti teoretična znanja in praktične podlage.

PREDPOGOJI:

Preden se začne TSV kreirati, se je potrebno prepričati ali obstajajo potrebe po izvajanju TSV, ali so izvajalci, za koga se bo TSV izvajali in kakšne so možnosti za izvajanje.

PRIPRAVE:

V času priprav je najpomembnejše, da se definira TSV. Potrebno je:

- imeti ustrezno teoretično znanje o TSV;
- napisati vsebino TSV in
- določiti, na kakšen način bo TSV izveden: kot tabor, delavnice idr.

Priprave se praviloma delijo na dvoje: priprave izvajalskega tima TSV in priprave z udeleženci.

1. Priprave izvajalskega tima:

Pred TSV se strukturira tim, ki bo vodil TSV. To so navadno zaposleni in prostovoljci. Če se dela s prostovoljci, naj bodo vključeni v vse faze in ne samo v izvajanje kot udeleženci.

Priprave lahko potekajo na način:

- da se predstavi izvlečke evalvacij in analiz iz prejšnjih TSV, pregleda zaključke, ideje, predloge za spremembe, pogovori o izkušnjah ipd.;
- izobraževanja; za tiste, ki so vključeni prvič, je dobro, da lahko kaj preizkusijo tudi v praksi.

Izvajalski tim začne graditi strukturo TSV, v kateri morajo biti upoštevani cilji TSV, s poudarkom na učenju socialnih veščin, življenju in delovanju v skupini in skupnosti. Vse nadaljnje pripravljanje je odvisno od tega, ali TSV poteka v obliki delavnic, obliki tabora ali drugačnega skupinskega dela.

V priprave sodi tudi nabor udeležencev. Ta lahko poteka na več načinov. Pomemben način je promoviranje (radio, plakati, šole), saj tako TSV postane dostopen mladim. Obstajajo tudi drugi načini, ki so v nalogi opisani. Pri naboru udeležencev se poskuša dobiti čimbolj mešano skupino (razen v izjemnih primerih, kot je v nalogi opisano pri delu Društva za nenasilno komunikacijo). Z izrazom "mešana skupina" je mišljena predvsem skupina z različnimi izkušnjami mladih: tako z vzgojnim ukrepom, tako s težavami in taki brez težav.

V fazi priprav je potrebno vzpostaviti tudi stike z drugimi organizacijami, ki so potrebne (za denar, prostor, udeležence, informacije idr.).

2. Priprave z udeleženci:

Priprave z udeleženci pred začetkom TSV:

Pred začetkom TSV je potrebno vzpostaviti stik z udeleženci. Posebna pozornost gre mladim, ki na TSV ne pridejo prostovoljno, temveč imajo kazenski ukrep. Z njimi se je pred TSV potrebno enkrat ali večkrat dobiti. S tem se jim lahko približa delo v skupini in že razvija zaupen in odprt odnos, ki jim pomaga pri odločitvi za pristop na TSV. V tem pogovoru/-ih strokovnjak oz. prostovoljec čimbolj razloži, kaj TSV je, kako poteka, kaj lahko s TSV udeleženci pridobijo in jih poskuša aktivno vključiti.

Priprave z udeleženci med izvajanjem TSV:

Kadar udeleženci predlagajo teme, imajo ideje ipd. je dobro, da se jih vključi v TSV tako, da so tudi sami voditelji določenega segmenta, vaje, igre, celotne delavnice, odvisno od njih samih. Vsekakor je to nujno, kadar se z istimi udeleženci dela dalj časa. To pomeni, da rastejo, se učijo in prevzemajo druge vloge in odgovornosti, kot so jih na začetku.

Priprave lahko potekajo tako, da se z udeleženci/-em sreča pred izvedbo TSV, lahko pa je del delavnice posvečen temu, da udeleženci pripravijo nekaj za vse. To lahko poteka v parih, manjših skupinah ali v celi skupini. Tako se TSV zagotovo premakne iz območja predlaganja teme v konkretno akcijo.

Priprave lahko povzamemo na naslednji način:

1. NABOR UDELEŽENCEV:

- promocija;
- sodelovanje z drugimi organizacijami;
- povabilo mladim, s katerimi se dela;
- mladi s kazenskim ukrepom socialni trening.

2. IZVAJALSKI TIM (zaposleni in prostovoljci):

- ustvarjanje strukture TSV, ki bo izvajana;
- upoštevanje ciljev TSV;
- vključitev učenja socialnih veščin;
- pregled teoretskih ozadij;
- načrt izvajanja;
- razdelitev vlog v timu;
- evalvacija prejšnjih TSV in izkušenj;
- izobraževanje, ki je potrebno za nove ali tiste, ki so že vodili.

3. Z UDELEŽENCI:

- če je potrebno, se pred začetkom izvajanja TSV izvede priprave s posamezniki, še posebno tedaj, kadar se udeleženci za TSV ne odločijo prostovoljno;
- priprave z udeleženci, ki bodo izvajali igro, delavnico, diskusijo;

- priprave, vključene v izvajanje TSV (npr. delavnica, v kateri vsi udeleženci pripravljajo izvajanje igre, dneva, celotnega TSV).

IZVEDBA:

TSV poteka kot skupinsko delo, delavnica ali tabor. Lahko poteka tudi kombinirano, tako da se udeleženci s prostovoljci ali strokovnjaki dobivajo tudi individualno. To lahko poteka preko celotnega TSV, že pred začetkom TSV oz. po koncu TSV. Samo individualno delo s posameznikom brez udeležbe v skupini ne zadošča ciljem, ki jih ima TSV.

Skupina naj bo takšna, da je možno v njej aktivno sodelovanje vseh. Po teoriji o skupinski dinamiki naj ne bo večja od 18 udeležencev. Skupinsko delo je izkustveno delo, kjer lahko posamezniki preizkušajo svoje delovanje, ga samoevalvirajo in dobivajo tudi povratne informacije. Torej so odnosi pomemben del TSV.

Skupino vzpostavimo tako, da na začetku poteka predstavljanje ali spoznavanje. Za to lahko uporabimo različne igre. Nato predstavimo TSV – namen, cilje in okvirni program, pri čemer že povabimo udeležence k sodelovanju pri ustvarjanju programa, prevzemanju odgovornosti za vse, kar se bo dogajalo.

Nato raziščemo pričakovanja, želje, lahko tudi strahove vseh prisotnih v skupini. To je prvi korak, ki vodi k aktivni udeležnosti. Pričakovanja potem umestimo v TSV in ugotovimo, ali imamo morebitne vodje določenih predlaganih tem oz. aktivnosti (npr. udeleženci lahko prevzamejo celotno organizacijo srečanja s piknikom, kot to delajo v dveh intervjuvanih organizacijah, izvajalci jim pri tem pomagajo toliko, kolikor udeleženci želijo). O pričakovanih poteka skupna razprava, kar pomeni, da lahko določena pričakovanja opustimo (če se pričakuje npr. učenje vožnje z avtomobilom, lahko skupaj ocenimo, da se to lažje izvaja v kakšnem drugem programu).

Preko iger ali na druge kreativne načine, lahko tudi preko pogovora, definiramo pravila. Obstajajo določena pravila, ki pripomorejo k izgradnji skupinske dinamike in so napisana v kvantitativnem delu naloge pod naslovom “vplivanje na potek in pravila”, to so: to kar se pogovarjamo ostane med nami, vse, kar povemo, je prav, ko jaz govorim me drugi poslušajo in jaz poslušam druge, vse rešujemo s pogovorom, sodelovanje, dobrovoljnost,

jaz sem v redu, ti si v redu, spoštovanje, neprekinjanje in nežaljenje drugega, možnost umika, ki jih lahko predlagajo izvajalci sami. Pravila, ki se izpostavijo na prvem srečanju se lahko preko izvajanja TSV spreminjajo, pomembno je, da se ohranja fleksibilnost. Na taboru se lahko spreminjanje pravil izvede na plenumu, ki je skupen čas in možnost, da vsakdo pove, kar želi, pri drugih oblikah skupinskega dela se to uvrsti na začetek ali konec srečanja. Fleksibilnost ne pomeni, da je vsako idejo potrebno sprejeti in vedno znova postavljati nova pravila, ampak pomeni, da lahko pravilo, o katerem se dogovori na prvi delavnici, sčasoma spremeni, če tako oceni oz. želi skupina. Skupina bo delovala dobro, če bo vzpostavljeno medsebojno spoštovanje in tolerantnost; v takšnem primeru potrebnega govorjenja o pravilih in nenehnega analiziranja kršenja le teh verjetno niti ne bo.

Izvajanje TSV je odvisno od oblike izvedbe. Metode, ki se uporabljajo, naj upoštevajo demokratičnost vodenja, aktivnost udeležencev, nemoraliziranje, usmerjenost v rešitve in druga načela, ki smo jih že opisali.

TSV je metoda, ki je namesto usmerjanja v analizo usmerjena v iskanje rešitev. Pri tem se ne izpušča biografij in izkušenj posameznikov, nasprotno, ravno te so lahko podlaga za iskanje rešitev. Pomembno je tudi to, da se pogovore o določeni temi in druge izkušnje na TSV poskuša prenašati tudi v realno življenje izven TSV in da TSV ne ostane na abstraktnem nivoju.

Delavnice lahko zajemajo različne teme, ki so udeležencem blizu. Te teme so predstavljene s pomočjo različnih iger, iger vlog, nedokončanih zgodb, vodenih fantazij, simulacijskih iger, asociacij, vprašalnikov, literature, delom v parih, delom s pripomočki, risanjem ipd. in so povezane v celoto s polvodeno diskusijo. Delavnice ne vsebujejo konkretnih receptov za reševanje problemov, temveč predstavljajo psiho socialno okolje, v okviru katerega se lahko eksperimentira in išče optimalno rešitev.

Izvedbo lahko povzamemo v naslednja navodila:

1. OBLIKE DELA:

- skupinsko delo,
- delavnice,
- tabori,

- individualno delo, ki je kombinirano s skupinskim.

Uporabljamo:

- delo v malih skupinah,
- delo v parih,
- igre,
- diskusije,
- asociacije,
- ustvarjalne medije (film, kamera, knjige idr.).

2. IZKUSTVENO UČENJE:

- prostor za preizkušanje,
- prevzemanje odgovornosti preko aktivne vloge,
- vzpostavljanje samoevalvacije, refleksije, povratnih informacij,
- refleksija o tem, kako delujemo skupaj → učenje življenja v skupini, skupnosti,
- uporabnost socialnih veščin zunaj TSV.

3. VZPOSTAVLJANJE SKUPINE:

- razlaga, definiranje TSV skupaj z udeleženci,
- raziskovanje pričakovanj in razprava o njih,
- spoznavanje (interaktivne igre),
- dogovori o pravilih skupaj z udeleženci (preko iger, debate, argumentiranja ipd.),
- razdelitev vlog in nalog.

4. IZVAJANJE TSV:

- izkustvene delavnice na različne teme,
- kreativne delavnice, ustvarjanje,
- učenje praktičnih veščin (kuhanje, obisk drugih institucij, dogodkov ipd.).

EVALVACIJA:

Evalvacija poteka v dveh delih: evalvacija z udeleženci in evalvacija izvajalskega tima. Najprej poteka evalvacija z udeleženci. Ta poteka ob zaključku vsakega srečanja. Tudi za to obstajajo različne tehnike: lahko izbiramo med bolj poglobljenimi evalvacijami in manj

poglobljenimi (npr. asociacije). Evalvacija je potrebna zato, da lahko vsak posameznik umesti novo znanje in novo izkušnjo v svoje življenje. Vsekakor je dobro, da na koncu TSV poteka daljše evalvacijsko srečanje in "proslavljanje". V intervjujih so mnogi omenjali družabna srečanja.

Evalvacija naj poteka tako, da imajo udeleženci možnost evalvirati sebe in svoje počutje, oceniti svoj prispevek, skupinsko dinamiko in predlagati spremembe TSV. Znano pravilo, ki se uporablja na evalvaciji, je, da ima vsakdo možnost povedati, kar želi, in mu ni potrebno razlagati, zakaj tako meni. Tudi izvajalci ali drugi udeleženci mnenj ne komentirajo. Evalvacijska metoda je tudi pisanje poročila sodišču ali drugim, pri tem naj udeleženec aktivno sodeluje.

Evalvacija izvajalskega tima lahko poteka kot:

- intervizija,
- evalvacija, združena s pripravami,
- na koncu analiza, kjer se tudi definirajo izboljšave,
- supervizija.

Potrebno se je vprašati, koliko so bili cilji TSV uresničeni, kako bi jih lahko dosegli bolje, kako smo v TSV vključili učenje socialnih veščin, kako so udeleženci okrepili svojo socialno mrežo, koliko so bili udeleženci v aktivni vlogi, v kolikšni meri smo vzpostavili možnost reflektiranja, kako je med seboj deloval izvajalski tim in iskati odgovore na druga specifična vprašanja za določeno izvajanje TSV.

Evalvacijo lahko povzamemo v naslednja navodila:

1. Z UDELEŽENCI:

- evalvacijska delavnica,
- evalvacijska igra,
- vprašalniki,
- družabno srečanje,
- samoevalvacija.

2. IZVAJALSKI TIM:

- intervizija,

- evalvacija združena s pripravami,
- na koncu analiza, kjer se tudi definirajo izboljšave,
- supervizija.

3. POROČILA:

- pisanje poročil skupaj z udeleženci → samoevalvacija,
- pisanje poročila celotnega projekta.

V današnjem svetu individualizma, potrošništva in hitre tehnologije trening socialnih veščin predstavlja alternativo, saj je učenje delovanja v skupnosti, iskanje samega sebe in učenje različnih veščin to, kar nam lahko pomaga pri vsakodnevnem življenju. Še posebej veliko prispeva TSV ravno k razvoju človeka v času adolescence, saj je adolescenca obdobje, ko se posameznik uči samostojnega, odgovornega življenja, posameznice in posamezniki pa se umeščajo v različne življenjske oblike in sestavine socialnih vlog ter v različne socialne identitete. Na koncu lahko postavim tezo, da bi bilo za vsakega mladostnika dobro, da se udeleži treninga socialnih veščin. Naj teza ostane predmet naslednje raziskave.

5 VIRI IN LITERATURA

5.1 Literatura

Bajzek, J. (1989). *Mladostno zorenje v skupini*. Koper: Ognjišče.

Bečaj, J. (1997). *Temelji socialnega vplivanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Bela knjiga Evropske komisije (2003). *Nova spodbuda za Evropsko mladino*. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport – Urad RS za mladino.

Benn, R. (1999). Izobraževanje za aktivno državljanstvo. *Andragoška spoznanja*, let. 5, št. 4.

Božič, M. (1999). Aktivno življenje in skrb za lasten razvoj. *Andragoška spoznanja*, let. 5, št. 4, str.77 -79.

Brinc, F. (1997). Kriminaliteta mladoletnikov in kaznovalna politika sodišč v Republiki Sloveniji do konca leta 1994. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, št. 48. Ljubljana: MNZ.

Bučar – Ručman, A. (2004). *Nasilje in mladi*. Novo mesto: Klub mladinski kulturni center.

Cepin, M. (2003). *Priročnik za trenerje mladinskih voditeljev*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije

Collins, J. and M. (1992). *Social Skills Training and the Professional Helper*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd. Baffins Lane.

Coombs, P & Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Nonformal Education Can Help*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Council of Europe & European Comission (2002). *Training Essentials, T-Kit*. Brussels: DG Education and Culture.

Council of Europe and European Comission (2000). *Project Management, T-Kit*. Brussels: Council of Europe Publising.

Corey, M. S, Corey, G. (2002). *Groups Process and Practice*. Australia, Pacific Grove, CA: Brooks/Lole-Thomson Learning.

Čaćinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: znanstveno in publicistično delo.

Čaćinovič Vogrinčič, G. (2003). Jezik socialnega dela. *Socialno delo*, let. 42, št. 4-5, str.199-203.

- Čačinovič Vogrinčič, G., Šugman Bohinc, L. (2000). Učnikovitost (uspešnost) razgovora v socialnem delu z družino. *Socialno delo*, let. 39, št. 3, str. 175-189.
- Dragoš, S. (2003). Metaetika v socialnem delu. *Socialno delo*, let. 42, št. 4-5, str. 283 – 292.
- Dragoš, S., Leskošek, V. (2003). *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zbirka Politike.
- Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela: uvod v katalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo: Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.
- Flaker, V. (2003). Temeljne in nujne spretnosti socialnega dela. *Socialno delo*, let. 42, št. 4-5, str. 237-258
- Frankl, V.E. (1994). *Volja do smisla*. Celje: Mohorjeva družba.
- Frosh, S. (1983). *Children and teachers in schools. Developments in Social Skills Training*. V: Spence, S. in Shepard G. (ur.), London: Academic press, inc.
- Gillis J.R. (1999). *Mladina in zgodovina*. Šentilj: Aristej.
- Goffman, E. (1982). *Interaction Ritual: Essays on Face to Face Behaviour*. New York: Pantheon.
- Goričar, J. (1980). *Temelji obče sociologije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Haralambos, H., Holborn, M. (1999). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- <http://www.personal.psu.edu/faculty/j/g/jgp4/teach/497/socialskillstraining.htm>
- http://www.psc.uc.edu/sh/SH_Social_Skills.htm
- <http://tc.unl.edu/tci/pdf/Developing.PDF>
- <http://www.personal.psu.edu/faculty/j/g/jgp4/teach/497/socialskillstraining.htm>
- Jalušič V., (2003). Organizirana nedolžnost. V: Dedič, J. (ur). *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike vključevanja* Ljubljana: Mirovni inštitut, Zbirka Politike.
- Jogan, M. (1995). *Sodobne smeri v sociološki teoriji*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica Fakultete za družbene vede.
- Kanduč, Z. (2003). *Onkraj zločina in kazni*. Ljubljana: Študentska založba.
- Ketton, M. T. (ur.), Tate, P. J. (ur.) (1978). *Learning by experience – what, why, how*. San Francisco, Washington, London. Jossey-Bass.

- Klenovšek Vilič, T. (1999). Kako bomo izvajali izobraževanje za aktivno državljanstvo. *Andragoška spoznanja*, let. 5, št. 4, str. 85
- Kolarič, Z. (1999). Neprofitno – volunTERSKE organizacije v Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti*, let. 22, št. 168/169, str. 107-120.
- Kolarič, Z., Vojnovič, M. (1994). *Vloga neprofitnega/volunTERSKEGA sektorja v sistemu družbene blaginje: končno poročilo*. Ljubljana: FDV, Inštitut za družboslovne vede.
- Leskošek V. (1996). *Koncepti socialnega dela med teorijo in prakso*. Ljubljana: Filozofska fakulteta: oddelek za sociologijo kulture. Magistrska naloga.
- Lüssi, P. (1990). Sistemski nauk v socialnem delu. *Socialno delo*, let. 29, št. 1-3, str. 81-94.
- Maddux, R.B. (1988). *Team building: an exercise in leadership*. London: Rogan Page.
- Marentič-Požarnik, B. (1992). Izkustveno učenje – modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja? *Socialna pedagogika*, let. 43, št. 1 / 2 , str. 1-6.
- Maturana, H.R., Varela, F.J. (1998). *Drevo spoznanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Mead, G. H. (1997). *Um, sebstvo, družba*. Ljubljana: Temeljna dela.
- Medvešek, T. (2004). *Pomen socialnega dela pri sodelovanju z mladostniki v skupini*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Diplomaska naloga.
- Miheljak, V. (ur.), (2002). *Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport – Urad RS za mladino in Založba Aristej.
- Mikuš-Kos, A. (1984). Učinki nepoklicnega prostovoljnega dela na področju socialnih dejavnosti. V: *Zbornik strokovnih razprav: Prostovoljno delo na področju socialnih dejavnosti*. DDU, Univerzum. Ljubljana, str. 23-31.
- Moreno, J. L in Z. T. (2000). *Skupine, njihova dinamika in psihodrama*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Mrgole, A. (1999). *Malopridna mladež med zaščitniki in preganjalci*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Musek, J. (1993). *Psihologija osebnosti*. Maribor: Obzorja.
- Mušič, T. (2004). Mladoletniška kriminaliteta. V: Plazar J. (ur.) *Zbornik Mladoletniško nasilje*. Ljubljana: MNZ.
- Northen, H., Kurland, R. (2001). *Social work with groups*. New York: Columbia University Press.
- Payne, M. (1996). *What is professional social work*. Birmingham: Venture Press.

- Payne, M. (2001). *Savremena teorija socijalnog rada*. Banja Luca: Filozofski fakultet.
- Payne, M. (1997). *Modern Social work theory*. London: Macmillan Press LTD.
- Pečjak, V. (1987). *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Podmenik, D. (2003). Socialni kapital in aktivno državljanstvo. V: Makarovič, M. (ur). *Socialni kapital v Sloveniji*. Ljubljana: Sopia.
- Prisletley, P., McGuire, J., Flagg, D., Hemsley, V. in Welham, D. (1978). *Social skills and Personal Problem Solving: a handbook of methods*. Cambridge: University Press.
- Sartre, J.P. (1975). *V zrelih letih*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Southgate, J., Randall, R. (1998). *Skupinska dinamika v skupnosti*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij in VŠSD.
- Šelih, A. (2004). Preprečevanje kriminalitete – razvoj in dileme V: Meško G. (ur.). *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa in dileme* Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri PF.
- Šugman Bohinc, L. (1997). Epistemologija socialnega dela. *Socialno delo*, let. 36, št. 4, str. 289-308.
- Šugman Bohinc, L. (1998). Epistemologija socialnega dela II. *Socialno delo*, let. 37, št. 6, str. 417-440.
- Šugman Bohinc, L. (2000). Kibernetika spremembe in stabilnosti. *Socialno delo*, let. 39, št. 2, str. 93-107.
- Tivadar B., Mrvar P. (2002). *Flying over or falling through the cracks? Young people in the risk society*. Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia – Office of the Republic of Slovenia for Youth.
- Trstenjak, A. (1981). *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ule, M. (2002). Mladina: Fenomen dvajsetega stoletja. V: Mihelj, V. (ur.) *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad RS za mladino.
- Ule, M. (2004). *Socialna psihologija, Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M., Mihelj, V. (1995). *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport. Urad RS za mladino.
- Zorn, J. (2003). Politike izključevanja v nastajanju slovenske državnosti. V: Dedič, J. (ur). *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike vključevanja* Ljubljana: Mirovni inštitut, Zbirka Politike.

Žnidarec Demšar, S. (2003). *Delovno študijsko gradivo – Metode socialnega dela z mladimi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

5.2 Pravni viri

Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 95/2004)

Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005 (Ur. l. RS, št. 31/00).

Zakon o socialnem varstvu (Ur. l. RS, št. 36/04)

Zakon o zavodih (Ur. l. RS, št. 12/91 in Ur. l. RS, št. 8/96)

Zakon o Društvih (Ur. l. RS, št. 60/95 in Ur. l. RS, št. 89/99)

6 PRILOGE

Priloga A: VPRAŠALNIK

POZDRAVLJENI,

na podlagi telefonskega pogovora, vam pošiljava vprašalnik, za katerega vas prosiva, da si vzamete nekaj časa in ga izpolnite. Vaše sodelovanje bo pripomoglo k izgradnji metode dela z mladimi imenovane trening socialnih veščin (TSV), ki ga za potrebe raziskave enačiva s socialnim treningom.

Nekaj uvodnih pojasnil pomembnih za izpolnjevanje:

1. Prosiva, da izpolnite vprašalnik tudi če ne izvajate TSV in imate potrebo po tem. Če potrebe ni, potem vprašalnika ni potrebno izpolnjevati, prosiva pa vas, da ga zaradi metodologije kljub temu pošljete nazaj.

2. TSV je kot možnost dela z mladimi v Kazenskem zakoniku opredeljen že od leta 1994, vendar pa na tem področju ni skoraj nič storjenega. Kot priporočilo za delo z mladimi je to zelo malo uporabljena metoda, kljub temu, da prinaša novosti in odmik od tradicionalnega dela z mladimi.

3. Kratka definicija TSV: TSV je oblika dela z mladimi, kjer se ustvarjajo možnosti za učenje na podlagi lastnih poskusov, zmot in izkušenj v odnosu z drugimi, je možnost za gradnjo sociabilnosti, kjer si hkrati širimo tudi možnosti za uspešna ravnanja, večamo osebni repertoar odzivov za situacije, ki se še niso zgodile in ohranjamo odnos, da je v nove situacije vredno vstopati samostojno, odgovorno in s prevzemanjem odgovornosti za svoja ravnanja. Torej bi lahko rekli, da gre za učenje življenjskih veščin, ki so potrebne za to, da človek odgovorno skrbi zase in za svoje življenje ob upoštevanju drugih.

VPRAŠALNIK

1. Ali poznate TSV in kaj vam predstavlja (prosiva, da na kratko opišete; pišete lahko v siv okvirček, ki se širi)?

2. Ali ste od leta 2000 do 2004 izvedli kakšen TSV?

DA

NE

3. V primeru, da ste izvajali TSV, prosiva napišite skupno število izvedenih od 2000 - 2004 leta.

4. Ali imate pri vašem delu potrebo po delu z mladimi preko TSV?

DA NE

5. Kakšna je po vašem mnenju vloga socialne delavke oziroma delavca pri TSV?

Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.

- podajanje navodil
- praktična pomoč
- dajanje nasvetov
- usmerjanje na pravo pot
- poslušanje brez vnaprejšnjih sodb
- nemoraliziranje
- vzpostaviti sodelovanje
- iskanje dogovorov in njihovo preverjanje
- iskanje rešitev za mladostnike
- spodbujanje k iskanju lastnih rešitev
- ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje
- pomoč pri vključevanju mladostnika v družbo
- drugo:

6. Kakšna je po vašem mnenju vloga mladostnika na TSV? Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.

- upoštevanje navodil socialnega delavca
- sodelovanje v dogovarjanju
- sodelovanje pri načrtovanju socialnega treninga
- sodelovanje pri pisanju poročila sodišču o izvršitvi navodila
- aktivno iskanje lastnih načinov delovanja
- izpolnjevanje dogovorjenega
- poslušanje idej in nasvetov socialnih delavk/cev
- redno obiskovanje socialnih delavk/cev
- trud mladostnika za spreminjanje
- samoreflektiranje in samoevalvacija svojega delovanja
- soustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje
- drugo:

7. Katere socialne veščine lahko mladostnik razvija preko TSV?

a) za osebno rabo: *Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.*

- skrbeti za sebe (kuhanje, pospravljanje, ...)
- izražanje svojih zamisli in mnenj
- občutek, da je mladostnik na prvem mestu
- kako se vključiti v družbo in ostati vključen
- kako graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge

- odgovornega ravnanja v svojo korist
- uveljavljanje in zastopanje svojega mnenja
- reševanje lastnih težav
- delovne in učne navade
- drugo:

b) za rabo v odnosu do bližnjih (družina, prijatelji, šola): *Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.*

- navezovanje in ohranjanje stikov
- pogajanje in sodelovanje
- sklepanje kompromisov
- upoštevanje drugih in okolja
- konstruktivno poslušanje
- za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež
- sprejemanje različnosti med ljudmi (glede spola, kulture, spolne identitete, nacionalnosti, rasne in verske pripadnosti)
- prevzemanje odgovornosti zase in za druge
- tekmovalnosti z drugimi
- skupno reševanje problemov
- zadovoljevanje svojih potreb, ne glede na potrebe drugih
- drugo:

c) za širšo rabo v odnosu do družbe, skupnosti, države, kulture, nacije: *Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.*

- občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu
- odprtost do tujega in drugega lastni kulturi
- občutljivosti za druge ljudi
- pripadnosti slovenski kulturi in naciji
- zavedanje, da lahko vpliva na svoj položaj v družbi preko civilnih in političnih organizacij
- zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in nacije
- vključevanje v razna delovanja, s katerimi lahko vpliva na politično situacijo
- vzdrževanje slovenske tradicije, kulture in identitete
- demokratičnega delovanja
- drugo:

8. Ali naj bo TSV namenjen le tistim mladostnikom, katerim je bilo izrečeno navodilo »udeležiti se socialnega treninga«?

DA

NE

9. Kako naj poteka oziroma naj bi potekal TSV?

- kot individualno delo

- kot skupinsko delo
- kot izkustveno učenje:
 - trening/tabor
 - delavnica
- ob pomoči prostovoljcev
- drugo:

10. Kaj od spodaj naštetega bi potrebovali več, za boljše izvajanje TSV oziroma da bi lahko začeli izvajati TSV?

- praktičnega znanja
- teoretičnega znanja
- prostori
- več časa namenjenega izvajanju TSV
- da bi sodišče večkrat izreklo ukrep TSV
- kader
- prostovoljci
- denar
- izobraževanja
- navodila
- strokovna literatura
- drugo:

11. Ali napotite mladostnike tudi v druge organizacije, ki izvajajo TSV?

- DA NE

Če poznate druge organizacije, ki izvajajo TSV jih naštejte (prosiva vas, če lahko pripišete tudi naslov):

Hvala.

Priloga B: VODILO ALI PREDLOGA ZA INTERVJU

I. SKLOP: SPLOŠNI PODATKI O IZVAJANJU TSV

- Kdaj ste v vaši organizaciji začeli izvajati TSV?
- Kje so razlogi za to, da ste začeli z izvajanjem TSV?
- Kako pogosto izvajate TSV? (letno, mesečno, tedensko)
- V kakšni obliki poteka TSV? (individualno, skupinsko, delavnice, tabori)
- Kje izvajate TSV?

II SKLOP: UDELEŽENCI IN IZVAJALCI

- Kdo se udeležuje vaših TSV? Se vaših TSV udeležujejo le tisti, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep oz. navodilo?
- Kako pridete v stik z udeleženci TSV?
- Se mladi udeležujejo TSV na podlagi prostovoljne odločitve oz. želje?
- Kakšna je starost udeležencev?
- Kakšno vlogo imajo udeleženci TSV?
- Ali se pred TSV pri udeležencih pozanimate, kakšne želje, ideje, potrebe imajo?- Na kakšen način to preverite?
- Ali udeleženci lahko vplivajo na vsebino, potek TSV in na pravila? Na kakšen način?
- V katere faze TSV so udeleženci vključeni?
- Kakšna so vaša pričakovanja do udeležencev TSV, če kakšna imate?
- Kdo so izvajalci TSV?
- Ali pri vaših TSV sodelujejo prostovoljci oziroma zunanji sodelavci?
- Ali so deležni kakšnega izobraževanja? Na kakšen način potekajo izobraževanja?
- Kakšne je vloga prostovoljnega oz. zunanjega sodelavca?

III SKLOP: VSEBINA

- Katere cilje želite doseči s TSV?
- Kaj razumete pod pojmom socialne veščine?
- S katerimi družbenimi normami in vrednotami se mladostnik seznanja na TSV, če sploh se?

- Ali so vaši TSV namenjeni tudi krepitvi moči posameznika? Na kakšen način se posameznik lahko okrepi?
- Ali se udeleženci na TSV učijo življenja v skupnosti? Na kakšen način?
- Ali ohranjate stike z udeleženci po končanem TSV?
- Na kakšen način ohranjate stike z udeleženci?
- Ali imate informacije o tem ali udeleženci ohranjajo medsebojne stike po končanem TSV? Na kakšne načine ohranjajo stike?

IV SKLOP: EVALVACIJA TSV

- Kako poteka evalvacija TSV z udeleženci in brez njih?
- Kakšni so odzivi, feedbacki udeležencev TSV?
- Ali po končanem TSV napišete poročila o poteku? Komu? Ali udeleženci pri tem sodelujejo?

V. SKLOP: INFORMATIVNA VPRAŠANJA

- Ali v povezavi s TSV sodelujete z drugimi organizacijami? S katerimi?
- Kakšno je povpraševanje po TSV s strani mladih, staršev, šol, CSDjev, drugih organizacij?
- Kaj želite spremeniti oz. izboljšati pri TSV in kaj za to potrebujete?

Priloga C: KODIRANJE INTERVJUJEV

2.9.1.2 Razlogi za začetek izvajanja TSV

Razlogi, ki se nanašajo na delo strokovnjakov (10):

- pomoč mladostnikom
- razvijanje prostovoljnega dela (2)
- igre – dostopen način mladim
- spoznavanje tem
- takratne študentke – želja po vodenju delavnic
- ideja TSV – hrvaški program – sklop delavnic
- vzpodbuda direktorice
- lastni interesi
- pomanjkanje takšnega dela

Razlogi, ki se nanašajo na težave mladostnikov (10):

- potreba s strani mladostnikov
- težave v medosebnih odnosih v razredu
- osamljenost
- spoznavanje sebe
- nemotivacija za svetovanje
- potrebe uporabnikov – razmišljanje na abstraktnem nivoju
- težave v socialni integraciji
- izražena potreba s strani mladine
- ulica – problematika mladih
- pomanjkanje zabave, druženja

Rešitve, zaradi katerih se je razvil TSV (6):

- nudenje psihosocialne pomoči otrokom v dobi odraščanja
- soočanje – iskanje zadovoljstva v življenju
- mladi - srečevanje s prijetnimi izkušnjami
- organiziran način preživljanja prostega časa
- druženje med vrstniki

- učenje socialnih veščin

Razlogi, ki se nanašajo na izkušnje (5):

- izkušnje skupinskega dela (5)

Razlogi, ki se nanašajo na zakon (4):

- zakonske možnosti
- sprememba zakonodaje
- dober ukrep
- alternativni ukrepi – Kazenski Zakonik

Razlogi, ki se nanašajo na okolje (2):

- razvoj Mladinskega centra
- področje Posavja – pomanjkanje organizacij za mlade

2.9.2.1 Udeleženci TSV

Udeleženci glede na sodni ukrep (9):

- storilci dejanj, ki jim ni izrečen TSV
- storilci dejanj, ki imajo izrečen TSV (6)
- strožji nadzor organa socialnega varstva
- odrasli storilci, ki imajo izrečen ukrep »odprava škode v odloženem pregonu«

Udeleženci glede na vključitev v druge storitve - institucije (7):

- obravnavani na CSD (2)
- mladi iz okoliških šol (2)
- svetovalna služba v okviru obveznih izbirnih vsebin
- uporabniki Produkcijske šole
- vzgojni zavodi

Udeleženci glede na težave (7):

- mladi brez težav (3)
- ne obiskujejo rednih šol

- mladi z definiranimi težavami (2)
- nasilje nad žensko

Udeleženci glede na leta (4):

- omejitev glede na starostni razpon (2)
- otroci in mladostniki
- različne populacije

Marginalne skupine (1):

- romi

2.9.2.2 Način pridobivanja udeležencev

Navezava stika z udeleženci v povezavi s CSD (8):

- mladi - uporabniki na CSD (2)
- starši - uporabniki na CSD (2)
- individualne obravnave – kazensko dejanje - CSD
- učne težave - CSD
- nedefinirano - preko CSD (2)

Navezava stika z udeleženci na podlagi promocije (7):

- objava člankov – promocija
- od ust do ust – promocija (2)
- ponudba – šola (2)
- razni načini promocije (2)

Navezava stika z udeleženci preko drugih organizacij (5):

- sodišče
- druge vladne in nevladne organizacije (2)
- lastni uporabniki (2)

2.9.2.3 Prostovoljnost udeležbe

Prostovoljna odločitev o udeležbi (5):

- prostovoljna odločitev (5)

Odločitev o udeležbi, ki je dodatno spodbujena (4):

- motiviranje s strani strok. delavcev z osnovnimi informacijami
- motiviranje s strani strokovnih delavcev s pripravo za vključitev
- motiviranje s strani strokovnih delavcev s pogovori s starši
- direktna vzpostavitev kontakta izvajalske organizacije

Obvezna udeležba (4):

- neprostovoljnost - ukrep sodišča (2)
- ni lastne odločitve - prisila sodišča in staršev
- obveznost programa – del šole

2.9.2.5 Vloga udeležencev

Delno aktivna vloga (18):

- izbira naslovov delavnic
- možnost priprave delavnic
- predlaganje o načinu dela in temi (3)
- konkretni predlogi
- sodelovanje pri igrah – aktivna vloga (3)
- aktivno sodelovanje na delavnicah (8)
- osebni angažma

Aktivna vloga udeležencev (14):

- skrb za hišo, pospravljanje, priprava obrokov, izdelava plakata in pravil (2)
- vodenje diskusije na delavnici
- izdelovanje plakatov (2)
- delitev vlog v skupnosti
- izvedba iger
- delo v malih skupinah (4)
- priprava (2)

- samoevalvacija

Pasivna vloga udeležencev (8):

- izpolnjevanje pravil, pravic, obveznosti
- obveznost prisotnosti (2)
- izpolnjevanje domačih nalog
- usmerjanje s strani vodij
- izpolnjevanje delovnih listov (2)
- neudeležnost v pripravah

2.9.2.6 Način ugotavljanja želja, idej in potreb udeležencev

Poizvedba o željah, potrebah pri udeležencih ob začetku TSV (9):

- najprej izkušnja delavnice nato raziskovanje pričakovanj
- izhajanje iz njihovih potreb, želja
- pogovor, osmišljanje TSV
- na začetku tabora
- skupno osmišljanje
- na uvodnem sestanku
- preverjanje želja na delavnicah
- na koncu leta evalvacija – želje
- delno upoštevanje želja – smiselno v okvir TSV

Poizvedba o željah, potrebah pri drugih (ne pri mladih) (5):

- srečanje s strokovnimi delavci pred TSV
- strokovnjaki podajo socialno anamnezo
- vedenje strokovnih delavcev o potrebah udeležencev
- upoštevanje potreb staršev - neupoštevanje potreb mladih
- predvidevanje strokovnih delavcev - mladi nimajo želja

Poizvedba o željah, potrebah, vendar njihovo neupoštevanje (1):

- neprilagajanje treninga

Ni poizvedbe (1):

- izdelane delavnice

2.9.2.7 Vpliv na potek in pravila

Udeleženci imajo vpliv na potek TSV (8):

- samoiniciativnost s predlogi in izvedbo
- ni avtoritativnosti
- predlaganje tem
- možnost sooblikovanja programa
- izbira iger
- možnost spremembe teme
- ideje udeležencev pripeljejo do spremembe programa
- neobveznost udeležitve

Udeleženci nimajo vpliva na potek TSV (3):

- ni želje po vplivu
- nimajo vpliva
- fiksne delavnice

Nabor pravil iz izkušenj s skupinskim delom, ki so postavljena vnaprej (11):

- vnaprej postavljena pravila, ki pomagajo k zastavljenemu cilju
- to kar se pogovarjamo ostane med nami
- vse, kar povem je prav
- ko jaz govorim me drugi poslušajo in jaz poslušam druge
- vse rešujemo s pogovorom
- sodelovanje
- dobrovoljnost
- Jaz sem v redu, ti si v redu
- vse kar se pove, ostane tukaj – zaupen prostor
- spoštovanje, neprekinjanje drugega, nežaljenje
- udeleženci imajo možnost umika

Udeleženci vplivajo na pravila (10):

- izkušnje, pogovori
- postavitev pravil preko iger
- evalviranje postavljenih pravil
- skupno osmišljanje pravil (2)
- dogovarjanje pravil sprti
- udeleženci postavljajo svoja pravila (2)
- skupno dogovorjena pravila
- vplivanje na pravila s pogajanjem

Udeleženci ne vplivajo na pravila (4):

- TSV del šole – ni vpliva na pravila
- ni težav s pravili
- ni zapovedi in prepovedi
- na skupini in okrog Centra se ne kadi trave

2.9.2.9 Pričakovanja do udeležencev

Pričakovanja, ki vzpodbujajo aktivno udeleženo (14):

- povratne informacije (2)
- da poskušajo narediti največ kar zmorejo
- vplivanje na cilje delavnice
- sodelovanje (5)
- ustvarjanje varnega okolja – govorjenje o sebi
- vzpostavitev zaupnosti
- aktivna udeležba (2)
- odprtost do drugih

Pričakovanja, ki se nanašajo na izpolnjevanje (10):

- prihajanje (4)
- dežurstva in kuhanje
- prisotnost na delavnicah
- da se držijo pravil (2)

- da ni alkohola in drog na taboru
- da posameznik ne dela nekaj drugemu, kar ne želi, da bi se zgodilo njemu

Pričakovanja, ki se nanašajo na spremembo pri udeležencih (8):

- da se učijo:
 - sprejemati čustva in jih izražati
 - sprejemati druge (2)
 - navezovanje stika z drugimi
 - graditev socialne mreže
 - preprečevanje težav
- zmanjšanje nasilja
- spoznanje, da je lahko boljše življenje

Nizka pričakovanja izvajalcev (2):

- zaradi vpliva institucije
- ni velikih pričakovanj, ker so depriviligirani mladi

2.9.3.1 Cilji TSV

Cilji povezani z odnosi(26):

- širitev mreže, druženje (2)
- učenje življenja v skupnosti, skupini (4)
- nastanek skupine MI
- sprejemanje različnosti (2)
- učenje delovanja v odnosih (2)
- učenje tolerantnosti do drugih
- učenje sprejemanja različnih mnenj
- slišati sebe in druge
- preverjanje svojega delovanja v skupini (2)
- mešanje različnih mladih (2)
- učenje komunikacije (4)
- spoznavanje sveta okrog nas

- obvladovanje socialnih pritiskov vrstnikov
- sobivanje v družbi
- izkušnja sprejetosti v skupini

Cilji povezani s krepitvijo sebe (24):

- mladostnik načrtuje svojo prihodnost
- prostor za izražanje lastnih potencialov
- samoevalvacija (5)
- soočanje s seboj (3)
- pridobitev socialnih veščin
- prevzemanje odgovornosti za lastno vedenje (3)
- samoiniciativnost udeležencev
- izražanje čustev
- razvijanje samopodobe
- razvijanje samostojnosti
- razvijanje občutka kompetentnosti
- zaupanje vase
- uporaba učinkovitih vedenj in vrednot v življenju
- soočanje s krizami (2)
- možnost izbire v različnih okoliščinah

Cilji povezani z družbenimi normami(10):

- vzgoja, prevzgoja
- šolanje
- pravilen razvoj mladostnikov
- znanje o prevzemanju različnih vlog v življenju in primerno obnašanje
- izbira načina za izražanje v različnih situacijah
- manj kaznivih dejanj
- spoznavanje in sprejemanje socialnih norm
- iskanje sprejemljivih načinov (2)
- bolj zdravo življenje

Cilji povezani s spoznavanjem konkretnih veščin in tem (10):

- pogovori o različnih temah (3)

- uporaba veščin za boljše delovanje
- preprečevanje težav
- konstruktivno reševanje konfliktov (2)
- opremljanje s konkretnimi veščinami: kuhanje, skrb zase (2)
- zmanjšanje nasilja nad ženskami

Cilji povezani s TSV kot metodo dela (4):

- nuditi obliko podpore
- prostor, kjer bo mladostnik uporabil svoje znanje in izkušnje
- preizkušati teorijo v praksi na treningu
- preživljanje kvalitetnega časa

2.9.3.2 Razumevanje pojma socialne veščine

Socialne veščine, ki se kažejo v družbi, skupnosti (18):

- socialne potrebnosti izražanja, strpnosti
- vedenje (obnašanje) v socialnih situacijah (5)
- vedenje (obnašanje) v institucijah
- izbira vedenja v situacijah (2)
- prilagajanje normam, vrednotam (2)
- učinkovito vedenje
- oblike vedenja, ki pripeljejo do rezultatov (2)
- funkcioniranje v skupini, družbi (3)
- merjeno s strani družbe

Socialne veščine za osebno rabo (13):

- zmožnost izražanja (3)
- samoreflektiranje svojega delovanja
- predstavljanje posameznika
- obvladovanje določene stvari
- so v kontekstu posameznikovega življenja (2)
- socialno vešč človek se boljše počuti
- osebna rast

- odnos s seboj
- vsakdanje delovanje (2)

Socialne veščine za rabo v odnosu do drugih (8):

- odnosi z drugimi (5)
- strpnost do drugih
- pristop k človeku
- upoštevanje drugih

2.9.3.3 Seznanjanje z družbenimi normami in vrednotami

Družbene norme in vrednote, ki so namenjene učenju, seznanjanju primernega, zaželjenega vedenja (11):

- s splošnimi etičnimi načeli
- odnos do vere
- ponotranjenje družbenih danosti
- seznanjanje s sankcijami na njihovo ravnanje (2)
- prepoved nasilja
- seznanjanje s tem, kaj je dovoljeno in kaj ne
- učenje nacionalnih norm: različnosti
- učenje obče sprejetih vrednot
- vljudnost
- povzročanje manj težav

Vrednote, ki so namenjene odnosu do sebe in drugih(10):

- spoštovanje (3)
- samospoštovanje
- poštenost do samega sebe (2)
- moja pravica in pravice drugih
- enake možnosti med spoloma
- spreminjanje ženske in moške vloge
- korekten odnos do človeka
- učenje upoštevanja drugih (2)

Ni učenje družbenih norm, vrednot(6):

- ni učenja konformizma, podrejanja normam (3)
- ni seznanja z normami in vrednotami
- ni namernega seznanjanja, odvisno od udeležencev
- ni učenja vrednot - spoznavanje osebnih vrednot, diskusija o normah, ki veljajo v družbi.

2.9.4.1 Potek evalvacije

Z udeleženci:

Med TSV:

- evalvacija na vsakem srečanju - vprašalnik
- evalvacija v krogu, kjer vsak pove svoje počutje, v skupini, kaj se je novega naučil, spoznal, kaj bi spremenil, ideje za nadaljevanje (7)
- vsak dan evalvacija na taboru

Po TSV:

- vprašalnik na začetku in koncu TSV → razlike
- na koncu evalvacijski razgovor
- na koncu evalvacijska delavnica (2)
- vprašalnik na koncu (2)

Evalvacija pripravljalnega tima:

Med TSV:

- intervizije (2)
- povratna informacija od sovodje
- povratne informacije vključene v priprave delavnic (5)
- vtisi po delavnici
- evalvacija preko celotnega treninga
- timski sestanki

Po TSV:

- analiza tima po taboru
- evalvacija po koncu treninga
- evalvacija na koncu celotnega treninga (2)

2.9.4.2 Odzivi, povratne informacije udeležencev TSV

Pozitivni odzivi (9):

- zelo dobre, želijo se vračat (4)
- pozitiven odziv po delavnicah (2)
- radi hodijo (2)
- različno: pozitivni in negativni

Negativni odzivi (3):

- neraziskano, ker malo napišejo
- neradi prihajajo na srečanja
- različno: pozitivni in negativni

2.9.5.1 Sodelovanje z organizacijami

- z mladinskimi centri (2)
- s sodelavci iz drugih CSD
- šolami (3)
- zavodi (2)
- stanovanjske skupine
- CSD (2)
- Inštitut za razvijanje osebne kakovosti
- rejniki
- LAS
- Groš
- gasilci
- skavti
- CPM
- tožilstvo in sodišča (2)
- raznimi institucijami za ogled in predstavitve
- policijsko varnostno šolo
- pedagoško fakulteto

2.9.5.2 Povpraševanje po TSV

Je povpraševanje (7):

- kar veliko (2)
- povpraševanje je odvisno od naše ponudbe (2)
- pri rejnicah
- veliko povpraševanje s strani mladih (2)

Ni povpraševanja (3):

- odvisno od obravnav
- ni odvisno od nas, ampak od izrečenih ukrepov
- ga še ni